

LETO III. - 1940

ŠTEV. 4—5

OBZORJA

REVIJA

ZA

LEPOSLOVJE

UMETNOST

IN

PUBLICISTIKO

VSEBINA

Anton Slodnjak: PRED NADŠKOFOM — Branko Rudolf: PRED SLIKO DAME IZ ZGODNJE RENESANSE — Ivan Potrč: ŠTUDENT HIRATA HUTETAMI — Cvetko Zagorski: JUNAK NA VISOKEM BELCU — Tone Čufar: POMLAD V KLETI — Dr. Joža Glonar: TANNHAUSER V SLOVENSKIH GORICAH — Luis Adamič: HALO PHILL — Ivan Brafko: RAZVOJ POLJEDELSKIH OBRATOV NA SLOVENSKEM OZEMLJU V RAZDOBJU 1902 do 1931 — Dr. Vito Krajger: NÁČELO JAVNOSTI V KAZENSKEM PRAVU — Ivan Mostnik: PROBLEMI ANGLÉSKE ZUNANJE POLITIKE — POROCILA — OCENE

Revija „OBZORJA“

izhaja dvanajstkrat na leto.

Naročnina znaša za vse leto din 100.—, za pol leta din 50.—, za vsak mesec din 9.—, za dijake za vse leto din 84.—, za pol leta din 42.—, za vsak mesec din 7.—.

Uredništvo in uprava v Mariboru, Kopališka ulica 6. Prispevki in recenzijski izvodi naj se pošiljajo uredništvu „Obzorij“, Maribor, Kopališka ulica 6. Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača.

Revija se naroča ali reklamira pri upravi.

Revija je glasilo mariborskega Umetniškega kluba in celjskega Kulturnega tedna. Ureja jo prof. dr. Vladimir Kralj v Mariboru.

Zalaga, izdaja in tiska Mariborska tiskarna d. d. v Mariboru.

Za uredništvo, izdajateljstvo in tiskarno odgovarja ravnatelj Stanko Detela v Mariboru.

SPOROČILA UPRAVE:

Vse one, ki smo jim poslali revijo na ogled, prosimo, da nam jo vrnejo, ako je ne nameravajo naročiti. Lanske naročnike, ki naročnine še niso poravnali, prosimo, da store to čimprej, ali pa da nam takoj vse prejete številke vrnejo.

Vsakomur je dano na izbiro, kako poravna naročnino, bodisi celoletno, polletno ali mesečno.

Vse, ki smo jim poslali revijo, prosimo, da jo pokažejo tudi svojim znancem in prijateljem ter nam sporočijo naslove onih, ki bi se radi naročili nanjo. Sporočite in napišite nam čitljivo ime in popoln naslov.

Pridobivajte novih naročnikov! Poslužite se položnice poštnega čekovnega računa št. 11.787 „Mariborske tiskarne d. d., Maribor“ s pripisom na srednjem delu (sporočila) zgoraj „Obzorja“.

Kdor želi originalne platnice „Obzorij“, letnik 1939, naj pošlje na upravo din 12'50, z vezavo vred pa din 22'50.

CENIK INSERATOV:

Cela stran velja din 800.—, pol strani din 400.—, četrt strani din 200.—.

PRED NADŠKOFOM

(Odlomek iz zgodovinskega romana „Pogine naj pes!“)

ANTON SLODNJAK

Ne daleč od stolnice sv. Vavclava, na temenu granitne glave, noseče olomouško notranje mesto in trdnjavo, je stala nadškofijska palača. Levstik se je vselej zdrzil, kadar se mu je ustavil pogled na živem nasprotju med mogočno dvonadstropno baročno stavbo in trostolpo gotško stolnico. V vodoravnih črtah, mirnih ploskvah in plastičnih oblikah posvetne stavbe laškega mojstra je občutil nekaj bolj domačega kakor pa v severnjaški vihri kipečih stolpov, razgibanih sten in strmih streh.

Samo spogledala sta se, (Bećakov pogled je bil nemiren in karajoč), nato sta stopila v široko, svetlo vežo, obloženo z marmornatimi ploščami in okrašeno s kipi in štukaturami v razsipnem baročnem slogu. Zložne, marmornate stopnice, pogrnjene z mehкими preprogami, so ju vabile v prvo nadstropje. Tudi stopnišče je bilo okrašeno s podobami: po sredini na obeh straneh, na zavoju in na vrhu so se objemali, zvijali in prepletali v čudovitih gibih geniji moških, ženskih in otroških teles. Levstik je zatisnil oči, sanjajoč, da se mora beli kamen namah spremeniti v najbujnejše življenje.

Toda nič se ni zganilo in sam sebi se je smehljaj, ko sta se v prvem nadstropju obrnila proti nadškofijski pisarni. Livrirani služabniki so ju prestregli na pragu najbližnje dvorane in odvedli so ju skozi vrsto sob in dvoranic do sobane kanclerja konsistorjalne pisarne kanonika barona Königsbrunna. Levstik je že na Dunaju v palači velikega mojstra viteškega reda zvedel za vse okoliščine olomouškega nadškofijskega dvora, saj so bile med obema cerkvenima in plemenitaškima gnezdoma močne vezi; nadškofov brat je bil poglaviti komornik Maksimilijana d' Esteja.

Friderik Egon grof Fürstenberg je stoprav lani zasedel v štiridesetem letu svoje dobe nadškofijski sedež pri stolnici sv. Vavclava. Ker je bil mlad, visokoroden in bogat, se je obdal s sodelavci, ki se mu jih ne bi bilo treba sramovati na nobenem dvoru. Kancler Königsbrunn je bil istih let kakor on. Potomec fevdnika Fürstenbergov se je šolal skupno s Friderikom Egonom in bil z njim tudi član kromeřiškega kapitlja.

Kanonik je bil zatopljen v neko veliko pisanje in šele ko je semeniški vodja stopil tik pisalne mize in glasno pozdravil, je dvignil glavo. Po bledem, suhotnem obrazu mu je spreletelo nekaj prezirljivega in sovražnega; Bećák je bil sin hanaškega kmeta in zato po kanclerjevi sodbi kaj malo pripraven za vodjo olomouškega bogoslovja. Toda nadškof Friderik Egon je rdečeličnega in debelušnega starca cenil in ga ni hotel zamenjati s spiritualom Ignacijem Haasom.

Po hladnem odzdravu je kanonik brez besede pokazal gostoma sedeža, nato pa je neslišno izginil skozi vratca v steni.

Vodja in bogoslovec sta se vnovič spogledala. Bećákov obraz je vznemirjala senca nejevolje, Levstiku pa so se bliskale oči.

„Oh, kako milosten gospod!“

Bećák se je ustrašil. „Kajneda boš preklical?“

Preden mu je odgovoril, je stal nadškof med vrati in ju pozdravljaj z bistrim, gospodovalnim glasom. Izza hrbta mu je gledal Königsbrunn in čudno kimal; menda je pritrjeval njegovim besedam. Hitro sta vstala in sta nadškofa počastila po cerkveni šegi. Zdaj ju je povabil k sebi in šla sta za njim, kakor da bi bila očarana od njegove osebnosti in njegovega glasu. Königsbrunn je postal za trenutek, rad bi slišal, kaj bodo imeli med sabo, pa premagal se je in sedel k onemu velikemu pisanju.

Nadškofova sobana je bila visoka in zračna, da se je Levstiku zdelo v nji, kakor da ne bi bil obdan od sten in stropa, temveč bi se bil gibal pred očmi vsega mesta. To pa menda zato, ker je bila v južnovzhodnem delu palače, tako da sta jo razsvetljevali dve vrsti oken. Navzlic temu je bila gorkejša kakor vse sobe, v katerih se je mudil Levstik tisto zimo, zakaj od dveh marmornatih peči v zgornjem in spodnjem kotu na levi strani se je širila prijetna toplota in tudi v kaminu poleg pisalne mize so veselo prasketala debela bukova polena.

Nadškof in vodja sta šla v polglasnem pogovoru v globino dvorane. Levstiku je burno bilo srce in skušal se je pomiriti s tem, da se je razgledoval okoli sebe. Strop so laški umetniki okrasili s štukaturami, ki so prikazovale bajeslovne in verske prizore, pomešane v čudni lahkomišelnosti. Po stenah so viseli gobelini s prizori iz Ilijade in Odiseje. V sredini stropa je visel kristalni lesteneč kakor veličasten grozd najplemenitejše trte, v vsakem oglu pa eden manjši, a nič manj umetalno izdelan; pohištvo je bilo rokokojsko, bele, zlate in škrlatne barve, v svojih igračkastih in rahlih oblikah pa premajhno za veliki in svetli prostor.

Visoka postava Friderika Egona Fürstenberga pa se je Levstiku zdela kakor ustvarjena, da se giblje in živi v tej jasni, gorki in mehki sobani, kjer se je noga skoraj do gležnja vdiral v prožne preproge in kjer je edino dragoceno razpelo iz zlata in slonove kosti na pisalni mizi spominjalo na njegovo službo.

Nadškof je bil plemenite rasti, suhljat, vitek in uren. Na njegovem obrazu ni bilo nikakih znakov potomstva nekdanjih roparskih vitezov; stoletna in sestavna izbira plemena, možnost zadostitve sleherne želje, pa tudi vernost in brezskrbni, ljudomili značaj so mu izbrisali poreklo in zgodovino rodu; morebiti je samo v globokih modrih očeh lizal plamenček čutnosti, ki mu je drhtel tudi na tenkih, bledih ustnicah. Po kretnjah, besedah, smehu in celotni podobi se je zdel Levstiku, kakor da je bil stopil z one lepe stenske preproge na tla in se oblekel v duhovsko nošo.

Levstikove oči so se vnovič radovedno pasle po razkošnem prostoru in nadškof ga je opazoval z malce ironičnim nasmeškom. Bečák pa se je hudoval nad zvedavim človekom, ki se ne zaveda resnosti trenutka. Levstik pa zares ni videl lepše dvorane in zanimivejšega človeka, niti na Dunaju v nadvojvodovi palači ne.

„Pravi oče ste jim, častiti gospod vodja. Kakor da ste mi privedli lastnega sina.“

Bečák se je priklonil in močno zardel. Bil je ljubljenec prejšnjega nadškofa in mnogi so pričakovali s Königsbrunnom vred, da ga bo Fürstenberg upokojil in nadomestil z mlajšim nemškim duhovnikom. Toda ostal je na mestu in nadškof mu je zaupal. Solze radosti so ga oblike, svoje gojence je res ljubil.

„Prevzvišeni, hotel bi jim biti oče, ali kaj...“

„Med očetimi in sinovi je večer boj, dragi gospod Bečák.“

Približala sta se Levstiku, ki je bil zatopljen v svoje misli, da je skoraj pozabil, po kaj je prišel. Kako je mogoče, da krščeni človek živi v takšni sobani, doma pa se šestero ljudi gnete po koči, ki ni dosti večja od le-one peči.

„Oh, sam napuh je v njih. Ne pripoznajo več Gospodove ponižnosti in krotkosti, temveč vpijo: Pravica, pravica! To ni božje seme, temveč...“ Bečák se je pokrižal.

Nadškof je vprašujoče gledal zdaj vodjo zdaj njegovega gojenca in zamolklobledi obraz mu je sivel.

„Ali ste mar vi, klerik viteškega reda, tisti, ki vpije po pravici, namesto da bi spoznal svojo zmoto, se je pokesal in jo preklical?“

Glas mu je zvenel krepko in svarilno, Levstik pa se ga ni ustrašil, temveč ga je gledal mirno v oči. Četudi ga ne bi bil občudoval, se vendar ne bi bil mogel ponižati pred njim. Očetove besede o Levstikovem rodu so mu odmevale po duši. Tako mu je bilo dvakrat nemogoče. Povrh ga je krepila zavest, da še ni zadel na takšnega nasprotnika in da mu bo pač laže dopovedal kakor Bečáku, da se mu godi krivica.

„Saj je dober naš gost iz daljne Karniolije, samo na svoje pesmi je nekoliko preveč ponosen.“

„Vem, vem, častiti gospod! Toda poslušajte me, dragi klerik! Obdol-

žitve vašega profesorja Globočnika so prehude in veliki mojster tevtonskega reda, ki je dobil podobno pismo od vašega profesorja kakor jaz, mi je naročil, naj zahtevam od vas preklic in kes.“

Levstiku se je zmracilo lice in bolečina je zaorala po njem.

„Lepo so mi vas opisali. V kratkem času bivanja pri nas ste si pridobili ljubezen tovarišev in naklonjenost učiteljev. V mladosti greši človek navadno iz nevednosti, Bog mu te grehe rad odpusti, toda zakrknjen ne sme ostati v svoji zmoti. Zlasti kdor si je volil naš sveti poklic, mora pretrgati z navadami in razvadami svoje mladosti.“

„Globočnikove obdolžitve so izmišljene in krivične. Pesmi so na njegovo ovadbo prebile v Ljubljani dvojno cenzuro!“

Nadškof ni postal med njegovimi besedami nepotrpežljiv, plamenček v očeh mu je za hip res močno vzplamtel, a je prav tako hitro spet ugasnil. Pazno je poslušal Levstika in ga meril od nog do glave. Nekaj mu je govorilo v srcu v njegov prid in že je hotel obtožbo umakniti ali jo vsaj omiliti. Tedaj je opazil, da je Bećák nevoljno vlekkel Levstika za rokav, a ta se ni zmenil za njegov opomin. Nadškofu to ni ugajalo in ovrgel je prejšnji namen.

„Pisali so mi, da ste na gimnaziji napadali z verzi profesorje, dobrotnike in domače pesnike in pisatelje.“

Levstik mu je skušal ugovarjati, a nadškof ga ni pustil do besede. „Vem, da ni bilo nič hudega. Mladostna objestnost, kajpak. Toda v pesmih, ki ste jih dali na svetlo jeseni, ste po pričevanju vašega profesorja, ki mu moram verjeti, prešli vse meje; pogreznili ste se v nečisto erotiko, robato satiro in celo — v bogokletnost.“

„Nalagal vas je, prevzvišeni. Ta človek me sovraži. In v svojem sovraštvu si je izmislil strašne obdolžitve zoper moje pesmi. Prevzvišeni sleparju ste nasedli! Ne vi od mene, temveč jaz moram zahtevati od njega, da prekliča in obžaluje laž in krivico.“

„Globočnik je katoliški duhovnik!“ se je vmešal Bećák.

„Pomirite se, častiti gospod vodja! Najina naloga ni, da braniva ali obtožujeva, marveč da pripraviva našega klerika do kesa in preklica.“

„Naj profesor Globočnik prekliča in obžaluje krivico, ki mi jo je prizadel. Dokler tega ne stori, težko verujem v svetost mašniškega poklica!“

„Moj Bog, kam vas zanaša napuh!“

„Če je taka, potem res ne morete ostati gojenec mojega semenišča. Navzlic temu mi je žal, da se nočete ukloniti moji želji. Pojdite! Častiti gospod vodja vam bo izplačal sto goldinarjev potnine, da ne porečete: Vrgli so me lačnega in žejnega na cesto.“

Nadškof je govoril za spoznanje ostreje kakor prej. Levstik navzlic temu ni povetil glave. Hudo mu je bilo samo to, da ne more izbojevati svoje pravice vpričo njega.

„Hvala Prezvzišeni. Toda če mi ne daste na pot tudi svojega prepričanja, da se mi godi krivica, ne morem sprejeti potnine.“

„Vi ste malce blazni. Ali se res ne zavedate, pred kom se nahajate?“ Bećák je drhtel od skrbi in jeze.

Friderik Egon pa se ni zmenil za njegovo bojazen in nejevoljo, temveč je z iskrecimi se očmi gledal mladega človeka. Sočutje se mu je budilo v srcu in ker so ga vzdigali v tenkem pojmovanju časti, je cenil značajnost ubogega klerika. Nekaj kakor tiha zavist se mu je budila v srcu, zavist, ki jo občuti gospodovalen človek spričo junaškega dejanja neznatnega človeka.

„Pomislite, morebiti boste vendarle zmogli napisati kratko izjavo, s katero se odpovedujete svoje nesrečne knjižice!“

Iztegnil je tenko, belo roko proti Levstiku in se je rahlo sklonil proti njemu, kakor da bi pričakoval odmeva svoje iskrene ponudbe. Levstiku je nepremagljiva omotica stiskala misli, v globini zavesti pa so se mu oglašali glasni spomini na rojstno koč v Retjah, na očeta in mater, Ilijevega Jožeta, Močilarja in druge prijatelje. Domotožje mu je stiskalo srce, da so se mu orosile oči. Friderik Egon in njegova sijajna palača sta se razblinila v nič, bil je spet v domačem kraju in na uho mu je bila domača beseda.

„Zakaj vam je tako težka odločitev?“ Nadškof se mu je docela približal, položil mu je roko na ramo in ga gledal prav od blizu v oči. V njegovem pogledu je bilo nekaj opojnega, uspavajočega. Poteze njegovega obraza so bile rahle in plemenite, visoko čelo je bilo kakor iz marmorja in če ne bi bil imel neznatne, komaj opazljive bradavice na desni strani pod spodnjo čeljustjo, bi bilo njegovo obličje skoraj preveč pravilno in lepo.

Levstik si je nehote pomel oči. Koliko ljudi je moralo stoletja in stoletja bedno životariti, da se je iz rodu Fürstenbergov razvil ta krasotec. Bolj iz nagona kakor iz volje se mu je iztrgalo iz srca: „Še nikdar nisem slišal, da je mogoče resnico obžalovati in preklicati!“

Bećák je glasno vzdihnil, nadškof pa je mirno sprejel strastne besede. „Zaradi najvišje resnice moramo včasih pozabiti na kakšno osebno resničico. Toda ne bom vas dlje izkušal, dasi bi vas rad ohranil našemu poklicu. Če morate, pojdite za vašo resničico, a ne pozabite na večno resnico.“

Levstika so njegove besede ranile, da je pomislil v srcu: Glej, drugega Globočnika! Nato je pristavil s tihim, pa odločnim glasom: „Resnica je nedeljiva in vesoljna in prvotnejša in silnejša, kakor sta nebo in zemlja!“

„Prezvzišeni, ne razgovarjajte se več z njim, saj je obseden!“

„Od resnice...“, je rekel kakor sam zase nadškof Friderik Egon. Toda še v istem trenutku se je zbral in zapovedal Levstiku, da mora jutri iz bogoslovja. Slednjič ga je odslovil s kretnjo bele, hladne roke, Bećáka pa je pridržal.

PRED SLIKO DAME IZ ZGODNJE RENESANSE

BRANKO RUDOLF

I.

Prenežne prsi skriva pajčolan,
oči in ustne so ji polne čuta,
lasje so zlati — rahlo je naduta,
ker ve za moškega, ki ji je vdan.

A tudi on ne bo še blagrovan
z bogastvom vsem, s katerim je obsuta
nje ženska čud — ker v nežnosti je kruta,
odreka se in išče skritih ran.

O Ghirlandajo, Sandro in ostali,
častim vas, ker ste vse oblikovali
čuteči, vendar jasni še v omami.

Te žene čustvo, vase skrito, nežno,
se lesketa brez smisla, a brezbrežno —
kot svetli lesk nad temnimi vodami.

II.

Slikarji in kiparji prejšnjih dni,
je vam lil boljši vrelec razodetja,
kot nam, sedanjim, ki nas čas teži
in dolga pot od čustva do spočetja?

Pred vami dozorela so stoletja
in v njih občutja, slutnje in strasti,
nikdar vam ni lagala vroča kri
in dvom nikdar vam ni uničil cvetja.

Saj zdelo se vam je, da niste sami,
ker božja roka je bila nad vami,
a v zraku vonj onstranskega kadila.

In mirno, brez predpisov kateheze
ste slikali v Madonine poteze
prelepo ženo, ki vas je ljubila.

ŠTUDENT HIRATA HUTETAMI

IVAN POTRČ

Student Hirata Hutetami se dolgo ni mogel zavesti. Mora mu je ležala na prsih ter ga dušila. Spal je, vendar si tega ni mogel docela dopovedati. Cviljenje ga je dramilo iz ubitega sna. Pred njim je stal sloki Tombo ter držal v gobcu kunca, ki ga je Hirata Hutetami obstrelil. Žival je še živela ter cvilila. Hirata Hutetami še ni nikoli slišal zajčjega glasu; cviljenje iz tega nemega gobca mu je segalo do mozga. Čutil je znojno čelo — kar je bilo gotovo od soparice v zraku — se obrisal z roko in poslonil puško k drevesu; tudi roke so se mu potile. Žival v pasjem gobcu je cvilila s tenkim mišjim glasom ter zrla vanj z nepremičnimi in krvavo izbuljenimi očmi. Študent Hirata Hutetami se je prestopil in pogledal po gozdu, kakor da bi hotel poklicati koga na pomoč. Slišal je govorjenje lovcev, znenada pa se je oglasil za njim širok smeh strica Fukunda. Fukunda je zabrlizgal in pes je stekel k njemu. Hirata Hutetami je videl, kako je stric Fukunda segel z veliko roko po kuncu ter ga še krepkeje stisnil, da je žival znova zacvilila; nato je odpel trinožnik, ga zložil ter udaril z okovano konico po zajčevi glavi; cviljenje je v trenutku prenehalo. Pes je znova planil na žival, ki jo je stric vrgel v mah, ter pritekel z mrtvim plenom pred študenta Hirato Hutetamija in mu ga položil pred noge. Študent se je samo za hip ozrl na kunca, a je takoj odmaknil pogled od krvavih in izbuljenih oči. Zaklical je v gozd in pokazal kunca gonjaču. Stric Fukunda je šel pred njim ter se smejal, da so se mu potresali široki in povešeni zalisci. Gonjač, neki hlapec, ki so ga mimogrede najeli, je dvignil kunca, kateri je znova začel presunljivo cviliti. Kakor da bi oživel... Študent Hirata Hutetami je prijel za puško ter znova začutil, kako se mu roka poti ter nekam potresa. Pogledal je za gonjačem, ki je dvigal cvilečo žival ter opazil, da kunec trza z okrvavljeno nogo. Hirata Hutetami se je hotel ozreti za stricem, a se ni mogel nikamor več premakniti. Tudi širokega stričevega smeha ni več slišal. Sonce ni več sijalo skozi gosto drevje, gluha tema je legala okoli študenta. Paral jo je cvileč glas. Študent Hirata Hutetami se je zavedel, da sanja, da se bo vsak hip prebudil in se docela zavedel. Zgrozilo ga je. Po vsej sili je hotel zaspati ter zadušiti predstave, ki so mu silile v zavest. Hotel je odpreti oči, da bi zajel sončne žarke, ki so sijali skozi listnato drevje na mah, a ko jih je s težavo odprl, je zagledal pred sabo tri medlikaste in kvadrataste lise — okna ter ocrnele trame na stropu. V sosedni izbi je vokal služabničin otrok. Študent Hirata Hutetami je zatisnil oči kakor v grozi. Razločno je videl, kako je stric Fukunda iztrgal služabnici otroka iz rok, odpel trinožnik ter zamahnil. Študent Hirata Hutetami je kriknil. Čutil je, kako je s krikom prebil oklep, ki mu je tesnil prsi. Predramil se je ter se v trenutku docela zavedel.

Tovariša Nakamura in Yaširo sta ležala zraven njega na ležišču. Ju ni predramil krik? Študent Hirata Hutetami se je potegnil naspol izpod odeje in zadihal, kakor da bi hotel zajeti zraka. Tovariša sta spala. Medlikasta svetloba je bila dovolj močna, da je lahko razložil njuna obraza. Nakamura je hropel s široko odprtimi usti, roka z odpetim rokavom na srajci pa mu je kakor mrtva visela z ležišča. Drugi tovariš je bil nemiren.

Študent Hirata Hutetami je pritajeno poklical: „Yaširo!“ in prisluhnil.

Yaširo se je obrnil, a predramil se ni. Dihal je na kratko, kakor da bi vzdihoval ter se tresel. Hirata Hutetami si je oddahnil.

Zunaj so po šipah udarjale kaplje, po bambusovem listju se je slišalo padanje dežja. Študent Hirata Hutetami je zagledal pred sabo tovariše, kako so posipavali cesto s peskom ter grebli po njej, da bi zabrisali strnjeno človeško kri. Malo da ne se je razveselil.

„Naj deži,“ si je mislil, „dež bo zabrisal sleherno sled“.

Zadnja misel ga je vsega tako prevzela, da ni več slišal vekanja služabničinega otroka. Oči so mu vročično zasijale ter se zazrle v okna, ki so se danila. Ali ta samoprevara je trajala le nekaj trenutkov. Nato je študent Hirata Hutetami trdno zaprl oči, kakor da bi hotel ustaviti misel v glavi ter se mrtvo vrgel s hrbtom na ležišče. Dan, ki se je delal na oknih, ga je grozil. Dež je topil strnjeno kri na cesti ter jo mazal... Predstava je bila otipljiva ter se ni dala pregnati iz vročične glave.

Preden se je študent Hirata Hutetami poslovil, so prišli v izbo vsi. Posedli so okoli podolgovate mize, edino njih vodja Norinagi ni sedel. Zravnani je obstal za mizo; nato je izbočil prsi, kakor da bi se hotel še močneje zravnati. Hirata Hutetami je za hip obstal z očmi na tej postavi, ki se je vsa pripravljala, da izpregovori. Tak je bil skoraj docela podoben ministru Izumu, ko je stal pred mikrofonom in govoril besede, ki so jih mladinci sprejemali kakor novo razodetje o poslanstvu rumenega plemena in o nalogah gospodujočega ljudstva, ki mu je dano, da zavzame ves svet, kakor je Hirata Hutetami vse to videl v propagandnih japonskih žurnalih. Le da pred Norinagom ni stal mikrofoni, pač pa je slonela ob mizo poslonjena puška. Tudi ostali mladinci so postavili svoje puške ob hrastovo mizo. Študentu Hirati Hutetamiju se je za hip zazdelo, da so to zvočniki. Nesmiselna predstava pa je naslednji hip izginila, ker je Noringa napel lica ter izpregovoril.

Mladinci so zrlí strmo predse, tudi študent Hirata Hutetami. Norinaga je bil kratek. Omenil je domovino, ki zavzema svet in ki ne more trpeti, da bi jo blatili po Kitajski izrodki japonskega rodu. Hirata Hutetami je obvisel s pogledom na kipu božanstva, na katerega je posijalo skozi okno jutranje sonce in ki je zrló predse z zadovoljnim in skoraj brezizraznim

obrazom. Tako se je izognil očem tovarišev, ki so uhajali proti njemu. Zrl je topo v božanstvo in slišal:

„Novinar Yomasaki si je sam podpisal smrtno obsodbo, na nas je zdaj, da izvršimo, kar bo v dobro domovine. Tovariš Hirata Hutetami, pojdi in stori!“

Študent Hirata Hutetami je napravil resen in trd izraz na obrazu. Zravnal se je, se izprsil in vzdiknil domovini. Bil je to trenutek, ko je čutil, da ni več sam s svojimi velikimi načrti, ampak samo eden izmed teh, ki molče zrejo predse okoli mize, da je drobec velike gmote, ki ji pravi Norinaga domovina. Edini je bil, ki je stal ob mizi brez puške, da se mu je za hip zazdelo, kakor da bi bil ujetnik med eskorto. Nato se je ta eskorta zganila, k njemu je stopil Norinaga, mu izročil samokres in mu stisnil roko.

Kmalu za tem se je študent Hirata Hutetami znašel sam med hribovi, poraščenimi na gosto z drevjem, ki jih je zadnje čase že tolikokrat prehodil. Od tod ni bilo daleč do meje. Na mandžurski strani so ga poznali, na kitajski strani pa se ni bal sitnosti. Mudil se je pač na posestvih svojega očeta, ki jih je razdelila „začasna“ mandžurska meja na dva dela. Ko je prišel do spodnje hoste, je zavil tesno ob grmovju, ki je mejilo gozd, da bi se za vsak slučaj ognil kitajskim obmejnim stražam. Navsezadnje je bil Japonec, a kitajska vlada v Nankingu se je tepla z japonsko armado. Ko je kmalu za tem prešel mejo, je pospešil korak. Na dom je prišel močno zasopel. Napil se je vode ter odšel v hleve. Poklical je hlapca in mu naročil, naj osedla konja.

Pognal se je na konja; takrat je prišla preko dvorišča mala O Kuni. Dvignila je roko ter si zasenčila oči, da ji ne bi pogleda motilo jutranje sonce, ki se je dvigalo za študentovim hrbtom.

„Hirata Hutetami na konju?“ je vprašala ter se nasmehnila. Nato je rekla: „Lep fant ta Hirata Hutetami, tako na konju. Kam?“

Študent je čutil, da je zardel.

„Kam?“ je vprašal še on in dregnil konja, da je zaplesal po dvorišču.

„Vem, Hirata Hutetami je postal velik gospod in hodi svoja pota. Vrni se, Hirata Hutetami. Čakala bom.“

Mala Japonka se je priklonila ter odšla v hišo. Študent Hirata Hutetami je potegnil konja za vajeti in dvignil naspol pokrivalo — ali male O Kuni ni bilo nikjer več.

Vzpodbodel je konja ter ga pognal z dvorišča. Kri mu je zalivala obraz; dekle, ki se je mudilo na posestvih njegovega očeta, se je norčevalo iz njega. Zakaj? Preden pa je o vsem razmislil in se do česar jasnejšega dokopal, se je spomnil na staro japonsko pripovedko o junaku na konju, ki je zapustil dekle, da je lahko položil svoje življenje na oltar domovine.

Znova je nategnil vajeti in dregnil konja. Sonce je lezlo naglo na nebo,

do Čenghunga pa je bila še precejšnja daljina. Do velike poti mora priti preje, preden bo izdajalec Yomasaki krenil v hribe proti meji. Ta trenutek študent Hirata Hutetami ni mislil več na malo O Kuni ter njen nasmeh.

Steza je bila ravna ter je lahko gnal konja. Nalahno je sklonil glavo, da bi zmanjšal zračni odpor. Še je vzpodbodel konja, ki se je gnal v galop po ozki dolini, in še. Študenta Hirato Hutetamija je vsega zajela divja želja, da bi gnal kedaj tako konja čez vso Kitajsko ter naprej čez Mongolijo in čez ves svet. Ljudje bi zbežali s ceste, kakor se je pognala sedaj s poti pred njim neka raztrgana Kitajka z otrokom. Študent Hirata Hutetami je divje zavpil, ko je pognal konja mimo Kitajke, obenem pa je švignil z bičem po zraku.

Pot je postajala kotlinasta in Hirato Hutetamija je začelo krepko premetavati. Trdo je nategnil vajeti, glavo pa je položil s telesom vred tesno ob telo razgretega konja. Počasi se je dolina razširila. Vsepovsod so bili kmetje na riževih poljih ter delali. Postajali so ter zrli za bežečim jezdecem, ki je bil v teh krajih redka pojava. Hirata Hutetami je gnal konja, oni pa so stali mirno kakor redko grmičevje po dolini in še redkejša kočje za riževimi polji. Študent Hirata Hutetami je postajal razigrane volje. To je bil načrt, bogovski načrt! Tesno se je oklenil konja z nogami ter ga znova gnal. Tako se je zdel sebi ves podoben starim japonskim vojščakom, ki so se izkricali na Koreji ter začeli zavzemati zapadne dežele. Svež jutranji veter mu je božal lica. Študent Hirata Hutetami je zavriskal. Glas vriska je bil močno zategnjen in podoben ujedam. Konj je pristrigel z ušesi. Hirata Hutetami se je zakrohotal. Nato se je ozrl na strme hribe, ki so oklepali dolino. Redke pobeljene kočje so bile negibne. Konj ga je zanesel že daleč proti Čenghungu. Dva ovinka še, pa bo v bližini velike ceste.

Nategnil je za vajeti, da je začel konj počasneje teči. Bližina Čengkungu ga je sama od sebe zanesla v načrt, ki se je rodil v njegovi glavi, in ki ga bodo on in njegovi tovariši izvršili. On, Hirata Hutetami, je bil tisti, ki je prinašal liste, v katerih je Yomasaki blatil veliko Japonsko ter pisal o njeni propasti. Dajal jih je vodji Norinagi, ostali jih niso dobili v roke; ti so samo izvedeli, da novinar Yomasaki, ki je Japonec, smeši po kitajskih časopisih Japonsko. Najprej je prinašal te liste, nato pa je prišel z načrtom. Yomasaki je moral na vsak način s sveta. Treba ga je bilo ustreliti kakor steklega psa. Novinar Yomasaki je bil eden izmed onih, kakor je vedel študent Hirata Hutetami, ki so se sami izločili iz velikega japonskega občestva ter se prodali nižjemu kitajskemu ljudstvu. Vsekakor je bilo to nekaj, česar študent Hirata Hutetami nikoli ni mogel docela razumeti. Japonec zbeži na Kitajsko ter tam piše proti Japonski, proti domovini. Študentu Hirati Hutetamiju so vselej gorele oči, ko je govoril z vodjem o taki propasti enega izmed njihovih sinov. Kmalu zatem so se zbrali vsi kakor danes v izbi k posvetu, vodja Norinaga pa je naročil

Hirati Hutetamiju, da spravi s sveta odpadnika. Študent Hirata Hutetami je čutil, da se začinja njegova pot navzgor.

Ob spominu na ta trenutek je Hirato Hutetamija stisnilo v grlu. Pustil je konja, da je stopical po svoji volji. Takrat je pred tovariši v izbi napravil vesel obraz, skoraj otročje vzradoščen. Ali, ko se je zazrl v negibno in trdo obličje vodje Norinaga, je znenada zardel. V hipu je napravil togo obličje, vendar pa je čutil, kako se mu prsti na rokah krčijo ter mu postajajo potni, in da mu je žila v nogi trznila. Novinarja Yomasakija je bilo treba likvidirati. Študent Hirata Hutetami se je zravnal, se izprsil ter povedal, da je vesel, da je domovina prav njega izbrala za to dejanje. To so govorili in sklenili tovariši onstran meje, ko pa se je Hirata Hutetami vrnil na ono stran ter začel o vseh stvari razmišljati, so se mu pred očmi pojavili sivo sodišče v Nankingu, sive celice ter brezizrazni obrazi sodnikov, ki so ga sodili preteklo leto zaradi vohunjenja. Klešče, ki so ga takrat oklepale ter mu niso dale dihati, so se sedaj znova pojavile od nekod ter ga hotele zagrabiti. Nekaj njegovih tovarišev je bilo takrat obsojenih na smrt, študent Hirata Hutetami je slišal krike, ko so jih odgnali na dvorišče ter izvršili nad njim smrtno obsodbo; njegova celica je bila nasproti zidu, ob katerem so na večer postavili štiri stebre. Tisti kriki so ga vrgli v ranem jutro z ležišča. Planil je pokoncu ter se kakor neumen zagnal proti visoki lini. Početje je bilo vsekakor neumno, ker okna še v tako visokem skoku ne bi dosegel. Potem je znova slišal krik. Ozrl se je okoli sebe ter z blazno naglico znosil pod lino vse, kar mu je prišlo pod roke. V naslednjem trenutku je dosegel lino ter se obesil za železne križe. Na oni strani so stali ob vlažnem in z mahom poraslem zidu štirje stebri, na drugega pa so pravkar vlekli Šikomatsa, ki je strahotno tulil ter se bal konca. Ta Šikomatsu je včasih prav tako s togim obrazom kakor zdaj Norinaga stal pred Japonci, jim dajal ukaze ter govoril o domovini, za katero je treba žrtvovati življenje. Naslednji trenutek je Šikomatsa že zamajal ob stebru, malo prej kričeče lice pa se mu je strahotno napelo. Roka študenta Hirate Hutetamija je sama od sebe spustila križ, študentovo telo pa se je poslonilo ob ležišče ter za trenutje prenehalo misliti.

Hirata Hutetami je ustavil konja. Še zdaj ga je obšel srh po telesu, če je pomislil na to, da bi ga ujeli potem, ko bi spravil s sveta novinarja Yomasakija, ter bi tudi on neki dan tako kričal na dvorišču nankinškega sodišča, naslednji trenutek pa bi že plahutal v zraku z napetim licem. Študent Hirata Hutetami je odšel v Nanking ter se tam porazgovoril s tovariši. V Nankingu je postala zadeva še bolj težka, skoraj neizvedljiva. Novinar Yomasaki ni hodil svojih poti ter se ni sestajal s Kitajkami. Pač pa je Hirata Hutetami zvedel, da ima ženo v Niigotu in da si z njo dopisuje. Takrat se je v njegovi glavi rodil celoten načrt.

Obličje študenta Hirate Hutetamija se je razigrano nasmehnilo. Spu-

stil je vajeti ter si pomel roke. Z načrtom je odšel takrat čez mejo ter ga predložil tovarišem. Tovarišija se je razveselila. Vodja se je odpeljal v Niigoto ter se za dober teden vrnil. V Niigoto so mladinci napravili preiskavo pri Yomasakovi ženi — baje je imela otroka ter se je tisti otrok strahovito drl, ko so brskali po hiši — in zaplenili nekaj njenih popisanih listov. Nato so napisali pismo, ki ga je Norinaga prinesel s seboj in ga izročil študentu Hirati Hutetamiju, da ga vrže na oni strani v poštni nabiralnik. Pisava pisma je bila do podrobnosti pisava Yomasakijeve žene, črke pa so vabile novinarja Yomasakija na mejo, kjer so jima njuni prijatelji pripravili kraj, da se bosta lahko po treh letih sešla. Da ne bi zgrešil poti in da bo varneje hodil, ga bo prišel do velike ceste čakati neki Japonec iz Niigota, ki je tudi to pismo iztihotapil preko meje in ki mejo pozna. Pismo se je končalo z enim samim velikim hrepenenjem uboge zapuščene Yomasakijeve žene po njenem možu. Sestavil ga je tovariš Asakova, ki je včasih pisal tudi pesmi o zahajajočem in vzhajajočem soncu ter balade o nepotešenem hrepenenju. V pismu se je pokazal za pravega mojstra.

Konj je prebredel vodo in prinesel Hirato Hutetamija do velike ceste. Študent je skočil s konja ter se razgledal po poti. Cesta je bila prazna. Konj je trgal veje z grmovja ter jih grizel. Nato je začel s kopiti kopati. Študent Hirata Hutetami je nategnil vajeti, da je konj dvignil visoko glavo. Razburjal ga je vsak šum. Uho ni ujelo konjskih kopit. Študent je splezal na konja, a ga kmalu znova razjahal. Plesal je z živaljo sredi ceste ter znenada začutil, kako se zalezuje vanj nemir. Sunil je z nogo v kamen. Kamen se je odvalil na rob ceste; Hirata Hutetami je odšel s konjem na povodcu za kamnom ter ga sunil z roba ceste v globel, kjer je kamen votlo plosnil v vodo, ki je tekla z riževih polj. Nato ga je zmotil konjski peket. Zdrznil se je. Jezdci so prihajali z zgornje strani. Bilo jih je več, toliko se jih Hirata Hutetami ni nadejal. Ali to niso bili civilisti, bila je vojaška ali žandarska patrolja. Študent Hirata Hutetami se je v trenutku pognal na konja. Iz obličja mu je zginila sleherna kaplja krvi.

Teh nekaj trenutkov, ko so dirjali žandarski konji proti njemu, se mu je zazdelo docela nerazumljivo to, na česar še pomislil ni, ko je govoril onstran meje s tovariši o poginu novinarja Yomasakija. Bili so to žandarji, kakršni so ga gonili takrat, ko so obesili Šikomatsuja in njegove, iz ječe v ječo, dokler ga niso prignali v Nanking. Žandarji so obdajali takrat tudi vislice, na katerih so končali tovariši, ki so vohunili med kitajskimi boljševisškimi roparji, kakor je govoril o Kitajcih minister Izumo. Prav lahko se je zgodilo, da je Yomasaki razkril vso zadevo ter jo prijavil, in da bodo aretirali sedaj njega.

Študent Hirata Hutetami bi se vdrl v zemljo, če bi se dalo. Pobegnil bi... Izpodbodel je konja, da je ta poskočil, naslednji trenutek pa ga je znova zadržal. Bežati ni mogel več, postal bi sumljiv. Konj je plesal in

grizel uzde. Hirati Hutetamiju je bilo, kakor da bi mu tekla goreča lava pod nogami. Hotel je seči po samokresu za pasom, a mu je roka obstala na pol poti.

Jezdci so se že toliko približali, da je jasno razločil žandarske kape in cevi pušk. Ošvrknil je konja s konci vajeti in ga pognal po cesti proti Čengkungu. Taka misel ga je vsega obšla, kakor da bi bila pot proti mestu žandarjem še najmanj sumljiva. Konj je dirjal v lahnem drncu, on pa je čutil z vsakim korakom močnejše, kako se mu bližajo za hrbtom žandarji, ki so gnali konje v diru. Vsak trenutek je bil pripravljen, da bo zaslišal besedo: „Stoj!“ Podrgnil se je z roko po licih, kakor da bi hotel spraviti nekaj krvi za kožo, nato se je tako naspol ozrl. Zadnje je napravil kolikor je le mogel brezbrizno.

Na križišču, pri katerem je prišel do velike ceste, so žandarji obstali. Študenta Hirato Hutetamija je oblihl srh. Če bi se zdaj pogledal v ogledalo, ne bi našel kaplje krvi na licih; tega se je tudi zavedal. Orožniki so bili štirje. Eden je nekaj zakričal, nato so se znova pognali po cesti; študentu se je močno dozdevalo, da ne hite več tako hitro. Odslej ni mogel misliti več na beg. Njih puške bi ga z lahkoto dosegle. Ni se več oziral. Vdal se je; obenem pa je pričakoval, da bo vsak čas zagledal med jezdec v orožnika preoblečenega novinarja Yomasakija. Zakaj ga je ta trapasta misel napadla prav v tem napetem trenutku, si ni vedel razložiti, niti pozneje ne, čeprav se mu je zdela takrat na moč verjetna. Orožniki so posamič prijezdili ter jezdili nekaj časa vstric z njim; konje so zadržali v diru.

Študent Hirata Hutetami se je umaknil ob stran ceste ter jih pozdravil. Žandarji so si ga zaporedoma ogledovali, in le eden izmed njih je zamomljal naspol razločno besedo v pozdrav. Nato so se stisnili na konjih ter jih pognali. Hirata Hutetami je pustil skraja konja, da je zdirjal za njimi, čez čas pa je kakor rešen brodolomec, ki zagleda parnik na obzorju, zadržal konja ter ga obrnil, ko je zavila žandarska patrolja za ovinkom. Nato je skočil s konja, ga potrepljal po napetem vratu ter se zakrohotal. V skoku je bil znova na konju ter ga pognal proti križišču. Od tam je zavil s konjem navkreber proti samotni kmetiji. Nekaj kmetov je delalo na poljih okoli koč. Tu niso pridelovali riža, ker je bil svet previsok in prestrminast. Na pol pota pred kočjo je postal. Prav nič več mu ni bilo, da bi šel še naprej ter bi se porazgovoril s starim Kitajcem o letini in o vojskah, kakor je skraja nameraval. Potegnil je iz žepa beležnico in poiskal v njej fotografijo.

Zagledal se je v njo. Na fotografiji je bila glava novinarja Yomasakija. To sliko je imela v albumu njegova žena, iz albuma pa jo je odnesel ob priliki preiskave, ki so jo napravili mladinci, vodja Norinaga. Novinarjevo obličje je bilo mirno, skoraj izzivajoče; veliko čelo je bilo brez slehernih gub. Oči so zrle strmo predse. Hirata Hutetami ni mogel dolgo več zreti v tak obraz, ki je bil miren in skoraj brezbrizen kakor bogovi na por-

celanu. Odpel je žep ob sedlu ter potegnil samokres. Nato je zanesel je-kleno cev na čelo novinarja Yomasakija in ustrelil bi, če ne bi malo prej tod jezdili orožniki. Starodavna japonska pripovedka je pripovedovala o čarovniku, ki je s strelico prebodel podobo človeka, ki se je nato res zgrudil, naj je bil milje daleč.

Sonce se je visoko dvignilo. Študent je postajal nestrpen. Skraja ni pozdravljajl Kitajcev in Kitajk, ki so prihajali mimo ter nosili semena na polja; nad deželo se je odpirala pomlad in treba je bilo začeti pripravljati polja za novo letino. Potem pa je jel ustavljati kmete ter jih povpraševati, če so videli priti tod mimo takšnega in takšnega jezdeca. Kmetje so postajali in otroci so si ogledovali konja — nekateri so celo kričali nanj ter vpili „tiihod“, ali povedati ni vedel nihče nič gotovega. Kmetje so sicer že videli jezdece jezditu tod posamič, pa zadnje le redko, ker je bila v bližini meja, in gospoda, ki še edina jezdari tod okoli, ne jezdari rada sama. Kdo ve kako pa ni bilo nikomur mar njegovega vprašanja.

Malo zatem je zaslišal vpitje. Kmet, ki ga je malo popreje ogovoril, mu je mahal ter kazal z roko v dolino na cesto. Dva jezdeca sta prihajala po cesti iz Čengkunga. Študent Hirata Hutetami je v hipu pognal konja proti cesti, fotografijo novinarja Yomasakija pa je z nemirnimi prsti stlačil v žep sedla, kjer je imel spravljen samokres.

Stisnil je zobe in siknil:

„Pokazali ti bomo, stekli pes!“

Igra se je posrečila. Le kdo je z njim? Dobro je razložil med jezdecema široko in ravno čelo novinarja Yomasakija. Študent Hirata Hutetami je napravil na moč vesel obraz ter pojezdil nasproti. Zdaj je veljalo igrati. Študent je postajal dobre volje. Ustavil je konja ter na glas pozdravil.

„Dober dan, fant!“ je odgovoril jezdec, ki je bil z novinarjem Yomasakijem in ki je bil po vsej priliki katoliški svečenik, kakor ga je razodevala obleka. „Kaj prinašaš dobrega, fant?“

„Ali je ona prišla?“ je vprašal Yomasaki, in obstal z očmi na študentu Hirati Hutetamiju, kakor da bi mu hotel s pogledom predreti v srce.

„Že nekaj dni je zgoraj, tik za mejo. Nastanila se je pri kmetu...“ Študent Hirata Hutetami je znenada obstal, nato pa je pristavil: „Tudi otrok je z njo...“

Novinar Yomasaki ni gledal več tako prodirajoče vanj. Vzpodbodel je konja ter zajezdil vstric. Vprašanja so se vsula iz njega. Vse je hotel vedeti.

„Kaj dela mali? Ali je zdrav?“

Tega Hirata Hutetami ni vedel, zato je samo dejal:

„Močan je.“

„Vidiš, močan je. Si slišal?“ se je z veselim obrazom zazrl Yomasaki v katoliškega svečenika. To moč ima po meni. Ta bo šele pravi. Napravil

bo mogoče to, kar nama dvema ne bo dano. Pokazal bo tem bedastim japonskim fanatikom, ha!“

Novinarjev spremljevalec se je samo nasmehnil. Čez čas pa je povedal: „Nasilje je doslej še vedno samo sebe požrlo.“

Študent Hirata Hutetami se je ob tem pogovoru že drugič zdrznil. Tudi ta njegov spremljevalec je bil „dober“ zanj. Načenjal je vse mogoče razgovore, da bi zvedel, kako in kaj je z njim. Ali kazalo je, da sta novinar ter katoliški svečenik nekam nezaupna. Nato pa se je Hirata Hutetami spomnil člankov, ki jih je Yomasaki pisal o Japonski ter začel govoriti o strahotnih razmerah, ki so zadnje čase na Japonskem in ki groze Japonsko spraviti na nič. Revolucija je bila po njegovem, kakor se je lagal, samo še vprašanje časa. Zdaj se je novinar Yomasaki razvnel. Tudi katoliški svečenik, ki je bil po vsej priliki Japonec, je začel pripovedovati, kako je onstran — na Japonskem. Imel je samo srečo, da je pobegnil. Študent Hirata Hutetami je zvedel več, kakor se je nadejal. Tudi svečenik je bil eden izmed onih, ki jih je pregnala njihova omladinska organizacija. Študent Hirata Hutetami ni mogel prikriti veselja. Vzpodbodel je konja, da je preskočil jarek, a na oni strani je zažvižgal.

„Žvižgate?“ ga je nezaupno vprašal novinar Yomasaki.

„Lep dan je, v grmovju pojo ptice,“ je rekel Hirata Hutetami. A žvižgal ni več.

Nato je slišal, kako je novinar Yomasaki nekaj pošepetal svečeniku. Študent je ujel samo besede: „Od tod ne more biti več daleč tja.“

Jezdeca sta ustavila konja in eden je zaklical:

„Ali poznate svečenika Tsun Tana?“

Študent Hirata Hutetami ga ni poznal po videzu, pač pa je slišal pripovedovati o njem.

„Ali bi ga hotela gospoda obiskati?“

„Poročilo imam zanj,“ je rekel svečenik. „Škof v Čengkungu ga naproša, naj nas pospremi na mejo. Pot mu je znana, a tudi drugače je dobro, če nas je več.“

Novinar Yomasaki je pristavil: „V takih časih mora biti človek pripravljen na vse. A vi? Se ni nadejati nevarnosti?“

Novinar Yomasaki se je znova ozrl v študenta ter obvisel z očmi na njem. Hirati Hutetamiju se je močno zdelo, da ga predolgo motri.

Rekel pa je: „Vsak dan hodim tod, vsak kamen na cesti mi je znan. Česa se naj bojim? Sicer je pa vsa zadeva dobro pripravljena, da si niti predstavljati ne morete. Ne vem, zakaj bi bilo še treba svečenika Tsun Tana z nami?“

Nato mu nista nič pravega odgovorila. Novinar Yomasaki je začel znova pripovedovati o ženi in sinu.

Zavili so na stranpot proti fari svečenika Tsun Tana. Hrib se je začel

strmo vzpenjati. Kmetije so se tod že močno zredčile. Srečali so kmeta s košem, malo za tem pa so naleteli na dekletce, ki je pelo zategnjeno kitajsko popevko. Novinar in svečenik sta se pogovarjala o Tsun Tanu. Svečenik je pripovedoval o svojih čestih obiskih pri Tsun Tanu, kjer je bila „varna postojanka“, kakor se je izrazil z nasmeškom.

„To je naš zaklad ob meji.“

Tsun Tan je poučeval, ko so prišli. Ko je prebral škofovo pismo, je zaprl šolo ter povabil goste v izbo. Natočil jim je čaja.

Študent Hirata Hutetami ni hotel piti, a so ga oni trije silili. Nato pa je pozabil, da se je branil pijače ter je izpil zaporedoma nekaj skodelic. Obnem je začel siliti k odhodu. Napravili so precejšen ovinek, od tod do meje se bo pot vlekla. Na vsak način pa se je hotel znebiti svečenika. Tsun Tan je bil navsezadnje Kitajec in kitajski državljan. Lahko bi nastale sitnosti, zadeva bi se preveč raztrobila. Za ostala dva „kandidata“ se ni bal. Bila sta Japonca.

Stopil je pred Yomasakija in njegovega spremljevalca ter vprašal:

„Ali ne bo presitno, če nas bo toliko?“

„Kje neki?“ se je nasmehnil svečenik, ki je prišel z Yomasakijem. „Še bolje bo tako. Več svečnikov bo, tem manj bo nevarnosti.“

Medtem je Tsun Tan naročil hlapcu, da mu je osedlal konja; služabnici, ki je kuhala in pospravljala po župnišču, pa je dejal, naj pripravi večer še za dva posteljo in večerjo.

Služabnica, neka starikava ženska, se je priklonila. Nato je postala in vprašala:

„Ali lahko zvem, kam gredo gospod?“

Namesto Tsun Tana je odgovoril drugi svečenik:

„Ne boj se, ženska! Še pred večerom bomo nazaj.“

Pred hišo je četvorica poskakala na konje ter krenila okoli posestva proti meji.

Novinar Yomasaki je pognal konja.

„Ne mudi se,“ je zavpil za njim Hirata Hutetami ter pognal konja vstric Yomasakijevega. „Boljše bo, če pridemo malo kasneje. V prvih popoldanskih urah se izmenjajo straže.“

Nekaj časa sta jezdila molče, nato pa je Yomasaki vprašal:

„Ali je daleč do vaših posestev?“

Hirata Hutetami je pokazal z roko proti vzhodu, kmaľu pa sta prešla z razgovorom na Japonsko.

„Ali veste, da so ubili profesorja Matuoorija Azumaro?“

Hirata Hutetami je odkimal.

„Ne poznam ga,“ je odvrnil na kratko.

„Upiral se je japonski invaziji na Kitajskem. V šoli je razvijal te misli, kmalu nato pa je zginil, za vedno.“

Hirata Hutetami ni dejal ničesar na te besede.

Počasi se je novinar Yomasaki v razgovoru razvnel.

„Ne vem, kako je to z mano,“ je dejal, „ali jaz ne bom mogel nikoli razumeti, kako more in sme, ter zakaj sme Japonska prodirati na Kitajsko?“

Novinar Yomasaki se je obrnil proti Hirati Hutetamiju. Vse njegovo obličje je bilo en sam velik vprašaj ter je zahtevalo odgovora. Hirata Hutetami se temu odgovoru ni mogel ogniti.

Nasmehnil se je ter dejal tako mimogrede:

„Pravijo, da je Japonska preobljudena, da ji primanjkuje surovin. Navsezadnje pa je tu še ena nevarnost, ki grozi. Kaj če na Kitajskem prevlada lepega dne komunizem. Japonska vlada ve dobro, da se ji delavstvo upira. Zato je — po njenem, seveda — upravičena, da sega za skrajnimi sredstvi, haha!“

Hirata Hutetami je povedal, obenem pa je čutil, da je tisti „haha“ na koncu izzvenel docela narejeno, komaj ga je izgolščal.

„Ter ubija ljudi,“ je dejal jedko Yomasaki. Nato se je docela nenadano razvnel. „Z Matuoorijem Azumaro sva presedela prenekateri večer. Poznati bi ga morali. Matuoori Azumaro je bil kvaliteta — bil je sol, eden izmed redkih ljudi, ki jih je dalo naše japonsko življenje, ki jih je dala tista japonska sredina, o kateri se v svetu malo govori, čeprav ta sredina orje polja, seje in pospravlja riž, obira čajevе liste, daje delavce in vojake, ki ropajo po Kitajski v imenu nekakšnih japonskih interesov. Interesov?! To niso interesi Japonske, ampak interesi vladajoče vojaške kaste. Zaradi interesov te vojaške kaste hodijo naše čete, kakor sem že povedal, ropat na Kitajsko, morijo tam kitajsko prebivalstvo, umirajo sami tam, mora naše ljudstvo trpeti pomanjkanje, ker take roparske ekspedicije stanejo milijone ter milijarde lejev, prosim...? Ali ni to zločin? Kaj pa je hotel Matuoori Azumaro? Koliko japonskih vojakov je poslal na Kitajsko, kolikim materam je vzel sinove, koliko mož je odtrgal japonskim ženam, kolikim otrokom je vzel očete, koliko ljudi je moralo zaradi njega stradati, prosim...? In vendar so ga ubili! Zakaj? Ker je bil človek, človek in še enkrat človek, in ker ni mogel zagovarjati japonskega roparskega pohoda na Kitajsko. Tudi Matuoori Azumaro je vedel, da Kitajsko izrabljajo evropske države. Vsak otrok pa tudi ve, da evropske velesile ne bodo prav nič manj izrabljale Kitajske, če zavzame Kitajsko Japonska. Takrat se bosta sedla Kitajskemu volu za vrat dva ter ga jezdila. Če bi zavladatale tako na Kitajskem in na Japonskem one plasti, katerih namen je ustvariti blagostanje Japonske in Kitajske z delom svojih rok po tovarnah in poljih, a ne z ropanjem tujih ljudstev, potem bi skozi noč prenehalo med ljudstvi vsako sovraštvo, ki ga vcepljajo danes po šolah ter kasarnah in ki bi ga moral vcepljati Matuoori Azumaro otrokom, ki so se še držali materinih kril, a mu je vest, tista človečanska vest to branila. In tole sol so ubili... Kdo ga je ubil?“

Novinar Yomasaki je ustavil konja, ki se je postavil povprek na cesti, tako da je moral tudi študent Hirata Hutetami zadržati svojega konja. Novinarjevo obličje je bilo vse v plamenu, oči pa so se divje vsesale v obraz študenta Hirata Hutetamija.

Hirata Hutetami je bil kakor na iglah. Brezbrižen nasmešek, za katerim se je popreje skrival, je docela izginil. Oči so se za trenutje ustavile na vprašujočem novinarjevem obrazu, a so naslednji hip zdrsele drugam. Lovile so se po njegovem sedlu ter po konju, na kraju pa obstale na kopitu sprednje noge novinarjevega konja, ki je začelo grebsti in kopati po stezi.

„Ubili so ga nezreli ljudje, ki niso ničesar drugega kakor samo orodje v rokah vladajoče kaste, ljudje, ki jih ne odlikuje ničesar drugega kakor malenkostna osebna ambicija ter mladostno uveljavljanje. In ti ljudje nameravajo voditi v prihodnjih letih usodo Japonske, japonskega človeka? Take moralne ničle, in nič drugega kakor ničle..., ki niso Matuooriju Azumari segle niti do petá?!“

Hirata Hutetamija sta rešila Tsun Tan in novinarjev spremljevalec dr. Kavakami, ki sta prijezdila do njiju. Yomasaki se je obrnil do njiju ter hotel odgovora. Dr. Kavakami je stegnil roko ter potrepljal novinarja Yomasakija po hrbtu.

„Zakaj se razburjaš, tovariš?“ ga je vprašal. „Vsaka reč na svetu bo poplačana. Ničesar ne uide božjim očem.“

„Ali Matuooriju Azumari to ne bo vrnilo življenja! Kdo nadaljuje danes njegovo delo?“

Študent je pognal konja ter pojezdil naprej. Po vrhuncih na oni strani je tekla meja. Besede novinarja Yomasakija so ga zbegale. „Naj pogine pes!“ si je ponovil natihoma besede vodja Norinaga. Čutil je, da ga je Yomasaki s svojim izbruhom porazil, vendar pa se je skušal zakrohotali. Novinar Yomasaki je bil navsezadnje v njegovih rokah. Rad bi videl, kako bo na oni strani meje izpraševal? Študent Hirata Hutetami je vedel, da so bile njegove ure štete. Vkljub vsemu temu pa je vedno močneje čutil v sebi nemir, ki se je pričel zalezati vanj že zjutraj, ko je jezdila proti njemu žandarska patrolja. Ozrl se je, oči pa so mu nehote obstale na sencih ter na visokem čelu novinarja Yomasakija. Glavo mu je spreletela predstava, ki ga je že danes nekajkrat zgrozila, čeprav je sinoči govoril med tovariši, preden so zaspali, kako bo obračunal s tem psom, ki blati Japonsko. Ko je tako zrl v Yomasakijevo čelo, je določeno videl krvave luknje, iz katerih se je vlila kri. Potem sta se pojavila pred njim obraza tovarišev Nakamure in Yašira, ki sta ležala ob njem. Yašira ga je nekam preplašeno opazoval, ko je govoril, kako bo „prerešetal“ Yomasakijevo glavo ter mu enkrat za vselej spravil v red betico, Nakamura pa ga je pogledal pomilovalno ter ga vprašal, če se mu srce že kaj potresa, in da bi mu

za jutri svetoval, naj si podveže hlače, da mu ne bo padlo srce iz njih... Bila je to zavist, ali študent Hirata Hutetami je tik pred mejo začutil, kako mu odpovedujejo živci, in da so se mu pričele roke potiti. Z obema rokama se je trdno oprijel vajeti, kakor da bi se bal, da mu konj zbežlja. Če bi zjutraj skoraj zavriskal, ko je zvedel, kdo je dr. Kavakami in kako je z njim ter da je Tsun Tan „varna postojanka“, je sedaj vedno bolj čutil, to pa čim bolj so se bližali meji, da je vsa zadeva založena, celo precej založena. Novinarja Yomasakija bi lahko brez skrbi likvidirali, če bi bil sam, zdaj pa sta zraven še katoliška svečenika dr. Kavakami in Tsun Tan, ki je povrh vsega še kitajski državljani. Medlo se mu je svetlikalo, da imajo ti katoliški svečeniki zveze po vsem svetu, in da bi prav lahko prišlo do kakšnih komplikacij. Poleg tega bo treba Tsun Tana enkrat izročiti nazaj, če ne bo sam pobegnil, saj jih tovariši niso čakali daleč proč za mejo.

Od zadaj so ga poklicali. Kavakami je hotel vedeti, kako daleč je še do meje, Tsun Tan pa, kod bodo šli.

Študent Hirata Hutetami je pokazal pot po grebenu. Tsun Tan je odmajal z glavo. Po njegovem je bila pot tod zelo neprikladna, skoraj prehudobno izpostavljena.

„Ali ne bi krenili po oni strani grebena?“ je vprašal Hutetamija.

Hutetami je dejal, da bi bilo skoraj vseeno. „Vendar pa“, je rekel, „je pot docela varna. Poznam jo“.

Steza je bila ozka, da so morali jezdit drug za drugim; študent Hirata Hutetami je jezdil naprej, za njim novinar Yomasaki, nato oba svečenika. Še malo, pa bodo na meji. Nato tistih nekaj sto metrov čez mejo, ko bo konec... Novinar Yomasaki se ni več razburjal, Hirata Hutetami je ujel, da sta govorila s Kavakamijem o njegovi družini, o ženi ter sinu. Obenem je hotel Yomasaki znova zvedeti, kako je z njegovim sinom, kaj počenja.

„To bo treba urediti, da bo prišla z otrokom čez. To bo res treba urediti...“, si je jel dopovedovati.

Bližali so se meji. Študent Hirata Hutetami ni nikoli videl Yomasakijeve žene, ne njegovega otroka, ta trenutek pa se mu je pojavila vsa družina pred očmi. Potem je videl — časa ni imel več, da bi potuhtal odkod je prišla predstava — Yomasakijevega otroka, kako se na vse pretege dere in kako trepetava Yomasakijeva žena. Skušal se je cinično nasmehniti, vendar pa je čutil, da so se mu premaknile samo ustnice, da je v njem ostalo vse nekam zapeto, in da ga je pri grlu davilo. Od tod se je že videl previs in hiša na sedlu, kjer so bili skriti tovariši s puškami. Hirata Hutetami je opazil, da je nekdo planil v hišo. Očitno je bilo, da je bil na straži. Zdaj so tovariši poskakali z ležišč in klopi ter segli po puškah.

Pozneje, ko se je že vse dogodilo ter je bilo vse končano in je študent Hirata Hutetami, ki so ga povišali v vodjo, znova govoril tovarišem o velikem poslanstvu Japonske, se je kot vodja vedno zdrznil ob spominu,

da ni takrat docela nič mislil na Japonsko in na njeno poslanstvo, ko je prešel mejo z novinarjem Yomasakijem ter svečnikom, od katerih je bil eden, kakor se je pozneje izkazalo, celo pobegli japonski vseučiliški profesor; pač pa je čutil, da gre ob njem neki novinar Yomasaki, ki ima ženo ter otroka. Bilo je pred dobrim letom, ko so Hirato Hutetamija ter tovariše gnali iz Čengkunga v Nanking. Tudi v kupeju jih niso razvezali. Takeda, ki so ga pozneje obesili, je prosil Kitajca, naj mu odveže roko, da bo lahko pojedel, kar so mu na hitro roko vrinili domači s sabo. Kitajec je namrdnil obraz; prav nič ni hotel slišati o tem, da je Takeda lačen. Takrat je dejal Takeda, ki ni bil nikoli sentimentalen, besede, ki so pričele sedaj trapiti študenta Hirato Hutetamija. Revolucionar in pučist Takeda je po kratkem molku zazrl v Kitajca ter mirno rekel — odkod je vzel tisti mir in tisto brezbržnost, tega Hirata Hutetami ni nikoli dojel —: „Tudi ti imaš otroke. Zapomni si to!“ Besede, čeprav so bile navsezadnje le sama sentimentalnost — so zalegle ter dosegle to, česar si Hirata Hutetami ne bi nikoli nadejal. Ko je vlak krenil s prihodnje postaje, je pristopil Kitajec ter Takedu oprostil desnico vezi in tudi drugim, da so lahko jedli. Takrat je osemnajstletni študent Hirata Hutetami prvič dojel neki pojem, ki je bil do takrat zanj docela brezbarven; to so bile družinske vezi. Bil je to neki strah očeta za svojo deco, česar Hirata Hutetami ni našel v vsej literaturi, ki je pisala o velikem poslanstvu od Boga izbranega japonskega plemena. Poleg vsega tega je novinar Yomasaki, ki je gnal svojega konja skoraj vštric njegovega, kakor da bi ga hotel prehiteti ter poleteti v naročje žene in otroka, postal nekam sentimentalen in Hirata Hutetami je opazil, da so mu oči motno sijale, kakor da bi se solzile.

Pokazal je z roko proti hiši, kjer so čakali tovariši s puškami ter vprašal:

„Ali je tam otrok?“

„Da,“ je rekel študent, z roko pa je segel za sedlo, kjer je tičal v torbi samokres.

Novinar Yomasaki se je napol obrnil ter začel brbljati spremljevalcema o tem, da so na cilju, da ga tamle čakata mali in ona, ter jima kazati z roko na hišo. Znenada pa je pojezdil novinar Yomasaki znova vštric študenta ter hotel po vsej sili vedeti, če je varno tako ob meji, če ne bodo mandžurske ali japonske oblasti postale pozorne?

„Nasprotno... nasprotno... nikakor... najmanjše skrbi...“ je hitel dopovedovati Hirata Hutetami. Potem pa se je znenada na nekaj spomnil. Obrnil se je k Yomasaki ter dejal, komaj je izmotal iz sebe: „Pognal bom konja, da povprašam. Lahko, da je ni v tej hiši, lahko da je v oni za gozdom, tam je bolj varno. Trenutek, prosim...“

Pognal je konja in odjezdil proti hiši, ki je stala nekaj vstran od poti. Slišal je za sabo nekakšne vprašujoče novinarjeve besede, a jih ni več dojel. Glava mu je bila preveč napeta.

Pred hišo se je pognal s konja ter ga izpustil. Stopil je k sedlu, da bi izvel sliko novinarja Yomasakija. A si je v trenutku premislil. Po čemu neki, saj jim ga lahko pokaže, pač pa je neopaženo spravil samokres iz torbe ter ga vtaknil v žep. Nato je planil po stopnišču. Naslednji trenutek se je znašel med tovariši. Vsa tovarišija se je oklepala pušk ter zrla vanj z izprašujočimi obrazi. Edini Norinaga je ohranil na videz mirno kri. Ali tudi on je hotel vedeti, kako to, da so trije.

„Kako, da so trije? — Ali ni Yomasakija?“

Nakamura je nesmiselno zavzdihnil, kakor da bi se hotel ponorčevati iz Hirata Hutetamija in kakor da bi hotel s tem vzdihom pokazati, da je obupal nad njim. Yaširu pa so pošklepetali zobje, z obema rokama se je trdo oklepal puške.

Študent Hirata Hutetami je govoril, vendar pa je čutil, da ne more nič pravega spraviti iz sebe, čeprav bi rad. Mudilo se je, da jim pojasni vso zadevo, kajti oni bodo vsak trenutek tu. Poleg vsega tega se je vodja Norinaga postavil tik pred njega, ga pogledal, da je obmolknil, nato pa na kratko in suho vprašal:

„Kateri je Yomasaki?“

„Z mano je jezdil.“

„Kdo pa sta onadva?“

„Japonec dr. Kavakami, vseučiliški profesor, ki je zbežal pred organizacijo.“ Hirata Hutetami je hotel končati, nato pa je pristavil: „Svečenik je, katoliški.“

Besed se je kmalu kesal, ker ga je Norinaga hladno zavrnil:

„To nas prav nič ne briga. A kdo je tretji?“

„Kitajski svečenik Tsun Tan. Po škofovem naročilu je zraven. Na oni strani je ena izmed ‚varnih obmejnih postojank‘.“ Nasmehnil se je, čeprav je čutil, da je ta nasmeh otročji ter neumesten.

„Torej imajo vsi prste zraven?“

„Imajo,“ je izjavil študent Hirata Hutetami. Profesor dr. Kavakami je toliko nedolžen, kakor Yomasaki, edini Tsun Tan...“

Takrat je nekdo izmed tovarišije pritajeno vzkliknil, da so „oni“ že vštric hiše ter vprašal:

„Kaj čakamo?“

„Ne, počakajte...!“ je izmumljal iz sebe študent Hirata Hutetami. Na vsak način je imel neke pomisleke, ki jih je hotel pojasniti. Ali Norinaga je ta čas že planil s svojimi v vežo. Študent Hirata Hutetami je ostal sam s svojimi neizgovorjenimi mislimi. Vušesih so mu obtičale edino trde besede vodje Norinaga, ki so obsodile Yomasakija ter oba spremljevalca.

Segel je po samokresu ter hotel stopiti za tovariši. A ni jih videl več. Morali so biti že za hišo. Planil je v izbo in bil v nekaj skokih pri oknu. Videl je, kako je Nakamura dvignil komaj nekaj korakov pred novinarjem

Yomasakijem puško, istočasno pa je že slišal strel. Novinar Yomasaki je zakrtil z roko, kakor da bi se hotel ubraniti krogle ter nekaj zavpil. Nato se je zaslilo ponovno streljanje. Hirata Hutetami se je oprijel za križ na oknu, nato pa se je spustil na neko blazino. Strelji so se še vedno slišali, čeprav poredko.

Nato je videl, kako je planila v izbo služabnica z vekajočim otrokom ter opazil, da pritiska otroka na prsi, kakor bi ga hotela skriti pred nekom na prsi pod obleko.

„Kaj se godi?“ je vriskajoče vprašala. „Po ljudeh streljajo. Vaši streljajo.“

Namesto, da bi ji odgovoril, je študent Hirata Hutetami dvignil samokres, ki ga je začutil v roki ter si nastavil cev na senca. Ženska je zavriskala ter odvihrala iz izbe. Študent Hirata Hutetami je slišal, da je zaloputnila z nekimi vrati ter planila v histerično vreščanje. Ko je poslušal študent Hirata Hutetami nekaj časa to vreščanje, se je za en sam hip spomnil, da je vreščala tudi Yomasakijeva žena, ko so napravili pri njej preiskavo; potem pa je že slišal neko zbegano tekanje pred hišo. V izbo je planil Yaširo, pognal puško v kot ter dejal:

„Končano je.“

Izraz fantovega obličja je bil docela zbeگان. Nato jih je še nekaj prišlo. Vsi so bili redkobesedni, kakor da bi jim ne bilo za govor. Iz teh besed si Hirata Hutetami nikakor ni mogel napraviti prave podobe. Nato je slišal hlapca, kako je priganjal čez dvorišče vole. Tepel jih je po rebrih, ker je nekdo vpil nad njim, da se mudi. Študent Hirata Hutetami je stopil pred hišo.

Spodaj na cesti, so tovariši nakladali na voz dve trupli, novinarja Yomasakija in kitajskega svečenika Tsun Tana. Udje so bili mehki ter so viseli od trupel, ki nista kazali več življenja. Na neki stari nosilnici — kdo bi vedel, kako je zašla v te hribe — pa je stokal svečenik profesor dr. Kavakami. Vse je kazalo, da je živel in kasneje je Hirata Hutetami tudi zvedel, da so poslali po zdravnika. Nekaj tovarišev je greblo po okrvavljeni cesti ter jo posipavalo s peskom. Dan je bil visok, sonce je vroče sijalo, voli v jarmu pa so leno prežvekovali ter čakali na hlapca, da bo dvignil bič ter jih pognal. Hlapec se je prestapljal ta čas po vozu ter zakrival trupla z belo riževo slamo.

Nato je prišel Norinaga.

Študent Hirata Hutetami ga je vprašal:

„Zakaj ste poslali po zdravnika?“

Bal se je, da bi se razvedelo.

„Če pa še živi,“ je odgovoril namesto njega Nakamura. Nato so tovariši obmolknil. Nič več si niso imeli povedati. Edino študent Hirata Hutetami je pognal samokres po mizi. Spomnil se je na malo O Kuni in se zbal, da bo zaihtel... Tega pa le ni storil.

JUNAK NA VISOKEM BELCU

CVETKO ZAGORSKI

Sredi rondoja —
ob njegovih nogah —
v soncu se s peskom otroci igrajo
in redkokdo med njimi kdaj mamico vpraša,
kdo silni je mož,
ki sredi rondoja
belca visokega jaha.

Okrog rondoja —
v toplih nočeh —
po peščenih stezah —
čudovite, kot v sanje ovite,
besede vsakdanje
zaljubljeni v sencah si šepetajo
in redkokdaj draga dragega vpraša,
kdo silni je mož,
ki v svetlem rondoju
belca visokega jaha — — —

O, kolikokrat
mož silni bi rad
z belca visokega stopil!
(Saj nihče ne ve,
kako je težko
tako vzravnan
leto in dan,
noč za nočjo
belca visokega jahati.)

Majhen, nemočan kakor otrok,
skozi prste pesek in čas sipajoč
ali neviden, v senci trepetajoč
za en hipec sam rad bi se utopil,
ves času predan,
v travo, v pesek, v objem, v noč ali dan.

POMLAD V KLETI

(Odlomek iz povesti)

TONE ČUFAR

Vinko je slabo spal. Dolgo se je obračal na slamnjači, slišal je vsak šum, smrčanje tovarišev, prav vse. Bolj proti jutru je malo trdneje zatisnil oči, a so ga prebudili, še preden se je prav zdanilo. Tako rad bi še drnohal pod ponjavo, a je moral na noge. Brž se je umil in odpravil v zakotno mlekarno, kjer je pozajtrkoval, česar si pa ni privoščil vsak dan. Na stavbišču se ni brigal za nikogar, zjutraj ni ljubil pomenkov. Bil je še malce klamast. Ogovoril ga je pa Štefan, kar je storil redkokdaj.

„No, kako kaj?“ je dejal in mu skrivnostno pomežiknil; z nečim je bil zelo zadovoljen. Vsekakor je dobro obrnil denar, ki si ga je izposodil pri zidarju. Vinku je bil pa prav zato zoprn. Nekaj mu je pa moral reči in ga je vprašal, če je bila večerja boljša kakor obed, ko se je toliko pritoževal čezenj. Majdič se je hudomušno spačil.

„Morda jo opoldan dobiva pogreto.“

„Potemtakem nisi bil doma?“

„Tudi drugod so dobri ljudje.“

Preddelavec je izklical imena in zapisal, kdo je prišel na delo in koga manjka. Potem je odbral več težakov in jih poslal na železniško izlagališče raztovarjat opeko. Tudi Štefan je moral tjakaj. Drugi so pa pograbili svoja orodja in se znova lotili vsakodnevnega posla. Ure so tekle počasi kakor vselej pri trdem delu. Nekaj pred dvanajsto je pa Majdičeva zaskrbljeno pogledovala skozi pregrado na stavbišče in se s prvimi ženskami pokazala možakom. Ozirala se je po možu, a se ji je samo zidar nasmehnil iz jarka. Ko je smel ven, je hitreje kakor drugekrati pohitel k njej.

„Ali Štefana ni?“ je Ančka pritajeno vprašala.

Pojasnil ji je, kam je šel, ona je pa zatarnala, da ji je spet po neumnem nakopal skrbi.

„Lahko bi nekako sporočil, da dela. Tako pa ne vem, ali pije ali se mu je kaj naredilo. Nesreče so tako pogoste.“

Zidar je sprevidel, da ga Ančka ni povsem razumela. Kadar se je za kakšno stvar mudilo, so delavce vpregli tudi ponoči, a zdaj ni bilo tako. Razodel ji je, da je mož šele davi odšel na izlagališče in se bo prav kmalu prikazal. Ančki se je skisal obraz, mrko je nagrbančila čelo, šele zdaj je doumela, da je hodil Štefan čez noč svoja pota. Vinko se je pokesal, da je sploh kaj zinil. Sprevidel je, kako napak je ravnal, ko je posodil Majdiču denar. Molče je obedoval. Ančke skoraj ni pogledal, kakor da je kriv pred njo. Ona pa ni ničesar slutila, ugibala je, ali naj Štefana počaka ali naj ponese jed za njim.

„Če ne pride sem ali če se zgrešiva, bo pa spet ogenj v strehi.“

Pređen je Vinko zajel zadnje žlice, se je pa Štefan že prikazal. Skoraj znojen je prihitel k njima. Pograbil je lonec in si malo stran od njiju poiskal desko, kamor je sedel. Ančka je stopila za njim.

„Kod si hodil?“

Mož je nekaj zagolčal in ji vzel voljo, da bi še kaj spraševala. Hlastno se je nadeval, gledal je srepo in ko se je najedel, je brž vstal. Mudilo se mu je nazaj. Odšel bi brez besede, že je naredil nekaj korakov, a se je nečesa domislil in se obrnil proti zidarju.

„Ali si ji za večerjo že povedal?“

Vinko je odkimal.

„Drevi skuhaj za oba!“ je Štefan zapovedal ženi.

Obema je pokazal hrbet in se z drugimi vred, ki so tudi prišli obedovat na stavbišče, odpravil stran. Ančka ni vedela, ali naj mu verjame ali ne. Vprašujoče je pogledala zidarja, ki je vedrega obraza kinknil v potrdilo. Ančka ni mogla zatajiti svojega zadovoljstva.

„Že sama sem mislila na to, pa nisem upala sprožiti. Kako sta le vidva potuhtala?“

„Tako mimogrede. Mislim, da ne bom v napoto.“

Z obraza ji je bral, da je takšno spraševanje odveč. Pozanimal se je za ceno, pa je rekla, da se drevi pogodita. Ančka bi se pomenkovala o čem drugem, a je zaradi zvedavih obrazov morala pospraviti lonce in stopiti za odhajajočimi ženami. Ker pa ni mogla verjeti, da bo mladi zidar že čez nekaj ur prestopil prag njenega stanovanja, je obstala. Vinko je bil brž pri njej in ko mu je razodela svoj dvom, ji je zatrdil, da si z možem nista ničesar izmislila in bo zares hodil k njej na večerjo. Zadovoljna je odšla. Vinku je pa minil popoldan v premišljanju, kako nenavadno se včasih plete življenje. Kar preveč je spet mislil na Ančko. Po koncu zmene je nekaj časa čakal Majdiča, potem se je pa odpravil v barako in se preoblekel. Že je preudarjal, če bi se kar sam napotil večerjat. Tako približno je vedel, kje stanuje Majdič, povsem gotov pa le ni bil, da res iztakne njegovo klet. K sreči ga je dočakal in se odpravil z njim. Prehodila sta nekaj ulic in se kmalu znašla sredi nezazidanih travnikov, stanovanjskih barak in poslopij, ki so Vinku vzbujala mračne dojme. Ko sta minila zgradbo, ki ni bila ne stanovanjska kasarna in ne morda ena malih tvornic, ki so na gosto nasejane po predmestjih, je Majdič zavil okoli vogala na prostorno dvorišče, obdano na desni z živo mejo in polno kolov za sušenje perila. Dvorišče je na koncu zapiral drugi, krajši del poslopja in tjakaj ie vodil Štefan zidarja.

„Tu doli smo. Perica Marina je z nami, drugih ljudi pa ni. Ona nas je spravila sem iz barake tu zad.“

Pokazal je čez živo mejo in se spustil v kotu dvorišča po stopnicah. Vinko mu pa ni sledil. Ogledoval je poslopje, zdelo se mu je preveliko za

teh par prebivalcev. V glavno zgradbo je vodilo dvoje velikih vrat s širokimi privozi. Uganil je, da služi nekakemu skladišču. Pozanimal se je za to in ono, a mu Štefan ni maral več odgovarjati. Odrinil je duri v klet in komaj je bil v veži, je že preklinjal, da je zastavljena z razno šaro.

„Ni čudnega, če imajo ženske delo,“ ga je pomirjal Vinko.

„Zato naj se pa človek doma pobije.“

„Saj se ne boš.“

V zidarja je bušnil vonj po milu in sopari, pa tudi zadah po vlagi in plesnobi. Na desni se je nekaj svetlikalo, a še preden je utegnil Majdič zavpiti, naj žena posveti, se je že prikazala Ančka s prižgano petrolejko. Zakrpano obleko si je bila zakrila s čistim predpasnikom. Mož se je takoj namrdnil in napol pikro, napol šegavo zabrundal proti zidarju:

„Poglej, zame se nikoli tako ne opravi.“

Ančka je zavzdihnila in zmajala z glavo.

„Še za mizo nisi sedel, pa že začenjaš.“

Najraje bi zginila, sram jo je bilo pred Vinkom. Poprej je upala, da se Štefan ne bo spozabljal spričo zidarja, zdaj je pa sprevidela, da se ga bo celo posluževal in jo nalašč žalil. Tudi Vinku se je videlo, kaj namerja in ga je prišlo, da bi se pri priči obrnil.

„V napoto in spodtiko bi ne bil rad,“ je zamrmral.

„Ne boj se naše luknje!“

Štefan se je po sili zarežal in potegnil zidarja naprej. Hodnik je bil dolg, na koncu leve, iz lesa grajene in za silo ometane stene s tremi vrati, je zavil na levo. Tam je bila skladovnica drv, zabojev in druge šare. Na desni, ob močnem, kamenitem zidu so pa stali čebri in železno ognjišče. Ančka je pogledala, kako se ji kuha. Dišalo je po zelju in mesu. Potem je brž posvetila, da sta prišleca lahko vstopila. Vinka je prijetno dojmila čistost, ki jo je opazil v Majdičevi luknji kljub starinski postelji in ostalemu trhlemu pohištvu, ki je kazalo očitno stisko družine. Začudila ga je pa nekaka otomana, a je bilo le zasilno ležišče, postavljeno na zaboje. Na desni je bil prehod v sosednji prostor, v zadnji steni pa okenska lina, ki je tičala skoraj čisto pod stropom. Vinko je samo bežno oplazil z očmi novi prostor, sedel je k mizi, kjer je njega in Štefana čakal kruh, in tudi vilice so bile že pripravljene.

„Malo potrpite,“ se je opravičila žena in ju pustila v temi.

„Po stari navadi,“ je zarohnel mož. „Vsaj danes bi lahko šlo v redu, vsaj danes, ko je gost v hiši.“

„Saj ne gori voda, ničesar ne bova zamudila,“ je menil zidar in po premolku pristavil: „Kadar pa ona tebe čaka, se pa nič ne jeziš in je menda vse prav.“

„Spet vlečeš z njo —“

Ančka jima je kmalu postregla z zeljem in klobaso. Tako je možu naj-

bolje zagodla, na skrivaj je pa hvaležno pogledala zidarja za tople besede v njen prid. Vinko je prav tako skrivaj namignil na moža, ki je molče in ne da bi trenil z očmi, večerjal. Dal ji je razumeti, da ni njegovih misli. Ančka je skočila še po čaj, a ni vzela s seboj petrolejke, samo vrata je pustila odprta. Vinka je moril molk in je spraševal, kako so kaj zimo preganjali v teh prostorih.

„Dosti mraza smo prestali,“ je povedala Ančka in jima dajala čaj. „D.ugod bi ga pa morda še več. Nazaj v barako ne bi več marala. Človek naše vrste težko kaj prebere, vsaj na boljše ne.“

„Bo pa zdaj drugače. Kmalu bo prevroče.“

„Da, res.“

Premolknila sta, bilo je nerodno, ko je Štefan tako trdovratno molčal. Vinko bi ga pa le rad pritegnil v pomenek in ga je čez čas spraševal, če bo še dolgo raztovarjal vagone. Majdič je menil, da ga na stavbišču pač ne pogrešajo, pozanimal se je pa za novice. Vinko mu je povedal, kar je vedel, posrebel je čaj in se domače naslonil na stol.

„Kako, si sit?“ je vprašal Majdič.

Zidar se je zadovoljno potrepljal po trebuhu, Štefan mu je pa brž dvomljivo pomežiknil.

„Veš, klobasa je samo za začetek.“

„Če bo denar, je lahko vsak dan,“ se je opogumila žena. „Še pečenka in kaj zraven.“

„Slaščice ji diše, slaščice.“

Majdiča je grizlo, da mu je Ančka ugovarjala. Pljunil je po tleh, ne da bi gledal kam. Vinko je mislil oditi, naveličal se je njunega zbadanja, četudi mu je bilo po drugi strani všeč, da se nista pred njim prav nič pretvarjala. Moral se je pa domeniti zaradi cene večerji in zato je še malo posedel. Bil je v precepu, rad bi zahajal v klet in vendar ga je marsikaj odbijalo. Že je tuhtal izgovor, da mu je predaleč, pa se je premislil in ni zinil nič takega, kar bi mu zaprlo pot k Majdičevim.

*

Zunaj so zaškripale vežne duri. Vinko je bil radoveden, koga je prineslo v klet in je napeto prisluhnil. Prišlec se je domače prestopal po hodniku, v sosednjih vratih je zarožljaj ključ in tedaj se je zidarju zasvetilo.

„Perica, kaj ne?“ je vprašal.

„Da, naša Marina!“ je potrdil Štefan.

Iz njegovega glasu je zvenela negotovost. Vinku se je zdelo, da je perice vesel in vendar ne mara dosti za njo. Vzbudil se mu je dojem, da se je boji. Ančka se je pa malce opogumila, nekam bolj sproščeno je pospravila mizo in pripovedovala, da sta s perico popoldan likali perilo in je bilo dosti opravka z njim.

„Nekatere gospe so tako sitne. Nikdar jim ni dovolj fino in vse bi jim

morale iz rokava iztresti. K sreči Marina opravi z njimi. Zdaj se je vrnila od raznašanja.“

„Ženska baharija,“ je zagolčal Majdič.

Ančka ga je pogledala kakor da ji je prizadejal veliko krivico.

„Križem rok pa res ne sedimo.“

Mož ni trpel ugovarjanja, trdil je, da so ženske res vedno na nogah, a samo za opravljanje, pokazati pa največkrat nimajo pod milim nebom ničesar. Vendar se ni razčeperil po stari navadi, nekam zadržano je godrnjal, govoril je bolj samemu sebi kakor pa ženi. Med vrati se je prikazala životna, pisano oblečena in ne več mlada perica Marina Mihelčičeva. Majdič je pri priči utihnil in izpod čela škilil proti njej. Perici je obvisel pogled na zidarju in z okroglega obraza ji je zasijala vedrina pogumne, zdrave ženske. Ančka jo je sprejela kakor olajšanje, Štefan se je pa nekam zgrbil, zdelo se je, da je vstopila gospodarica in nima on nobene besede več.

„Kaj, si še živ?“

Zijala je v Majdiča in si iz navade izpodrecala krilo. Štefanu je bilo nerodno, že zaradi Vinka bi jo najraje pognal, a se je naredil brezbržnega. Marina pa ni odjenjala.

„Kod si se klatil vso noč?“

Spraševala ga je kakor stroga mati svojega sina, ki je prvič popihal iz gnezda. V Štefanovih očeh je že pobliskavala jeza, težko se je krotil in vendar je bil proti Marini brez prave moči.

„To ti je vražja baba!“ je zasikal proti zidarju.

„Nič me ne osiraj,“ ga je brž zavrnila.

Z mesnato roko ga je potresla za rame, se vsedla zraven njega in se naslonila s komolci na mizo. Vinko je pričakoval, da bo Štefana pošteno oštela, pa se mu je zasmejala v brk. Ker se le ni dal zavesti, da bi še kaj bleknil, mu je pokazala jezik. Ančko je zaprosila za čaj, če ji ga je še kaj ostalo in ko je pogasila žejo, je spet vrgla oči na zidarja.

„Ne zijaj ga kakor tele nova vrata“, se je obregnil Majdič.

„Zaradi mene se ni vredno prerekati.“

Zidar ves čas ni vedel, kako naj se zadrži pred postarno neugnanko in je gledal, da je lahko spregovoril z Marino. Zdela se mu je nad vse zanimiva, kdo ve kakšne prigode je že imela za seboj, zato ni maral sedeti poleg nje kakor polit cucek.

„Fant, nič strahu! Če imaš kaj srca, bomo dobro shajali.“

Domače ga je potrepljala, kakor da sta stara znanca. Vinku je dobro delo, da ga je kar tikala, sam je pa le ni upal. Zdaj ni več preudarjal, kako bi se izgovoril, da bi mu ne bilo treba hoditi na večerjo in biti priča zakonskim zdraham. Poslušal je Marino, ki je pravila novice iz mesta, spakljivo oponašala razne gospe in se nazadnje pohvalila, da je najhujše delo tega tedna spet za njo.

„Počivati bi morala, pa se mi ne da, ko imamo novega človeka v našem brlogu in imamo tebe, dragi Štefan, spet pod streho. Skrbi si nama nakopal, prav resnične skrbi.“

Majdiča je večno dreganje že togotilo. Vstal je in se vrgel na ležišče. Marina je vedela, da se bo za ves večer potuhnil, ko je pokazal hrbet. Drugekrati je celo pobral stran in se navadno dolgo ni povrnil. Zamahnila je z roko, češ naj le kuha mulo. Posrebal je zadnje kaplje čaja in ko ji ni prišlo nič drugega na misel, se je spet obrnila k njemu.

„Najino skrb si nocoj poplašal, ko si tovariša pripeljal v naš dolgčas. Upam, da bomo vedno kakšno rekli, pa vrgli karte in se kakor koli pokratkočasili. Če ni tvoje vrste čudak!“

Štefan je na tiho zaklel, nič več ni mogel kazati hrbita in se je obrnil k zidarju.

„Če boš kaj dolgo zahajal sem, le glej, da ji ne zlezeš pod copato. Saj vidiš, da je z vsem namazana.“

„Pojedla me ne bo. Mislim, da se bomo dobro razumeli.“

„To je beseda!“

Perica ga je spet domače potrepljala. Trdila je, da so ji vseč mladi ljudje, ker je sama po srcu tudi še mlada, kljub temu, da si že utrga kak siv las. Vinko ji je rad verjel, proti njej je bil pravi zelenec, prav tako Ančka in celo Majdič, vendar vsi trije niso zmogli toliko dobre volje kakor perica, ki je prinesla v klet novega razpoloženja.

„Štirje smo, vrzimo karte!“

Zidar bi že rad šel, da se naspí, ko mu prejšnjo noč ni bilo dano, vendar je prikimal in obsedel. Tudi Štefana je spravila Marina k mizi in med moža in zidarja je prisedla še Ančka.

„Dajva jima vetra!“ je vzpodbujal Majdič.

Nekaj časa sta imela kar srečo, kajti Ančka je igrala bolj zaradi družbe kakor iz veselja do kvartanja. Potem jo je pa Marina navijala, naj ne pusti, da bi jo dedca docela zdelala in se je še ona precej razživela. Kmalu so vsi igrali z resnično strastjo. Zdaj sta tudi ženski parkrat dobili. Majdič se je vselej pridušal, kadar se mu je zmaga izmuznila iz rok. Vinko je užival, če mu je šlo po sreči in tudi Štefanova togotnost mu je bila v veselje. Vse bolj in bolj se je čutil domačega. Navsezadnje se je pa le naveličal kart in je vstal.

„Če boš vsak večer tu, bo kar prijetno“, je menila perica. „Ne zameri, da te kar tikam. Tudi ti me lahko. Pa ne samo mene, vse druge.“

„Vse?“ se je zavzel zidar in se nehote ozrl v Ančko.

Njene oči so mu pritrjevale.

„Vsi smo ljudje“, je rekla Marina.

„Ali ti diši mlada kri?“ jo je podražil Štefan. „Gospodar se bolj na redke čase prikaže.“

„Kaj pa ti veš, ko si zmeraj zdoma!“

Marina je kar zares vzrojila, zdaj je bil Majdič v sedlu, poččgetal jo je na pravem mestu.

„Zadel sem. Zaradi mene tudi tegale lahko rekviriraš. Če si ravno lačna, ti jih še nekaj pripeljem.“

Četudi se je perici spotekljivo smehljaj, je vendarle čisto resno povprašal zidarja, če bi maral priti k njim. Pokazal mu je v sosednjo sobo in nihče ni več dvomil, da ga zares vabi. Vinko je menil, da se še za večerjo niso pogodili, ni se mogel odločiti za selitev brez treznega preudarka. Štefan mu je znova zatrjeval, da ga ne mislita odreti in tako je obviselo vse v zraku. Vinku se je mudilo, rad bi se že zvalil na slamnjačo, pa ga je čakala še pot. Rad bi se kar v kleti kje zleknil in ob tej želji je spoznal, da se ne bo dolgo upiral Štefanovim vabam. Zdaj je pa le moral prijeti za kljuko. Ančka mu je hotela posvetiti, a je perica potegnila iz žepa ročno električno svetilko in je stopila z njim.

„Glej, da se jutri res spet prikažeš!“ mu je prijazno zabičevala. „In če imaš kaj umazanih cunj, jih kar sem prinesi.“

„Dobro, dobro. Lahko noč.“

Zidar se je odpravil po stopnicah, perica je zaklenila težke duri.

Do sobote je teklo vse kakor druge dneve. Ančka je opoldan prinašala obed na stavbišče, večerjat sta pa mož in zidar hodila v klet. Vinko je vsakokrat navadno še malo posedel. Štefan je ostajal doma, le v petek zvečer ni več vzdržal in je vnovič preprosil Vinka za nekaj dinarjev. V soboto so delali do ene in potem spregli do ponedeljka. Ančka ju je doma čakala z obedom. Prej je umila pod in vse očistila, popoldan bi pa šla rada na pokopališče in se jo je lotevala nestrpnost, ko ni bilo moža in ne zidarja. Prvi je utegnil z denarjem kam pobrati, drugi se je pa najbrže poprej preoblekel. Res je prišel opravljen kakor prvi večer, vendar nekam zlovoljen. Za moža ni vedel, kod hodi. Komaj je dobro prijel za žlico, je že perica pomolila glavo skozi vrata in ga veselo pozdravila, a se je le za silo nasmehnil.

„Glej no čmeriko!“ je ušlo Marini. „Ne vem, ali midva vsakogar skvariva ali je pa tak zrak v naših luknjah. Upam, da mu nisi prismodila obeda.“

„Motiš se, Marina! Kako naj bom dobre volje, če sem potegnil pičlo plačo, v baraki pa pogrešil srajco in nekaj nogavic.“

„Pa kupiš druge!“

Ančka je menila, da je to kaj lahko reči, naredi se pa težje. Tudi perica je razumela, da je vsake stvari škoda. Poizvedovali sta, koga sumi, a je zmignil z rameni. Morda je bil kak tovariš, lahko pa kdo drugi. Marina, ki ni več stala zgolj za vrati, mu je šaljivo oponesla:

„Že prvi večer smo ti svetovali, da pridi k nam s svojo kramo. Pod našimi ključi je pa vse varno.“

Vinko je molčal. Ančka bi se pa rada pomenkovala. Hvaležna je bila perici, da je sprožila to reč in je še sama podrezala:

„Morda mu pa ni do naše kleti.“

„Kaj pa, če je narobe res?“

„Potem pa kar k nam!“ je vzkliknila Marina in tlesknila z rokami.

V veži so zaslišali nerodno hojo. Bil je neki voznik. Perica je morala z njim na dvorišče, ker je imela ključe od skladišča. Vinko in Ančka sta občutila prijetno zadrego, prvič sta bila sama. Četudi sta bila že nekoliko vajena drug drugega, nista mogla povsem neprisiljeno kramljati. Vsak čas je utegnil priti Štefan. Zidar je menil, da ga res dolgo ni domov in Ančka je potožila, da se najbolj boji plačilnih dni. Mož se napije in včasih nalašč prepira, da mu ni treba dati denarja. Kakor je bila naveličana večnega čakanja, je pa zdaj le želela, da bi ne prišel in ju zmotil. Prisluškovala je in se ozirala v vrata, tudi perice ni marala. V tej napetosti je bila mikavnejša ko drugokrat, svetlomodne oči so ji v rahlem mraku podzemlja očarljivo blestele. Če bi bila dekle, bi jo Vinko privil k sebi. Nič prav ni vedel, kaj mu je vseč na njej, le dobro se je počutil v njeni bližini in vse bolj se mu je zdelo, da je preveč zapuščena.

„Škoda takšne žene za takega dedca. To se pravi biti živ pokopan, če se nekako ne zasuče.“

„Na slabše.“

Vinko je odločno odkimal z glavo in se razgrel.

„Kaj se to pravi! Če gre vedno huje, je treba reči amen. Človek se vendar ne rodi zato, da bi moral biti vse življenje nekomu za cunjjo. Časi, ko so možje lahko drva cepili na svojih ženah, so pri kraju.“

„Ne vem, če so res.“

Ančka je pokazala tolikšno brezupje, da se je Vinko vprašal, če ni morda mnogočesa sama kriva. Zdelo se mu je, da se je pre naglil; vsekakor jo je navajal, naj se Štefanu postavi po robu. Premolknil je in se zmislil, da lahko gre. Ančka bi ga pa rada pridržala in mu je pripovedovala o prejšnjih časih, ko mož še ni bil takšen in jima je še živel otrok.

„Zanj bi rada prestala kar koli. Pa tudi Štefan je bil boljši, dokler ni prišla smrt.“

Z rokami si je pokrila obraz, premagala jo je žalost in se je komaj ubranila solz. Zidar ni ničesar vedel o otroku, zdaj se mu je šele zjasnilo, zakaj nosi Ančka včasih črno obleko. Zares se mu je zasmilila. Vstal je in se sprehodil po sobi.

„Poračunati morava“, je dejal in se takoj zavel, da je v nepravem času spregovoril o tem.

„Ali se tako mudi?“

„Če urediva, kar je treba, ni še s tem rečeno, da bom takoj nato odrinil.“

Prikimala je, segla v mizni predal po papirje, seštela njegov dolg in mu precej tiho, kakor bi se sramovala, povedala, koliko ji mora dati.

„Kaj ne, ono, kar sem posodil Štefanu, ni odbito?“

Ančka ni vedela nič o tem. Mož niti pisnil ni, da sta kaj imela. Vinko ji je plačal vse in je menil, da bo že sam uredil z njim; drugič bo pa premislil, preden mu bo kaj dal. Ančki je bilo kaj nerodno, bila mu je pa neizmerno hvaležna, da ni ničesar odštela, trda ji je šla za vsak dinar. Zdaj je bilo za njiju vse v redu in vendar se zidar še ni odpravil. V veži sta čutila perico, ki je prestavljala čebre in drugo ropotijo, potem je pa spet odrinila na dvorišče. Ančka si je zdaj že res želela moža, rada bi pospravila in šla urejat otrokov grob.

„Tudi jaz bi ga rad dočakal“, je priznal Vinko.

„Zaradi dolga?“ se je ustrašila. „Potem bo ogenj v strehi, name se bo spravil.“

„Za nekaj dinarjev ni vredno hrupa. Vsaka šola nekaj stane. Zaradi stanovanja bi se pogovorila. V baraki tako in tako ne bom strpel predolgo, saj ne morem vzeti knjige v roko. Ni miru, sploh je vse bolj pasje. Hlev.“

„Tu je pa kar prijetno, če ni človek preveč razvajen. Poseben vhod je veliko vreden. Podnevi si oglejte.“

„Ali ni rekla zadnjič sosedka, da se pri vas vsi tičejo?“

Ančka se mu je toplo nasmehnila in odprla vrata v sosednji prostor. Bil je nekoliko ožji kakor prvi, vendar zadosti velik za enega samega človeka. Okno je dajalo več svetlobe kakor si je Vinko mislil in posebna vrata na hodnik so mu bila zelo povšeči. Ančka se je opravičila zaradi raznovrstne šare, ki je ležala po kotih. Ko si je zidar dovolj ogledal prostor, je spet sedel k mizi, nikakor se ni mogel odtrgati.

In tako sta dočakala Majdiča.

Prav iznenada se je prikazal med vrati, nič ni bilo čuti ne škripanja duri in ne korakov. Vsepovsod je vrgel oči, z ostrim, vprašujočim pogledom je obvisel na ženi, ki mu je pa brž postavila obed na mizo. Sedel je in zidarju skrivnostno pomežiknil.

„Potegnili smo, potegnili.“

Zidar mu je pokazal dobrovoljen obraz in je šegavo pripomnil, da je kar predolgo potegnil.

„Zakaj?“

„Čakam te. Zaradi stanovanja bi se pogovorila. Sam si sprožil, Marina je prigovarjala, jaz sem pretuhtal, ti pa odloči.“

Štefan je postavil žlico pokoncu, čutil se je počaščenega, da mu je dano o nečem odločati. Nalašč je premišljal in počasi pospravil obed, odrinil od sebe krožnik in si prižgal cigareto. Tudi Vinka je prijelo, da bi

kadil. Poprej je pozabil, ob Ančki mu ni hodilo na misel nič drugega. Dosti ni kadil, po jedi je pa rad prižgal vsaj pol cigarete, zlasti če se mu ni nikamor mudilo. Majdič je modroval, da se bo zidar lahko na lastne oči prepričal, da je samski stan res zlata vreden.

„Mislim, da ne bo potresa, če še zate postavimo pogred. Z njo zbarantaj, ona je minister za te reči.“

„Vsaj par mesecev bi morala biti kje blizu ministrov, potem bi se že izkopala.“

„Saj nismo tako pod psom!“ je vzrožil mož, ki je predobro čutil, kam cika. Obrnil se je k Vinku. „Pod napačnimi strehami smo rojeni. Naš rajniki oče je imel svet dobro preštudiran. Večkrat je trdil, da tisti, ki že zjutraj ve, koliko bo čez dan zaslužil, nikoli ne obogati. Mi smo take baže. Toliko dinarjev za toliko ur! Zato nikamor ne pridemo. Špekulanti nimajo po dva ali tri dinarje na uro.“

Zidar mu je prikimal in ker je Majdič imel nekoga, ki ga je bil voljan poslušati, je razkladal, kako nekaterim denar kar sam leze skupaj. Človek bi mislil, da jim bo splesnel, pa jim rodi obresti, dočim se drugim niti ne ogreje v žepih. Položil je nekaj denarja na mizo, ki jo je bila žena že pospravila. Kislega obraza je gledala lepe papirje in bele kovance.

„Malo je, malo.“

„Jasno, ko so gospodje pri firmi pridržali zase!“

„Nekaj pa ti. Ta teden si vendar več zaslužil. Gospodar bo gotovo še danes potrkal. Kar čudno, da ga še ni.“

Majdič je mršil čelo. Res je bil pridržal nekaj zase, več kakor navadno. Zdaj je že računal z Vinkovim denarjem, tako rad bi imel čim več sam. Prav zato je vabil zidarja k sebi in kar vseč bi mu bilo, če bi žena kuhala za mnogo ljudi. Potem bi ji v potrebi še kaj izvlekel, dočim ga zdaj samo molze, da si ne more nič poštenega privoščiti. Najraje bi udaril po mizi, a zaradi Vinka ni maral zrohneti. Ančkine marnje je preslišal, pripravil se je k umivanju in ko je zidar hotel stran, ga je zadrževal. Tudi Ančka mu je skrivaj namignila, naj še ne hodi. Štefan je bil kmalu nared, menjal je samo srajco in jopič.

„Daj še nekaj“, ga je prosila žena. „Križniku sva še za nazaj toliko dolžna, da se ga kar bojim. Lepega dne se bo vsega naveličal, dobil bo drugo stranko in naju brcnil.“

„Zakaj je pa Marina na svetu?“

„Večno je ne bo poslušal.“

„Jaz tebe tudi ne!“

Zlobno se je zarežal, jeza se mu je sprevrgla v zasmeh. Zidarja je potegnil skozi vrata in se za ženo ni več menil. Vinku ni bilo prav, ko mu je nudil priliko, da je spet lahko pobral zdoma. Na dvorišču sta našla

Marino. Gledala je, kako natovarjajo na veliki voz v odprtem skladišču neke zaboje.

„No, kako sta se zmenila?“ je vprašala.

„Tako kakor je treba.“

Bolj ko je zunaj zelenelo, prijetnejše je bilo tudi v kleti. Zato je Vinko marsikak večer ostal doma, četudi bi šel lahko kamor koli že. Skraja si je uredil sobico, da je bila čim prikupnejša, veselil se je prostora, kamor se je lahko zatekel in v miru prečital časnike in knjige. Štefan mu je dopovedoval, da si bo pokvaril oči, napol za šalo in napol zares mu je očital, da hoče biti advokat, pa se Vinka ni prav nič prijel. Dosti ga ni imel na glavi. Majdič je bil le malo doma, skoraj vsak večer ga je kam zaneslo. Ančka je včasih spraševala zidarja, če kaj pozna moževa pota. Z nobeno zanesljivo vestjo ji ni mogel postreči, menil je, da pač poseda po pivnicah, kar Ančki ni bilo nič tujega. Hotela je vedeti kaj več. Vinku se je zdelo, da preveč skrbi zanj, saj je bilo boljše, če ga ni imela dosti pred očmi. In ker tudi Marina ni vedno čepela v kleti, je večkrat naneslo, da Ančke in Vinka prav nihče ni motil.

Sprva sta marsikakšno uro prebila vsak v svojem prostoru, zlasti se je to dogajalo sobotne popoldneve in čez nedelje, če sta bila doma. Zvečer pa ni kazalo, da bi Vinko zase žgal luč, ko je lahko pri Ančki čital in z njo kramljal. Skraja tudi ni imel lastne petrolejke. Če je kaj pisaril, se je Ančka naredila kakor da je ni, užival je popoln mir; če je pa obračal kakšno knjigo, se je vselej pozanimala, kaj čita. Za povesti je bila že v otroških letih navdušena, marsikakšno knjigo si je izposodila pri učitelju, zdaj je pa Vinka zaprosila, da ji je katero dal. Prečitala jo je skrivaj, kadar ni bilo Štefana pod streho.

„Takoj, ko sva se vzela, sem večkrat brala, pa mi je večno očital, da me ne bo redil za posedanje pri papirju,“ je nekoč potožila. „Kaj sem hotela? Pustiti sem morala vse skupaj! Res da ni dosti časa, ampak vseeno. Človek je kar drugačen, če kaj lepega čita. Štefan pa zmeraj pravi, da je branje samo za škrice, babam pa sploh ne pristoji.“

Vinko je zmajal z glavo. Štefan se mu je zazdel tako odveč v življenju te ženske. Bolj odveč kakor priskuten berač, ki se prikaže od nekod in potem spet izgine. Ni ji privoščil dobre besede in če je že kdaj pokazal dobro voljo, se je vselej zdelo, da kljub lepemu obrazu nima lepih namenov. Malokdaj se je mogla Ančka z njim kaj več pogovoriti, zaupal ji ni ničesar in domače skrbi je prepuščal njej sami. Tudi pomagal ji ni, zato je pa Vinko včasih nacepil drva in opravil kakšno težje delo. Seve, pri tem ni prezrl Marine in je najraje za obe kaj storil, vendar mu je bilo vse drugače pri srcu, če je pomagal Ančki.

Neko soboto opoldan se je spet povrnil sam z dela. Štefan je moral raztovarjati opeko in je ostal kar na postajališču. Ančka je pohitela tjakaj z obedom, zidar si je pa sam postregel. Potem je nacepil drv, opravil še nekaj malenkosti in se navsezadnje umil ter preoblekel. V užitek mu je bilo, da se je lahko svobodno obračal po stanovanju. Ko pa je legel, ga je prevzel močan spanec. Spal je pičlo uro in se predramil osvežen, spočit. Slišal je neko prestopanje in se domislil, da je bil poprej sam. Hotel je vstati.

„Kdo je?“

Skozi napol odprta vrata je pokukala Ančka. Šegavo mu je voščila dobro jutro in ga povprašala, kako je kaj spal.

„Izvrstno! Pa bi še boljše, če bi ne bil tako sam.“

Poredno se je smehljal, že dolgo ni bil tako veder in razborit. Odkar je zahajal v klet, se je vselej nečesa izogibal. Zavidal je perico za njeno prostodušnost, zdaj se ji je pa zdel enak in bi Ančki govoril o čemer koli že. Ona je pa skušala biti resna, požugala mu je in stopila čez prag v njegovo sobo.

„Ali res nimaš nobenega dekleta?“

Prvič ga je tako odločno tikala. Dotlej se je izogibala in je navadno govorila bolj načez, vselej jo je obšla zadrega. Zdaj je bilo pa le Vinku nerodno, vprašanje ga je znedlo, preveč jasen odgovor je tirjala in je ni mogel odpraviti s kratkim da ali ne. Zamahnil je z rokami.

„Kaj bi o tem! Pustiva! Vsakdo nima sreče.“

„O, vem!“

Pomenek jima je zastal in vendar bi se oba rada kaj več razgovorila. Vinko bi jo najraje potegnil bliže, domneval je, da bi rada sedla na posteljo kraj njega. Lenobno se je pretegnil in zazehal, Ančka je pa negibno slonela na podboju in skušala uganiti njegove misli. Klicalo jo je še različno delo, vendar ni marala pustiti fanta samega, ko se pa lahko nemoteno pomenkujeta in je tako lepo, če ji kaj pripoveduje. Vzpodbudila ga je, naj nikar ne molči in je spraševala, če je res tako zapuščen, kakor včasih namiguje.

„Mamo imam še, pa sestro.“

„Daleč?“

„Zame daleč, ko nimam denarja na pretek, da bi se lahko vozil po mili volji. V Savinjski dolini sta, malokdaj ju vidim. Jeseni sem bil tam, zdaj pa vrag vedi, kdaj bo spet prilika.“

„Mene pa domači že dolgo niso videli.“

Zavzdihnila je in se spomnila mladostnih dni, ko še ni vedela, da ji bo življenje obtičalo v mračni kleti. Nič dobrega ni imela doma, vendar ji je bil zdaj dom obljubljena dežela, kamor se zlepa več ne bo mogla vrniti. Vinkove oči so govorile, naj se nikar ne predaja slabi volji. Opazila je, da mu je zdrknil jopič s stola in ga je hotela pobrati, Vinko jo je pa ujel

za roko in pritegnil na posteljo. V prvem vznemirjenju je zagodrnjala, da je preveč drzen, potem ji je bilo pa kar prav, da je lahko mirno obsedela na robu ležišča. Pot na postajališče jo je utrudila in zidar je tako lepo ravnal z njo. Ni je strastno pritegnil k sebi kakor se je skraja bala. Nerada bi se razočarala nad njim, da bi jo imel samo za trenutno igračo in bi se morala upirati surovi poželjivosti. Rahlo jo je držal za roko, tako rahlo, da da bi jo mirno lahko odtegnila, pa je ni. Že zlepa se ni počutila tako prijetno, vroče je zaželela, da bi lep čas ne bilo nikogar blizu. Kramljala sta o marsičem, tolika sproščenost ju še ni zajela kakor to uro. Ančka bi si za ves svet ne dala vzeti lepih trenutkov, le vsak čas je zaključevala v njej radovednost, kaj ima zidar z drugimi ženskami in ni strpela, da bi ga ne povprašala.

„Saj ti je gotovo že Štefan kaj omenil,“ je odvrnil malomarno, a mu je takoj odkimala.

Zdelo se mu je, da kvarita lepa občutja s takšnim pomenkovanjem, pa je spredvidel, da mora potešiti njeno radovednost in ji je razložil vso prigodo z Medvedovo Pavlo in njenim otrokom, ki je bil pol njegov, pol nekega drugega. Z dekletom bi se morda oženil, pa je zvedel, da ni bil zgolj on njen vasovalec in ga je vse minilo. Ker čez zimo ni skoraj ničesar zaslužil, je drugega javila sodišču kot očeta in tako se je vse skupaj nekam klavrno končalo. Skraja je mukoma trgal iz sebe vsako besedo, potem ga je pa obšlo olajšanje in je pripovedoval kakor bi ne mogel nikomur drugemu. Slej ko prej bi ji kdo kaj natvezel in je bilo že zato dobro, da se ji je sam o vsem izpovedal. Spredvidela je, da ji ničesar ne prikriva in se ji je še bolj prikupil.

„Vsakdo ima kaj nad sabo,“ je rekla povsem mirno in se zagledala skozi okno. „Boljši je pa tak konec kakor pa kaj drugega. Če nista bila za skupaj, se je še kar dobro izteklo. Koliko je pa takih, ki niso drug za drugega, pa vendar —“

Pomračil se ji je obraz, Vinko je predobro čutil, da ima v mislih svoj zakon.

„Ne eno ne drugo ni kaj prida,“ je menil.

Ančka je pa hotela vstati, a jo je pridržal. Prijazno ga je gledala in mu prepričevalno zatrčila, da bo že našel dekle, ki bo res zanj. Vinko je skomignil z rameni, menil je, da le posebna sreča nakloni znanje s pravim človekom. Včasih je že trdno uverjen, da je naletel nanj, potem se pa vse drugače izkaže. Ančka ga je verno poslušala, saj je bilo vse tako zelo res.

„Malo imaš pa ono še zneraj rad,“ ga je preizkušala.

„Ej, po vsem, kar je bilo, mi pa res ni do nje! Kako neki! Narobe! Manj ko slišim za njo, tem bolje!“

Iz Ančke je zginjala bojazen, da bi bil zidar navezan na katero koli žensko. Čakala je, da ji bo še kaj povedal, pa je molčal in jo samo opazoval

z živimi, nagajivimi očmi. Vse krepkeje jo je stiskal za roko. Ančko je spretaval sladki nemir. Ko se je Vinko dvignil in jo nagnil k sebi, ni bilo v njej nobenega odpora več. Le zamižala je in globoko zadihala, ni se branila ne njegovih rok in ne vročih ustnic.

TANNHÄUSER V SLOVENSKIH GORICAH

DR. JOŽA GLONAR

V Vrazovi zapuščini, ki jo danes hrani vseučiliška knjižnica v Ljubljani (Ms. 481, XIX, pola m [35], št. 256), je zapisana sledeča pesem:

1.

Z Berkovec je bila
Belakova kči,
Na potec se gladi,
Pred špeglom stoji.

2.

Tri parte si veže
Ta kmetička kči,
Si žnor naprežuje,
Da tak se joj zdi.

3.

Si robec peršpiči,
Se koli verti,
Tanhozar k njoj hodi,
Jo milno gledi.

4.

Ma janjko na ručo,
Dol po herbti visi,
Na štapet si leže,
Še Juri fali.

5.

Plenice kupuje,
Še povoj fali,
Miholskega senjma
Se zlo veseli.

6.

Oj povoj si kupi,
Se hujdo derži,
Še vsakši jo pita:
„No, kaj ti fali?“

7.

„Oj kaj boš me pita,
No, kaj mi fali,
Ven tebi to kažejo
Lastne oči.“

Razni popravki v tekstu pričajo, da imamo pred seboj prvi, prvotni Vrazov zapisek. Tekst si je Vraz pozneje, kakor običajno, z nekaterimi spremembami prepisal v svoj zvezek, ki nosi danes označbo I, pod številko 114.

Štrekelj je svoj čas, ko je pregledoval Vrazovo zapuščino in si jo izpisoval za svojo zbirko, to pesem določil za zadnji, VI. del, ki bi naj prinesel „šaljive in zabavljive“. Ko je po Štrekljevi smrti ta del prišel na vrsto, pa pesem vanj ni bila sprejeta, ker se je bil med tem spremenil način izdaje.¹⁾

Pesem je očitno porogljivka kmečki gizdavki, ki je postala nezakonska mati. Za one, ki jim je „prleščina“ bolj tuja, menda ne bo odveč sledeči komentar: „potec“ pomeni „prečko“, „parte“ so trakovi, ki so si jih dekleta (žene ne več!) vpletala v lase; „ruča“ je „naramnica, oprta“, „ve(n)“ pomeni „saj, vendar“. Bolj ko te besede pa nas v tej pesmi zanima — „Tanhozar“, ki ni nihče drugi ko Nемеc Tannhäuser, celó, kar je posebno pomembno, v svoji srednjeveški, še ne diftongirani obliki „Tannhuser“, res da v oni obliki, ki jo je dobil v slovenskih ustih v Slovenskih goricah. Kaj pa išče tukaj in kaj pomeni? Ali je istoveten s pozneje imenovanim Jurijem?

Situacija in vloga, ki jo igra v njej, je jasna. Zapeljivec je, ki dekle najprej „milo gleda“, potem pa jo spravi v sramoto. In kakor ime, tako se tudi ta vloga imenitno sklada s slovesom Nemca Tannhäuserja! Nemški „minnesänger“ Tannhäuser je zgodovinska oseba, čeprav se o nji ne ve mnogo zanesljivega.²⁾ Živel je v XIII. stol., nekako od 1200—68, izhajal iz manj premožnega plemiškega rodu nekje v južni Nemčiji, živel in pel na dunajskem dvoru Babenberžanov, poleg tega pa prebrodil mnogo sveta. Njegove pesmi so nastajale v dobi, ko je nemška ljubavna pesem že bila zapustila vladarske dvorce in plemiške gradove ter krenila na vas, med kmete. Nujna posledica tega je bila, da je na mesto njene nekdanje temperirane finese stopila odkrita drastika, ki so je Tannhäuserjeve pesmi polne. Ko pa so njegovi pokrovitelji in dobrotniki pomrli in so nadenj prišla stara leta s svojimi nadlogami, ga je minila nekdanja prešerna razposajenost in v njegovi pesmi se oglasita tožba in kes. Ta njegova pesem je zadnja sled, ki jo je zapustil za seboj: izginil je kakor Francoz Villon ali naš Lipe Haderlap, o katerem se tudi ne ve, ne kdaj ne kje je umrl. Tako je nekdanji lahkomišelni pevec ženske lepote in ljubezni, ki se je nazadnje spremenil v skesanega grešnika, lahko iz zgodovine prešel v legendo. Ta legenda govori o Tannhäuserju, ki je, da bi doživel in spoznal višek ljubezni, obiskal samo boginjo ljubezni, Venero, na njenem dvoru pod neko goro. Toda tega življenja ž njo se skesa in se napoti v Rim k samemu papežu, da dobi od njega odvezo za svoje grehe.

V naši pesmi je „Tanhozar“ splošno ime za babjeka, zapeljivca; pomeni nekako isto, kar na Kranjskem „(babji) Gregor“, ki je še bolj drastičen in jasen. Pot, po kateri je prišel do tega splošnega pomena, si približno lahko razložimo. Iz legende znanega Tanhozarja so nekomu, ki mu je bil po

¹⁾ Gl. „Slovenske narodne pesmi“, IV., str. 44 uvoda.

²⁾ K. Reuschel: Die Tannhäusersage. (Neue Jahrbücher für das klass. Altertum, Gesch. und deutsche Literatur XIII., 1904, 653—67.)

svojem obnašanju podoben, a se je popolnoma drugače imenoval, obesili kot posmešljivo ime, kot zdevek. Med ljudmi, ki te prvotne zveze niso več poznali, pa je pozneje beseda „tanhozar“ dobila splošni pomen „babjek“. Lep primer, kako prvotna konkretna, individualna, osebna imena lahko dobijo splošni pomen, je naša „Mica Kovačeva“. To je prvotno pravo, pristno ime ženske, ki je imela navado, da je „piva, nič pvačeva“, ki so jo hudomušni verzi raznesli po slovenskem svetu, tako da pomeni zdaj sploh človeka, ki se iz krčme izmuzne, ne da bi plačal. V naši pesmi je pravo, krstno ime „tanhozarja“ Belakove hčere „Juri“; rodbinskega imena pesem ne imenuje, ker iz tega ni bilo treba, saj so vsi, katerim je bila pesem namenjena, t. j. oni, ki so poznali njeno junakinjo, dobro vedeli, čigav Jurij je menjen.

Sedaj bi bilo vse to treba prekontrolirati na licu mesta! Tukaj pa imamo takoj težave. Žalibog pri Vrazu nimamo nobenega podatka, kje je pesem zapisal. V Berkovcih prav gotovo ne, tako da nam tudi ni treba razmišljati, kateri Berkovci so menjeni. V Berkovcih samih bi ne bilo treba praviti, odkod je junakinja te pesmi doma. „Miholski sejem“ kaže na okolico Veržeja, ki ima jesenski sejem 29. septembra, na dan sv. Mihaela. Na ta vzhodni del Slovenskih goric kaže tudi jezik pesmi. Druga težava je v tem, da je ta zapis star že nad 100 let, v teku katerih se lahko marsikaj pozabi. Vendar pa nikakor ni brezupno, če si zastavimo par vprašanj, ki nam jih naj pomagajo rešiti domačini iz onih krajev.

Da bi se še danes kje ta pesem pela, je pač težko verjetno. Njena aktualnost je bila brez dvoma zelo kratkotrajna: konec ji je zadala če ne možitev Belakove hčere, pa vsaj sledeča aktualnost, ki je njeno „afero“ potisnila v ozadje. Razširiti se ni mogla v kraje, kjer junakinje niso poznali. Tudi ni niti njen motiv tako nenavaden, niti ne pripovedovane posameznosti, da bi pesem prodrla ozki krog znancev in kot splošni motiv prešla tudi v druge pokrajine, kar lahko na pr. tako lepo opazujemo pri „Fekonji“.³⁾

Popolnoma drugačna pa je z imeni, ki so nenavadno trdoživa. Nas tukaj ne zanima ime „Belak“, ker ne nameravamo pisati slovenjegoriške „chronique scandaleuse“. Zanima nas naš „Tanhozar“. Da je v krajih, ki za nas prihajajo v poštev, t. j. v okolici, bližji in daljni, Veržeja to ime kje danes rodbinsko ime, je pač težko verjetno. Ni pa nemogoče, da je ohranjen kje kot hišno ime ali pa kot porogljiv zdevek, ali kot preprost samostalnik, ki neopažen životari v narečju kakšne vasi. Dobro bi bilo izvedeti, ali je v onih krajih beseda „tanhozar“ sploh še kje znana in kaj se ž njo označuje. Sploh bi bilo dobro in zanimivo iz naše ožje domovine izvedeti marsikaj, na pr.: hišna imena, kaj pomenijo, ali jih nositelji poznajo, kako si jih razlagajo, ali jih odklanjajo kot sramoteča itd. Taka hišna imena so zgodovinski dokumenti⁴⁾, ki jih bo treba zbrati, ker ob vedno večji fluktuaciji prebivalstva

³⁾ Stare žalostne, str. 226—32.

⁴⁾ Iz svojih otroških let pomnim „Baklece“, ki so se pisali za „Januše“ in o

izginjajo. Hvaležen posel za one naše inteligente, ki so tako nesrečni, da se „na kmetih“ dolgočasijo! Pri nas tako zanemarjeno narodopisje je za narodno politiko neprimerno bolj važno, ko se našim ljudem zdi.

Toda vrnimo se spet k našemu „Tanhozarju“ ali „tanhozarju“! Marsikomu se bo zdelo neverjetno ali vsaj težko verjetno, da bi prav ta Nemec prišel med nas, nekam tja v nekak pozabljeni kot Slovenskih goric. Pa ni! Za časa Tannhäuserja in še stoletja za njim — vse do začetka XX., česar se današnja generacija vse premalo zaveda — je bilo slovensko ozemlje pod stalnim, neposrednim in zelo intenzivnim političnim in kulturnim vplivom nemštva. Že zgoraj smo omenili, da je bil rojen in da se je gibal v naši neposredni bližini. Tudi se ne sme pozabiti, da je slovenstvo takrat še segalo mnogo bolj globoko v nemško ozemlje ko v današnjih časih. Fritz Byloff⁵⁾ pa trdi celo, da je brez dvoma hodil po Štajerski in da celo ni nemogoče, da je bil sam rojen Štajerc. Obenem opozarja na dejstvo, da je Ulrik Lichtensteinski, ki je 1227 v kostumu boginje Venere jahaje iz Italije na Gornje Avstrijsko iskal viteških dogodivščin, bil deželni glavar Štajerske. Vse to so priče kulta Venere v Tannhäuserjevih časih in po krajih v naši bližini. Byloff pa prinaša za to dokaze tudi iz poznejših stoletij. Tako se je v letih 1501—6 v Tridentu vršil velik proces zoper čaravnice in čaravnike, ki je kakšnih dvajset mož in žen spravil na grmado. Očitalo se jim je, da so obiskovali Venero v njeni gori, kjer so videli Tannhäuserja. Še bliže našim krajem in časom je čarovniški proces, ki se je l. 1694 vršil v Leobnu na zgornjem Štajerskem. Tam je neki vagant „Johannes“ ljudem razlagal, da obiskuje gospo Venero v njeni gori. Vse to so pota, po katerih je lahko ime in sloves Tannhäuserja prišel tudi med Slovence.

Prav na široko in globoko je problem nemško-slovenskih kulturnih odnosov v srednjem veku zajel J. K e l e m i n a.⁶⁾ Po pravici opozarja na dejstvo, da imamo Slovenci več ko tisoč let skupnega življenja z Nemci in da je sedaj, ko smo se ločili od njih, naša naloga, da si ogledamo, kaj nam je to sožitje dalo. Naloga je tem bolj težavna, ker imamo tukaj opravka s „staro-avstrijsko zemljo“, na kateri so se stikali tako različni elementi, kakor so Nemci, Slovenci, Lahi in Madžari. Vse to delo je šele komaj v početkih, zato je pač mogoče opozarjati na probleme, ki se nam postavljajo, ni pa še mogoče podajati trdnih rezultatov. Edino, kar se jasno vidi, je dejstvo, da se v tej večstoletni zgodovini lahko razlikujejo tri dobe. V prvi opazujemo odpor

katerih so samo starejši ljudje vedeli povedati, da je njihov oče delal bakle. In šele, ko se je pred leti na Hrvaškem pojavil „Čaruga“, mi je postalo jasno, da je prednik moža, ki smo mu pravili „Šerügec“, česar pa sam ni smel slišati, po naših vrhah hodil v opankah!

⁵⁾ Venusberge in den Alpen. („Tagespost“, Graz, 28. Febr. 1932.)

⁶⁾ Slovenačko-nemački kulturni odnosi u srednjem veku. („Strani pregled“, Beograd, 1936/37, str. 46—67.)

slovenstva proti nemštvu, ki nastopa v dveh tako mogočnih organizacijah, kakor sta država in cerkev. V drugi dobi so se Slovenci že popolnoma udali nemškemu kulturnemu vplivu, postali so člani nemškega kulturnega kroga, od katerega jih loči samo še jezik in ponekod tudi pravni in socialni položaj. Kulturna diferenciacija nastopi šele v tretji dobi, ob koncu fevdalnega veka, ko se — v kmečkih puntih in protestantizmu — med nami začne rahlo gibati nekaj, kar smo mnogo pozneje začeli imenovati „narodno zavest“. Vse, kar je s tem v zvezi, se lahko danes, ko postaja časovna distanca od nekdanjih narodnih bojev vedno večja, na obeh straneh obravnava z onim hladnim mirom, ki je za znanstvene raziskave potreben.

Vedno je v tem času dovolj najrazličnejših prilik in potov, da lahko preidejo nemške epične snovi, posamezni motivi ali imena njihovih nositeljev med Slovence. Pri tem je vse eno, ali je ta nemška umetnost fevdalnega (ep in „minnesang“) ali pa meščanskega izvora (balada). Vedno posredujejo pri tem zastopniki teh stanov, ki so postali dvojezični, ali pa kleriki, vaganti, dijaki in igrci, ki so že po svojem poklicu bili prisiljeni v mnogojezičnost. Ime in sloves Tannhäuserja so lahko prenesli v sosednje slovenske vasi nemški „purgari“ Radgone, Veržeja ali Ljutomera. Tako imamo v naši narodni tradiciji mnogo nemškega blaga; Kelemina⁷⁾ je opozoril na marsikaj, večina pa v našem, doslej še vse premalo raziskanem narodnem blagu še čaka odkritja. Naš „Tanhozar“ je v tej smeri prvi, skromen poskus.

»HALO PHILL«

LUIS ADAMIČ

Za svojega bivanja v Jugoslaviji l. 1932-33 sem srečal tri ali štiri deželne poglavarje, župane premnogih mest in štiri ali pet ministrov beogradske vlade. V „Povratku izseljenca“ nisem govoril o svojih izkušnjah s temi politiki, toda radi nekih vzrokov, ki se bodo kmalu pokazali, nameravam sedaj pripovedovati o nekaterih izmed njih.

Eden med ministri, s katerim sem se seznanil, je imel portfelj socialne politike, t. j. upravo nad državnimi bolnicami, sanacijo vasi, azili, narodnim zdravstvom, socialnim zavarovanjem, preskrbo brezposelnih in podobno. Bil je Slovenec, po rodu iz kraja blizu domače vasi moje matere. Po mojem prihodu v Beograd januarja 1933. mi je poslal v hotel sporočilo, naj pridem naravnost k njemu na razgovor. Šel sem; in ko sem stopil v preddvorje ministrstva, sem se s težavo preril skozi množico kmetov in delavcev in raz-

⁷⁾ Na nav. m., str. 57—62.

ličnih drugih ljudi. Nekateri med njimi so nosili velike ovčje kožuhe, dočim so bili drugi komaj zadostno oblečeni za mraz, ki je bil blizu ničle. Podobno je bilo na hodnikih v pritličju. Ti ljudje so predstavljali delegacije, ki so prišle zahtevati — ali da uporabimo enakovredne izraze, ki se v Jugoslaviji uporabljajo za ta termin „iskati“ ali „prosit“ — od vlade kakšne „privilegije“ ali kaj drugega. V ministrovih predsobi sem naletel na številne moške in ženske: toda tajnik, ki me je očitno pričakoval, me je prosil, naj kar vstopim. Rekel sem, da imam časa v izobilju in bi čisto rad čakal, da pridem na vrsto. „Oh ne,“ je vzkliknil razburjeni in ustrežljivi tajnik, „ne ozirajte se na te ljudi; nekateri čakajo že dneve; pa lahko še nekoliko počakajo. Gospod (Adamič citira izraz tudi v originalu v slovenščini, op. pr.) minister mi je naročil, da Vas privedem k njemu, čim pridete.“ Misleč, da bom ostal le nekaj minut, sem vstopil; toda minister me je zadržal skoro polni dve uri. Bil je domač, zgovoren mož, ki je prav mnogo govoril. V mladih letih je bil leto dni v Ameriki. Misli je, da o nji mnogo ve in je na vsak način hotel, da imam tudi jaz korist od tega njegovega znanja. Deloma zato, pa tudi ker sem vedel, da stojijo zunaj na mrazu delegacije in posamezniki, ki čakajo, da ga vidijo, sem vsak čas dal znak, da se hočem posloviti in dvakrat sem se celo dvignil, a me je zadržal z vzkliki: „Oh ne, ne!“ Rekel sem: „Toda gospod (gospod tudi v orig.) minister, ko čakajo vsi ti ljudje na vas, vendar nimate časa, da se z mano razgovarjate.“ Pristrčno se je zasmel: „Jaz si vzamem čas. Zakaj sem pa minister? (A. cit. ta stavek tudi v orig. v slov.) Pustite, naj čakajo; saj imajo dovolj časa.“ Zgrozil sem se ob njegovi brezbriznosti do ljudstva v predsobi in na mrzlem in vetrovnem preddvorju.

Naslednjega dne sem bil povabljen na razgovor k nekemu drugemu ministru. Tu sem čakal nekaj minut, predno sem bil sprejet; in ko sem čakal, sem bil priča sledečemu dogodku. Neka stara ženska, oblečena v črno obleko, tako neprimerno za sredo zime, da je segalo do srca, izpitega in žalostnega obraza, je vstopila v predsobo in se zaskrbljeno nasmihala. Ko jo je tajnik zagledal, je skočil k nji in ji ostro rekel: „Ste že zopet tu?“ Trpeči izraz ženske se ne da popisati. V zadregi je mahala s tresočo roko in hitela govoriti: „Toda gospodine, prosim vas —“. Tajnik je strogo govoril z njo, čim je poskušala kaj reči, jo je prekinil in jo končno izrinil iz sobe. Nekaj moških, ki so gotovo čakali že nekaj dni, da bi videli ministra, se je nasmihalo, kakor da so bili priča tej sceni že prej... Dve ali tri ure kasneje sem našel to ženo, kako je brezupno stala na ulici ob poslopju. Ustavil sem se, da bi govoril z njo ter zvedel, da je bila nižja uradnica nekje v Slavoniji, približno trideset let. Sedaj je bila že več let upokojena, toda zadnje mesece je prenehala prejemati pokojnino, ki je znesla nekaj okoli 4 dolarje na mesec, — vse, kar je imela za življenje. Tako je vzela svoje zadnje dinarje in prišla pred štirimi dnevi v Beograd, da vidi, kaj je na stvari.

Videla je številne nižje uradnike v ministrstvu, niti eden se pa ni zanimal za njeno pokojnino; tako je skušala to jutro govoriti s samim ministrom in to trikrat zaman...

Toda, predno sem govoril z njo, sem videl ministra. Bil je svež, prisrčen mož, nosil je obleko, ki je očitno bila krojena v Londonu. Tudi on je bil v Ameriki, govoril je angleško, imel zveze v Yale (univerza op. prev.), bral je mojo knjigo „Smeh v džungli“ in njegove opazke o tem, da sem postal ameriški pisatelj, so imele očitno namen, da bi bile kar najbolj laskave... Pozvonil je slugi, ki je vstopil ponižno, se neprestano klanjal in neprenehoma drsal po tleh, ko mu je minister naročal, naj servira turško kavo. Ko je odhajal, se sluga ni obrnil; šel je ven zadenski, med tem pa je njegovo telo, zgrbljeno v hlapčevski poklon, spominjalo na polodprti žepni nož. Enako se je obnašal, ko je prinesel kavo.

Večina razgovora je govoril minister sam; govoril je o Ameriki, krizi v Ameriki, kako Amerika lahko reši svoje gospodarsko vprašanje. Poznal je profesorja Irvinga Fischerja in je visoko cenil njegove ideje o politiki in gospodarstvu. Ko sem nekajkrat skušal popraviti nekatere njegove poglede na Ameriko, me je zaustavil z dvigom svoje rode, prošnja, naj ga ne prekinjam. To je trajalo dve uri...

Poletje pred tem sva s Stello prebila nekaj časa v Rogaški Slatini. V restavraciji, kjer sva običajno obedovala, je bila najina miza ob mizi žene nekega ministra, ki je bila visoka in splošno neprijetna dama. Videlo se je, da ji ni nič prav in prvi natak, ki jo je vedno sam stregel, je bil usmiljenja vreden, ko je stal poleg nje. Klanjal se je, delal mnogo hrupa za nič in nervozno stopical in se nasmihal. Na njegovem obrazu si pa lahko bral: „Oh, da, da, milostljiva visokega stanu, jaz sem pač vrsta mrčesa in moja največja sreča bi bila, če bi poginil pod vašo peto. Toda ker bi zahtevalo prevelik napor z vaše strani, da stopite in me pohodite, ali mi ne bi izvolili izkazati manjšo čast in mi pljuniti v lice?“... Ženska in natak, oba sta nudila sliko, ki je deprimirala.

Za svojega bivanja v Rogaški Slatini sem bil navzoč tudi pri obisku tedanjega bana; brez konca in kraja so se mu priklanjali in ga nazivali „Vaša Ekselenca“...

Vsi ti in podobni dogodki in skušnje so stopili na plan z veliko silo, ko sem zgodaj v l. 1935. obiskal Madison v državi Wisconsin.

Že prejšnji december sem v neki družbi v New Yorku srečal Filipa F. La Follettea. Takrat je ravno bil po dveletnem presledku že drugič izvoljen za guvernerja države Wisconsin. Prišel je na Vzhod, da se odpočije od naporne volivne borbe, ki jo je prestal. Vitek, živahen mož v poznih tridesetih, in razen las, ki so že siveli, še zelo mladostnega izgleda. Podoben je bil visokošolcu, ki hoče za dalje časa oddiha in ni bil voljan za razpravljanje

o Wisconsinu, o ideji La Fallette, o položaju ali o čemer koli te vrste. Razen tega je rekel: „Mislim, da če hoče kdo razumeti, kaj je prav za prav z Wisconsinom, mora vse sam videti. Zakaj bi ne prišli tja in mi dali priliko, da vam pokažem vso stvar. Pridite k inavguraciji prihodnji mesec.“

K inavguraciji nisem mogel. Zgodilo se pa je, da sem bil nekaj tednov po Philovem nastopu vlade v Srednjem Zapadu. Brzjaval sem, da pridem v nedeljo. Odgovoril mi je z brzjavnim vabilom, naj pridem v njegov urad na Capitolu okrog 9. ure. Moj vlak je prispel v Madison okrog 5. ali 6. ure zjutraj, in šel sem v hotel. Približno ob 3/4 9. sem se odločil, da grem na Capitol in ko sem vstopil v dvigalo, ki bi me naj poneslo dol, sem našel tam Phila.

Ko sva izmenjala pozdrave in veselje, da sva se srečala pred dogovorjenim časom, mi je Phil pojasnil, da je obiskal nekega svojega bolnega prijatelja, ki leži v hotelu. Ko sva zapustila dvigalo, sva šla skozi predsobje hotela. Dva ali trije ljudje so sedeli tam in brali nedeljske časopise. Eden je pogledal gor, pokimal Philu in bral dalje. Tudi Phil mu je pokimal.

Poleg izhoda je stal hotelski sluga, fantè okrog 15 let. Ko smo šli mimo njega, je pozdravil po domače: „Hello Phil!“ (nekako „Zdravo Lipe!“).

Phil je odzdravil: „Hello Fred!“ in šli smo ven k Philovem vozu, ki je stal ob pločniku.

Ko sem se vozil z njim proti Capitolu, sem se znašel v zanimivem čustvenem in razumskem razpoloženju, ki sem ga kasneje analiziral v svojem dnevniku s samogovorom, v katerem sem se zabaval na sledeči način:

Priseljenec, Jugoslovan ali Evropejec v meni je bil presenečen in ves pod vplivom popolnoma stvarnega in naravnega sluginega pozdrava „Halo Phil“ in Philovega enako naravnega odgovora na pozdrav. Trenotek nisem bil gotov, kdo je prvi pozdravil, potem sem ugotovil, da je bil sluga prvi, toda mogoče samo zato, ker se je Phil vneto z menoj razgovarjal. Sicer bi Phil slugo lahko prav tako verjetno prvi pozdravil.

Na drugi strani je Amerikanec v meni, hoteč, da vzamem stvar po ameriško, rekel, kakor bi rekla večina Amerikancev: „Čemu se čудиš? Tako je v redu in prav.“

„Da,“ je soglašal Jugoslovan v meni, „ali se ne spominjaš, kako si bil na pr. prestrašen v Jugoslaviji pri onem ministru in nad tem, kar si videl v ministrovem kabinetu?“

„Da,“ je rekel Amerikanec v meni, „toda to ni vzrok, da bi te vznemirjal način, kakor je sluga pravkar pozdravil Phila. To je bilo naravno. Dečko je Amerikanec, Phil je Phil. To je Amerika! Kaj za vraga.“

„Da,“ je rekel Jugoslovan, „toda Phil je guverner!“

Med Jugoslovanom in Amerikancem v meni je bil svobodnjak, sociološko nastrojeni raziskovalec ameriškega dogajanja, ki je od mojega povratka z onstran oceana z največjim veseljem primerjal Novi svet s Starim in se

trudil, da bi gledal stvari objektivno in ki je sedaj videl dogodek v hotelskem predsobju tako, kakor sledi:

„Phil je gotovo guverner države Wisconsin, v ostalem pa je tudi Phil; vsakdo ga tako kliče. Kadar pride v časopise, stoji v naslovu: Phil je storil tako in tako. Guverner države je deloma zato, ker je sin svojega očeta, toda tudi zato, ker pripada tisti vrsti ljudi, ki jih narod, vštevši slugo, naravno in domače kliče Phil. Prebivalstvo Wisconsin rada dela tako, ker so pač taki, kakršni smo; in to je povsem v redu tudi pri Philu, ki mu je dejansko ljubo, da je kratkomalo Phil, on ve, da je to, poleg drugega tudi del njegovega političnega kapitala, kot je bil del Coolidgevega, da je bil za množico Cal. Vsekakor je Phil samo Phil in ne „Njegova Ekselenca“ ali kaj podobnega; skratka Amerikanec iz Wisconsin. Njegov oče je bil pred njim za mnoge ljudi res Bob ali „Stari Bob“. Njegov starejši brat, sedaj senator Združenih držav, je tudi Bob toda „Mladi Bob“... Slugin podzavesten odnos do Phila je: ti si guverner, jaz sem sluga, pa kaj zato? In Phil tudi nezavedno vrača kompliment: ti si sluga, jaz sem guverner, pa kaj zato? In odnos Wisconsinčanov in vobče Amerikancev do tega odnosa med guvernerjem in slugo je v bistvu in podzavestno tudi tak, pa kaj zato?“

Amerikanec v meni: „Torej — nič!“

Jugoslovan v meni: „Tako nisem mislil.“

Razikovalec — sociolog: „Ta podzavestni „pa kaj zato?“ razlit po vsem Starem svetu, je najčudovitejši izraz vse stvari. Tu je jedro ene razlike med Evropo in Ameriko. V tem je, da je Amerika Amerika. Toda večina Amerikancev sama ne razmišlja o tem. Celó Phil sam ni razumel, kako resnično čudovito je, da je on ravno Phil in ne „Njegova Ekselenca“ ali kaj podobnega. Toda na drugi strani je nekaj čudovitega prav v tem.

Amerikanec v meni: „Zavračam, da bi bil pod dojmom te „Halo Phil“ zadeve. Zakaj bi primerjali Ameriko z Evropo, zlasti z nesrečnimi, zaostalimi predeli Evrope? Ali ni bolje primerjati Ameriko z njo samo, proti nji sami, z našimi ameriškimi ideali? Končno, tu smo imeli prednosti, ki jih Evropa nikdar ni imela. Tu pri nas je velik del te „Halo Phil“ demokracije zlasti v politiki, ni pa dovolj demokracije v naši industriji. Stavim s teboj: če se le malo ozremo okoli, bomo našli v Ameriki bogate ženske in natakárje, ki so ravno tako strašni, kakor smo jih videli v Rogaški Slatini. Pusti nas raje, da se razburjamo nad našimi napakami, kakor pa da se ponášamo z vrlinami.“

„Nisi me razumel,“ je rekel Jugoslovan v meni. „Primerjave so dobre, poučne, neizogibne.“

Oni, ki se je trudil biti objektivni opazovalec Amerike: „Najbrže imata obadva prav. Seveda je zelo važno, da se začne Amerika bolj zavedati svojih napak in zmot, kakor svojih vrlin; na drugi strani je želeti ravno sedaj, ko se toliko govori o fašistični nevarnosti v tej državi, da Amerika

razume, v katerih pogledih se razlikuje od Evrope, kjer je fašizem že stvarnost. Važno je za Ameriko, da ve, kakšne so njene notranje sile v primeri z notranjimi silami Evrope...“

Naslednja dva dneva sem mnogo svojega časa prebil v Capitolskih upravnih uradih ali okoli njih in globoka je bila razlika med tem, kar se je dogajalo tu, in tem, kar sem videl v Jugoslaviji. Po preddvorjih in hodnikih seveda niso trepetale kmečke delegacije. Nekateri teh ljudi so mogoče bili farmerji ali poslovni ljudje; to se ni dalo ugotoviti po njihovi zunanosti. Za one, ki so vstopili v urad, so se hitro in vljudno pobrigali. Če je kdo prišel in ga Phil ni mogel takoj sprejeti, ker je bil še zaposlen s kom drugim, je vendar prišel ven za kako minuto in ga prosil, da naj še nekoliko počaka; in oni, ki je lahko bil tudi farmer, se seveda ni klanjal in drsal in trepetal, ko se je prikazal Phil. Nasprotno, ostal je popolnoma neprisiljen; ponašal se je kakor vsak dan. Lahko, da je Phila imenoval Phil, ali pa tudi ne. In če kdo, potem je bil Phil tisti, ki se je potrudil, da bi bil prikupen in prijeten; to sem kasneje opazil tudi pri njegovem bratu Bobu in celo pri njuni sestri Foli, ki se ni bavila s politiko. Razlago za to je iskati v tem, da sta „Stari Bob“ in gospa La Follette vzgojila fanta za politično življenje v tem smislu, da je politik in izvrševalec oblasti javni uslužbenec; zato mora delati in se ponašati kot človek, ki se zaveda te temeljne dolžnosti, ne da bi pri tem seveda žrtvoval svoje človeško dostojanstvo. Ta ideja je bila del vzdušja, v katerem so La Follettovi otroci zrasli. In ko sem ob priliki tega svojega prvega obiska v Madisonu opazoval Phila, sem se spomnil Whitmanovega nauka, ki pravi, da je bil v Ameriki prezident tisti, ki se je odkril ljudstvu, ne pa ono njemu.

Malo preden sem odšel na Srednji Zapad, sem v Nem Yorku videl Bena Stolberga in Luisa Fischerja in druge, ki jih je Ross Wills imenoval „Evropljane“. Ti so vneto zastopali mnenje, da je v „osnovi“ in v „bistvu“ Amerika podobna Evropi. Nihče me ni mogel prepričati o tem. Res je, po zaslugi „Starega Boba“ je bil Wisconsin mogoče ena najboljših držav v Uniji, tako politično, kakor človečansko; vendar se pa v osnovi ni tako strašno razlikovala od ostalih držav, kakor so Illinois ali Michigan ali Pennsylvanija ali Minnesota... Amerika je bila različna. Madison, Wisconsin nista bila Beograd.

Ko sem bil v Jugoslaviji in še kako poldrugo leto po svojem povratku v Ameriko, nisem mogel trpeti svojega rojaka — ministra in drugih; in groza me je bila vsega uradnega ponašanja politikov in birokratov do občinstva; sedaj pa v Madisonu, sem nenadoma in živo razumel, da sem bil — skoraj — krivičen nasproti svojemu rojaku in ostalim. Tega, kar sem videl v njihovih ministrstvih, ne morem njim osebno očitati. Oni so pač del evropskega reda stvari, v katerem so vlada, država in ipso facto tudi

oni, ki izvršujejo oblast in vodijo državo, pomembnejši od ljudstva. Oni so nad ljudstvom. V Evropi se skoro dozdeva, da je ljudstvo tu radi države, ne vlada radi ljudstva.¹⁾ To je brez dvoma pripisati celotni monarhistični tradiciji, „božjemu pravu“ na strani vladajočih, dejstvu, da uradnike, ki upravljajo državne posle, določa nekdo od zgoraj. Ne volijo jih množice ljudstva in niso se dvignili od spodaj... Zato se naravno njih ministri, ki so prišli na absolutistični način na svoja mesta, tako vedejo, kakor se. Zato so se seveda tudi njihovi tajniki lahko tako vedli, kakor so se. Seveda ljudstvo tega res ne gleda prav rado, toda sčasoma se je moralo na to privaditi. Je to del njegove tradicije, da to prenaša. Spominjam se Jovana Vukomanovića, svojega kmečkega prijatelja iz Hercegovine; čutil sem, kako je kljub vsemu svojemu ponosu in možatemu dostojanstvu postal boječ in se tresel ter vrtel svojo kapo v rokah, ko je stal pred uradnikom.

Tedaj, v letih 1934/35, so se v intelektualnih krogih New Yorka brez konca razgovarjali o „revoluciji“ in fašizmu, in položaj v Ameriki so razlagali — dogmatično — v luči Marxovega „Kapitala“. Luis Fischer, ki se je ravno vrnil iz Rusije in s kontinenta, je razložil fašistične tendence „v ameriškem vladajočem razredu in pri srednjih slojih“. Jaz nisem odklanjal Marxa, češ da se ne da pri njem ničesar naučiti; nasprotno njegove ostre ekonomske teorije, kakor sem nanje gledal, so bile izredno jasni bliski, ob katerih je človek lahko študiral važne razvojne stopnje Amerike. V Združenih državah pa so tudi stvari, ki so bile Marxu skoraj povsem neznanе, česar pa se večina njegovih sedanjih naslednikov okoli Union Squarea niti megleno niso zavedali.

Ugotovil sem že, da je „Halo Phil“ postal skoraj ravno tako značilen za Ameriko, kakor je postal zanjo ciklus kriz. Izraz je izšel iz zgodovinskega razvoja ameriškega življenja. Radi osnovnih nasprotij v družbi je bila ameriška politika splošno precej smrdljiva zadeva; toda, ko smo vse to ugotovili, je ostalo le dejstvo, da ameriško ljudstvo sedaj že skozi 150 let voli in ruši svoje guvernerje in zakonodajalce; da jih je ono dvigalo od spodaj in jih spet odstranjevalo; da je živelo večino tega časa najbolj svobodno in demokratično življenje, ki ga je kdaj živelo kako ljudstvo na tej zemlji. To dejstvo se je globoko vtisnilo v Ameriko. Ko se je prezident odkril ljudstvu, ali pa ko je Phil la Follette nekoliko prevneto stiskal roke poljedelcu farmerju iz Wisconsina, tedaj je tičal za tem (tudi tedaj, če se kdo, kakor na pr. Phil, tega ni zavedal) političen nagib, ki se je lahko zdel površen. Nič površnega pa ni bilo v vedenju ljudi, ki so prišli k njemu. To vedenje ni samo njihova psihološka, marveč njihova fiziološka sestavina. Ti hrbti se ravno tako niso mogli klanjati Philu, kakor so se milijoni evropskih hrbtov skoraj refleksivno klanjali evropskim guvernerjem.

¹⁾ Med tem, ko pišem to knjigo, je vodja rajhoveškega tiska izjavil: „V Nemčiji zasebnik ne obstaja; on je le izrazna oblika države.“

Če se je razvila iz ameriškega gospodarskega razvoja kriza, ki jo je občutilo ljudstvo, je ameriški politik, najsi bo Phil ali Roosevelt, moral prej ali slej nekaj ukreniti, čimprej tem bolje zanj. Če je pogrešil, tako kakor Hoover, je bil konec z njim. Toda, kakor svetuje Ross Wills, paziti mora tudi, da ne poskuša ukreniti preveč ali prehitro. Če bi to storil, bo tudi konec z njim. Ameriško ljudstvo je istočasno radikalno in konservativno. To ljudstvo je progresivno. Ono zahteva načel. Če sistem ne bi deloval, je ljudstvo za to, da bi nekoliko „ustalili“, da bi ga malo premaknili sem in tja; politiki morajo delati; in s tem, da vse skupaj tu pa tam nekoliko spreminjajo, se vražje igrajo s teorijami o sistemu, za katerega so te teorije bile zgrajene.

To je seveda poenostavitev ameriškega razpoloženja in ameriškega načina, toda mislim, da je v bistvu pravilno. Vem, da se uveljavljajo tudi druga stremjenja v ameriškem ljudstvu; prepričan pa sem, da je ta „Halo Phil“ zadeva, ki se izraža na razne načine in ne povsod tako kakor v Wisconsinu, vendar tipična za Ameriko.

Da sem to spoznal, spada med moje najbolj dragocene izkušnje v Ameriki.

Prevedel Vito Krajger.

RAZVOJ POLJEDELSKIH OBRATOV NA SLOVENSKEM OZEMLJU V RAZDOBJU 1902 DO 1931

IVAN BRATKO

Površen sumaren pogled na edini statistiki poljedelskih obratov, kateri obsegata večino slovenskega ozemlja, ustvarja videz kot da se posestna struktura Slovenije ne spreminja. Prvi vtis je ta, da je v razdobju 29 let, ki ločijo prvo in drugo štetje, slovenska vas ostala ista, stagnantna, nespremenjena. Šele globlje raziskovanje razlik, ki jih očitujeta obe štetji, pokaže v nazorni luči močne tendence razvoja. Te tendence so v posameznih okrajih različne in se često v sumarnem pokrajinskem obsegu izenačujejo, zabrišejo. V predelih z razvijajočo se industrijo naraščata skrajnosti velikih in najmanjših obratov na škodo srednjim obratom, v predelih brez industrializacije je razvoj obraten: naraščajo srednji in mali kmetski obrati na škodo najmanjših in veleposestev. Tip razvoja v prvi smeri je kamniški in kranjski okraj, za drugo smer je najizrazitejši ptujski okraj. Svojstven položaj zavzema Prekmurje, kjer je agrarna reforma temeljito izpremenila posestne razmere. Posebne razvojne tendence se uveljavljajo v okrajih propadajoče domače obrti (Kočevski okraj); v okrajih, kjer je bilo močno razvito izseljevanje (Dolenjska) in v okrajih, kjer primanjkuje delovnih moči (Ljubljana okolica).

Zaradi različnih razvojnih tendenc je potrebna najprej obdelava posameznih okrajev in šele potem obdelava sumarnih podatkov. Seveda ne bomo obdelali vseh okrajev, temveč samo tiste, v katerih je ta ali oni razvojni pravec najbolj očit, otipljiv in nazoren.

Na žalost obstojata samo dve uradni štetji poljedelskih obratov na večini slovenskega ozemlja. Prvo je avstrijsko uradno štetje iz l. 1902., drugo pa uradno štetje v novi državi ob priliki ljudskega štetja 1931. leta. Vendar je tudi to razdobje dovolj veliko, da nam v jasni luči prikaže vpliv sodobnega gospodarskega ustroja in razvoja na našem podeželju. Kajti v luči posestnih strukturnih sprememb je smer razvoja najbolj nedvoumna in najbolj jasna.

Pri zbiranju, urejanju in primerjavi gradiva sem naletel na mnoge težkoče, ki so bile v nekaterih slučajih nepremagljive. Tako je upravna razdelitev in državno teritorialne spremembe l. 1918. včasih popolnoma spremenila obseg tega ali onega okraja. V takih slučajih je seveda primerjava po okrajih izključena. — Avstrijska statistika je zbrala često drugačno gradivo kot jugoslovanska. Tako ima statistika iz l. 1902. zbrano gradivo o posesti živine in uporabi poljedelskih strojev; oboje je diferencirano po velikosti obratov. Statistika iz l. 1931. tako detajlne in dragocene statistike ne pozna. Obratno ima povojna statistika podatke o obsegu posameznih kultur po poedinih posestnih skupinah. Avstrijska statistika tega gradiva nima obdelanega. Tako so mnoge primerjave, ki bi v bistvu samo podkrepile ugotovitve o razvoju poljedelskih obratov, izključene.

I. Tovarna izpodriva zemljo.

Začnimo s tipičnim okrajem industrializacije — s kranjskim okrajem.¹⁾ Tankaj so nastale tele spremembe:

Velikost obratov v ha	Število obratov	
	l. 1902	l. 1931
0,1— 0,5	341	773
0,5— 1	458	558
1 — 2	786	776
2 — 5	1431	1374
5 — 10	1167	1122
10 — 20	1207	1155
20 — 50	859	912
50 —100	147	174
100 —200	30	37
200 —500	12	11
nad 500	7	6
skupaj	6445	6898

Takoj opazimo velik porast najmanjših obratov (0,1—1 ha). Zlasti so narasli posestniki z enim johom zemlje ali še manj. Industrializacija je vplivala v tem pravcu, da so delili male in srednje kmetije ter večje bajte. Nastajala so pritlikava posestva z delavsko hišo in vrtom. Nekdanji pravi kmetje so postali — priložnostni kmetje, nekdanji stranski zaslužki v mezdnem delu so postali glavni denarni vir. Možnosti zaslužka v tovarnah so postale vzvod drobitve zemljiške posesti.

„Umno kmetijstvo“ je na posestvih do 1 ha izključeno. Zanj jim nedostaja živine, orodja in delovnih moči. Po statistiki iz l. 1902. je na Kranjskem imel kravo vsak četrti posestnik iz kategorije obratov do 0,5 ha.²⁾ Tudi na posestvih med enim in dvema johoma je imel kravo šele vsak drugi posestnik. Tudi svinjereja ni nudila razveseljive slike. Od 15.700 posestnikov do 1 ha zemlje jih je redilo svinje samo — 6600. Ti podatki kažejo na vso bedo in neracionalnost proizvodnje na teh najmanjših posestvih. Kajti brez živine ni gnoja ne temeljite obdelave zemlje. Stanje poljedelskega orodja je na teh posestvih najslabše. Po isti statistiki je uporabljalo stroje na Kranjskem 9000 posestnikov. Od teh 9000 jih pride na posestnike do 2 ha — 272. Od skupnih 24.000 posestnikov, ki imajo manj kot 2 ha, jih je torej uporabljalo kakršni koli poljedelski stroj — mlatilnico, sejalni, okopalni stroj, čistilni stroj itd. — samo — 272 posestnikov. Uporaba poljedelskih strojev te vrste se šele začne na srednjih kmetijah in postane običajna na veleposestvih z nad 100 ha zemlje. Tudi delovnih moči začenja postopoma primanjkovati na teh posestvih. Tovarna upije vedno več domačih delovnih moči. Ne le oče, temveč tudi odrasli otroci morajo „zaslužiti“. Za obdelavo zemlje ostanejo najslabše delovne moči — otroci in starci. Čujmo, kaj o tem piše neki naš časopis: „Delavstvo je že vajeno na nerednosti, ki se dogajajo v podjetjih... Kar pa se dogaja v nekaterih podjetjih, posebno v tekstilnih, pa presega vse meje. Nekatera tekstilna podjetja so se pričela namreč posluževati v svojih obratih mladoletnih deklic v starosti od 14—16 let. Poznamo podjetje, ki ima v svojem staležu preko 200 delavk — med njimi je skoraj polovica mladoletnih deklic. Kadar je končano delo v tovarni in ko zapuščajo te delavke obrat, izgleda, kakor da bi bil končan šolski pouk, ne pa, da je tovarniška sirena dala znak, naj gre delavstvo domov... Včasih smo govorili o rdečeličnih Gorenjkah. Le postavite se pred tekstilne tovarne, pa boste lahko izmed 1000 deklet na prste prešteli, koliko je rdečeličnih...“³⁾

Končni rezultat neracionalnosti in vedno manjšega obsega teh pritlikavih

1) Upravne in pol. terit. spremembe za kranjski okraj so v razdobju 1902—31 malenkostne. Okraj se je za malenkost zmanjšal. Isto velja za okraje Radovljica, Kamnik in Ljubljana okolica.

2) Podatki po avstrijskem uradnem štetju l. 1902.

3) Delavska pravica 19. okt. 1939.

posestev je ta, da ne krijejo niti potreb lastnega gospodinjstva. Vedno manj krompirja, zelja in druge zelenjave zraste na tej bajtarski zemlji.

Posestniku teh pritlikavih obratov je njegovo „poljedelstvo“ donosno samo zato, ker ne zaračuna delovne moči in ker ne nastopa kot konkurent z večjimi obrati. Po opravljenem delu pri statvah v tovarni dela doma za potrebe gospodinjstva.

Medtem, ko je pri brezposestnem mezdnem delavcu tendenca, da mu dohodek in mezda obnovi vso delovno moč, je pri malem posestniku in mezdnem delavcu obenem — stvar drugačna. Tovarniška mezda mu pokrije samo del delovne moči, drugi del stroškov za njeno obnovo krije sam z nadurnim prostovoljnim delom na lastni zemlji. Možnosti tovarniškega izkoriščanja so tu neprimerno večje. Lastna zemlja ga veže na določeno mesto, ga dela imobilnega in mu spričo prekomernega dela — krije del lastnih potreb, česar pri „industrializiranem delavstvu“ ni.

Odtod različne „teorije“ proti proletarizaciji — mezdnih delavcev. Ideolog kmetskega mladinskega gibanja Preporodovec Janže Novak, ki mu sicer ni mogoče očitati niti najmanjših materialnih interesov pri njegovi gospodarski zamisli, pravi:

„Vsak naš človek naj ima svojo hišico in svojo štalico, svoje gnezdo za naraščaj, kratko svoj dom. Pomen te zveze našega človeka z zemljo, pomen kmetskega doma za narodno zdravje in kulturo, je tolikšen, da moramo odkloniti proletarizacijo našega človeka in nastopiti za kmeta-delavca“.⁴⁾

Kakšno je „zdravje“ v teh domovih in koliko „štalic“ imajo — to jasno dokazuje primer z rdečeličnimi Gorenjkami in gornji rezultati popisa domače živine. Bistvene razlike med proletarizacijo in razvojem v „kmeta-delavca“ — ni. Razvoj v „kmeta-delavca“ je samo posebna prehodna oblika proletarizacije, zvezana z vsemi nevarnostmi meznega delavstva (brezposelnost, jetika in druge nalezljive bolezni itd.) ter z vso ogromno revščino propadajočega bajtarstva. Poleg tega pa nudi ta oblika proletarizacije neverjetne možnosti izkoriščanja in pritiska na mezde. Prav na plečih tega delavstva, na ško do in ne v korist „njegove kulture in zdravja“ se vrši industrializacija Slovenije.

Razvoj, ki smo ga ugotovili za kranjski okraj, velja za vso Gorenjsko in za Ljubljano-okolico. Obrati do pol hektarja so naraščali kot kažejo številke:

	L. 1902	L. 1931
v Kranjskem okraju	341	773
v Radovljiškem „	397	451
v Kamniškem „	516	787
v Ljubljani okolici	1231	1568
Skupaj	2485	3579

⁴⁾ Smernice za rezolucije kmetske prosvete. Ljubljana. 1931. Str. 20.

V 29 letih je število najmanjših obratov, ki obsegajo običajno vrt in stavbno parcelo, naraslo za 1094 obratov. Da je na teh posestvih nemogoče kriti pretežni del gospodinjских potreb iz lastnega poljedelskega obrata, je jasno.

Kako „kmetje-delavci“, ki imajo do 9 johov zemlje, postajajo vedno bolj delavci, kako so vedno bolj navezani zgolj na mezdni zaslužek, kako opuščajo in zanemarjajo poljedelsko delo — o tem nas zgovorno prepričajo naslednji podatki. V omenjenih štirih okrajih je bilo posestnikov:

	L. 1902	L. 1931	Razlika
z 0,5—1 ha	1921	1889	—32
z 1 —2 „	2636	2654	+18
z 2 —5 „	4931	4891	—40
Skupaj	9488	9434	—54

Razvoj je sicer neznaten, vendar je. Posestniki med 0,5—5 ha omejujejo svoja gospodarstva in se vedno bolj posvečajo mezdnemu delu. Prav tako kot mali kmetje tudi oni delijo posestveca in odprodajajo njive ter obdržijo le najmanjši del — za hišo in vrt. Tovarna zahteva vedno večji del njihovega delovnika in vedno več njihovih delovnih moči. Čim bolj se posvečajo mezdnemu delu, tem bolj propada domače gospodarstvo in tem bolj so prisiljeni zožiti svoj obrat. To pa zopet vpliva na njihovo še večjo odvisnost od meznega zaslužka. Ravnotežja kmetško-delavskih obratov, o katerem govori Janže Novak, v resnici ni. Uveljavlja se najmanjši obrat do enega joha zemlje, kjer seveda o ravnotežju med domačo proizvodnjo in meznim zaslužkom ni več govora.

Sličen razvoj je spremljal industrializacijo mnogih zapadno evropskih dežel — Nemčije, Belgije in drugih. V Belgiji je bilo l. 1846. skupno 66,9 % obratov z manj kot 2 ha zemlje, l. 1880. pa že — 78 %.⁵⁾

Na čigav račun naraščajo najmanjša posestva? Pravkar smo videli, da deloma zaradi drobitve večjih bajt. Vendar je padanje števila večjih bajt premalenkostno v primeri s porastom najmanjših posestev. Najmanjša posestva naraščajo predvsem v škodo malim in srednjim kmetijam. Že preglednica o posestni strukturi v kranjskem okraju je pokazala, kako gospodarski razvoj izpodjeda male in srednje kmetije in kako se množijo na eni strani velike kmetije in nekatera veleposestva, na drugi strani pa najmanjša po-

⁵⁾ Podatki Belgijske uradne statistike. Woytinski. Die Welt in Zahlen II.

sestava. Razvoj v kamniškem in radovljiškem okraju kaže glede malih in srednjih kmetov iste tendence. Poglejmo si te številke:

Okraj	Male kmetije (5—10 ha)			Srednje kmetije (10—20 ha)		
	L. 1902	L. 1931	Razlika	L. 1902	L. 1931	Razlika
Kamnik	1154	1021	—133	1099	1074	— 25
Kranj	1167	1122	— 45	1207	1155	— 52
Radovljica	939	829	—100	881	815	— 66
Skupaj	3250	2972	—278	3187	3044	—143

Število malih in srednjih kmetij.

Število malih in srednjih kmetij je v treh gorenjskih okrajih padlo za — 421 posestev. 421 kmetij je razpadlo v bajte ali pa so bile dodeljene večjim posestnikom. Alternativa je: ali drobitev ali zadolžitev s pretnjo prisilne prodaje. Novi prevzemniki nimajo denarja, da bi izplačali sodediče, zato jim odstopajo njivo za njivo, dokler niso „grunta“ popolnoma „razkadili“. Posojila — drugi „izhod“ iz stiske — nudijo malim kmetom večji posestniki, zlasti nekmetje — trgovci in drugi. Nekaj let tečejo visoke obresti, dokler dolg ne naraste do primerne višine. Takrat upnik, ki je dotlej tolažil kmeta: „boš že plačal“, žene stvar na ostrino, dokler mu ne pobere njiv in celega posestva.

Vzrok propadanja kmetij je poleg dejstva, da kmeta „vsi izkoriščajo“ (upniki, trgovci, država, mesar itd.) tudi v konkurenci velikih poljedelskih obratov. Mala kmetija ne donša nikakih obresti ali dividend, temveč samo — kmetsko mezdo, ki je zlasti v krizi često nižja od delavske mezde. Zato vsaka prilika za zaposlitvijo izven kmetije pospeši drobitev teh posestev. Kmetsko mezdo zamenja delavska mezda, večdelo za upnika in trgovca — večdelo za tovarnarja. Prej so ga priganjale k delu obresti in dajatve, zdaj priganjaški tovarniški sistem.

Tako postaja zemlja — nekdanji osnovni vir eksistence in glavno jamstvo dela — stranski vir dohodkov in stransko delovno področje. Končno prodajo zadnji joh in se preselijo v neposredno bližino tovarne. Obubožani kmet pomnoži vrste proletariata.

Zanimivo je, da je proces propadanja srednjih kmetij nekoliko počasnejši kot pri malih kmetijah. Srednja kmetija ni nikaka trdna in solidna osnova kmetskega gospodarstva, vendar ima v svoji borbi za obstanek nekoliko ugodnejše pogoje kot mala. V bistvu pa je tendenca razvoja pri obeh ista. Šele velike kmetije od 20—50 ha in več izkazujejo neko stalnost in v nekaterih okrajih celo okrepitev. Naj govorijo številke:

Okraj	Posestva z 20—50 ha		Posestva z 50—100 ha		Posestva z 100—200 ha		Posestva z 200—500 ha		Posestva z nad 500 ha	
	L. 1902	L. 1931	L. 1902	L. 1931	L. 1902	L. 1931	L. 1902	L. 1931	L. 1902	L. 1931
Kamnik	445	424	48	55	6	13	4	2	3	4
Kranj	859	912	147	174	30	37	12	11	7	6
Radovljica	422	443	80	79	12	17	6	11	18	2
Skupaj	1726	1779	275	308	48	67	22	24	28	12

Gibanje števila velikih kmetij in veleposestev na Gorenjskem.

V naraščanju so vse skupine od 20—500 ha. Relativno je najmočnejše narasla skupina posestev s 100—200 ha zemlje, to so predvsem veletrgovci, gostilničarji in drugi, ki so si pridobili premoženje izven agrarne proizvodnje. Upadajo samo veleposestva z iznad 500 ha. To so fevdalna veleposestva, ki se niso znala ali mogla prilagoditi sobodnemu gospodarskemu razvoju in sedanji politični konstelaciji.

Industrializacija Gorenjske je revolucionirala tudi njene posestne razmere. Propadali so mali in srednji kmetje, krepili sta se skrajnosti: najmanjše bajte in velike kmetije ter veleposestva. Prve dobavljajo tovarnam — delovno moč, druge zalagajo trg s pridelki. Gospodarski mezdni ustroj v tovarnah se uveljavlja tudi na vasi. Velja v vsakem pogledu: tovarna izpodriva zemljo.

NAČELO JAVNOSTI V KAZENSKEM PRAVU

Dr. VITO KRAJGER

I. Uvod.

Živimo v dobi, ko se vsepovsod zopet uvaja „sodstvo za zaprtimi vrati“. Celo Francija, kjer lahko preštejemo na prstih ene roke vse politične procese, ki so vršili od Velike revolucije dalje z izključitvijo javnosti od razprav, je zadnje mesece prešla k stalni praksi, da so kazenski procesi politične narave tajni. Zadnji proces, ki je bil v Franciji pred tem tajen, je bil Dreyfusov in afera, ki se je iz tega razvila, bi na pragu tega stoletja Francijo skoro pognala v državljansko vojno, če ne celo v revolucijo. Javnost kazenskih razprav je v neposredni zvezi s političnimi svoboščinami, ki jih v posameznih državah državljani uživajo ter je zato nad vse zanimiv

pregled stališč, ki jih je do tega vprašanja zavzemalo v posameznih razdobnih pravoznanstvo ter njegova ureditev v našem kazenskem postopniku.

Pravoznanstvo je ena tistih znanosti, ki so najbolj tesno povezane z odnosi, ki vladajo v družbi, katerih najbolj neposreden izraz je ravno pravo. To moramo imeti pred očmi, kadar koli se lotimo obravnave katerega koli pravnega instituta. Institut izključitve javnosti pa je zopet eden tistih institutov, ki so zlasti primerni, da se ta zveza med odnosi v družbi in pravom, bodisi materialnim ali formalnim, jasno prikaže. S tega vidika bomo skušali v pričujočem članku podati institut izključitve javnosti v kazenskem postopniku.

II. Pojem.

Ko govorimo o izključitvi javnosti, že naziv sam pove, da govorimo o izjemi od načela javnosti — enega temeljnih načel modernih kazenskih postopnikov. Potrebno je torej, da predno govorimo o izjemi, spoznamo pravilo.

Po modernih načelih, ki prevladujejo v formalnem kazenskem pravu zadnja desetletja, je glavna svrha sodnega kazenskega postopnika, da se vzdržuje pravni red v državi, kar se pa more doseči le, če vlada zaupanje v nepristranost sodišč. To zaupanje se pridobi, če imajo široki sloji naroda možnost kontrole postopka. Zato naj se vrši proces javno. To je načelo javnosti, ki je dvojna:

a) splošna javnost, ki daje priliko, da se more kdor koli udeležiti kot poslušalec glavne razprave proti obdolžencu, na kateri se rešuje vprašanje o njegovi krivdi in eventuelni kazni, da se sme o poteku glavne razprave kjer koli govoriti in tudi pisati v časopisih ter

b) javnost za stranke, ki daje priliko, da smejo prisostvovati stranke (obtožitelj in obdolženec) tudi ostalim procesnim dejanjem izven glavne razprave.¹⁾

Potrebno izvedbe načela javnosti je razvidna iz sledečih razmotrivanj:²⁾

Načelo javnosti štiti obtoženca pred pristranostjo sodišč, širi poznavanje prava med ljudstvom, odvrta od zločinstev in tožarenja, ker se vsakdo boji pred škodoželjno in senzacij-željno javnostjo, razgaljevati družinske zadeve; s tem dviga načelo javnosti moralo, dalje sili sodnike k večji vestnosti in pazljivosti pri presojanju, poleg tega pa še dopušča možnost, da iz javnosti same pridejo pobude za preiskavo v posameznih slučajih, ki bi ostali sicer nerazjasnjeni in nekaznovani, če javnost ne bi imela dostopa na razprave.

Ugovora proti javnosti razprav bi bila le dva: da se zločinci s prisostvovanjem na razpravah eventuelno priuče, kako se obide zakon, in spoznajo

¹⁾ Dr. Metod Dolenc: Sodni kazenski postopnik. Sistematičen prikaz (l. 1932.).

²⁾ Dr. Karl Birkmeyer: Deutsches Strafprozesrecht (l. 1898.).

tehniko obrambe, kar je vsekakor iz trte zvit in za lase privlečen razlog, drugi pa, da se po nedolžnem osumljene, pa na glavni razpravi oproščene osebe še dolgo ne morejo osvoboditi sumničenj in podtikanj, ki so ob takih prilikah običajne, ker so ravno razprave javne in prodre glas o zločinu v široke ljudske plasti. Tudi ta drugi ugovor je malenkosten, deloma tudi neutemeljen, ker če se na razpravi pred občinstvom jasno izpriča nedolžnost obtoženca, bo njegov dober sloves vsekakor prej zopet vpostavljen, kakor pa, če bi se na podlagi nejavnih razprav nenadoma pojavil na svobodi in bi javnost ničesar ne vedela o razvoju stvari in o oprostilnih dokazih. Načelo javnosti je torej zelo utemeljeno načelo modernega pravosodstva, ki je v modernih kazenskih prestopnikih nepogrešljivo.

Francoski znanstvenik Helie odgovarja na vprašanja, zakaj je načelo javnosti nepogrešljivo, s temi besedami: Ker razjasnuje vsa dejanja sodnika, ker dopušča, da se izvršujejo pred javnostjo in pod njenim nadzorstvom, ker vsebuje vsa jamstva in s tem, da dopušča soditi o vseh sodbah, vpliva zaupanje obdolžencem in končno povzdiguje vršenje sodstva s tem, da mu pridaje večji ugled in sijaj. James Otis, eden očetov ameriške revolucije, pa je leta 1765. angleškim oblastnikom v brk govoril: Nič ne more opravičiti prekinitve toka pravosodja, razen nemožnost, da se vrše razprave vsled vojne, zasedbe, upora ali vstaje... Toda vojna je postala že taka umetnost in tako malo vnaša nered v narod, ki se je zapletel vanjo, da ni nobena vojna, niti s tujcem niti državljanska, več zadosten razlog za zapiranje sodnih dvorov. Slednje je negacija, popolna odprava vlade.

V posameznih slučajih je pa vendarle včasih potrebno, da se odstopi od načela javnosti, bodisi iz stvarnih razlogov, na pr. iz ozirov na javni red in varnost države, bodisi iz osebnih ozirov, na pr. vsled nedoletnosti oseb ali motenja razprave. V teh primerih govorimo o izključitvi javnosti.

III. Zgodovinski pregled.

Predno preidemo k obravnavanju, kdaj naš kaz. post. predpisuje izključitev javnosti, se mi zdi potreben kratek pregled zgodovinskega razvoja tega instituta. Seveda je lahko ta v zelo grobih obrisih.

V patriarhalnem Rimu, za kraljev in v prvi dobi republike, je bilo sodstvo popolnoma javna zadeva, pravica in dolžnost vseh civis. Ker se je poleg tega izvrševalo na Forum Romanum, je bil tudi postopek popolnoma javen ter je načelo javnosti v starem Rimu uživalo popolno veljavo. Čim pa so se meje prvotnega Rima razširile na ostala italska tla in potem tudi izven Italije, se je s tem Rim ekonomsko močno razvil, njegovo prebivalstvo se je pa vzporedno vedno bolj diferenciralo. Pri takem stanju je tudi sodstvo prenehalo biti zadeva vsega ljudstva ter je postalo domena vladajočih, gospodarsko in s tem tudi politično močnejših slojev. Iz rok kraljev in konsulov, ki so bili zgolj uradniki ljudstva ter so izvrševali sodstvo v comitiis

pred očmi vseh svobodnih, polnopravnih Rimljanov, preide kasneje sodstvo v roke quaestionov in končno senata. Vzporedno s tem prehajanjem se je utesnjevala tudi javnost postopka in pred senatom, ki je v glavnem sodil o zarotah proti obstoječemu redu v državi, je bilo razpravljanje popolnoma tajno. V cesarskem Rimu se je sodstvo tudi popolnoma zbirokratiziralo ter moremo o kakem prisostvovanju javnosti pri razpravah še mnogo manj govoriti kakor ob koncu republike.

Po kanonskem pravu je bilo redno postopanje prvotno ustno in javno. Čim se je pa izoblikovala hierarhična zgradba cerkve in se izvršila dokončna ločitev v duhovniški in laični stan v okviru cerkve, je interes cerkve zahteval, da se pregrehe njenih nosilcev, to je klera, ne obravnavajo javno, kar bi rušilo ugled naslednikov Krista in apostolov, ter je uvedla sprva zgolj za postopanje proti kleru tajen postopek. Z rastočo močjo in ugledom cerkve si je ta vzporedno zgradila tudi vedno popolnejše sodstvo ter ga tudi vedno bolj prepojila z mistiko in religijo. Tako so že za Inocenca III. v veljavi vsi kasneje do absurdnosti pritirani izrodki inkvizicijskega postopka, tako: uvedba postopka brez obtožbe ali na podlagi clamoris publicus, difamatio ali infamatio, česar vsega se je bilo možno očistiti le z očiščevalno sodbo (božjo sodbo, purgatio canonica). Uradna preiskava se je uvedla le, če je bil osumljen kak cerkveni dostojanstvenik. V procesih proti copernicam je bila javnost za stranke izključena tako daleč, da se osumljenkam niso izdala niti imena prič, ki so pričale proti njim, pač iz strahu, da jim ne bi pricoprale kakega vruga na vrat.

Vsem nam je znano, da je bilo tudi staro germansko pravo zadeva vsega ljudstva ter popolnoma javno. V teku časa pa je tudi germansko sodno postopanje prihajalo vedno bolj pod vpliv kanonskega prava — kdor pozna zgodovino srednjega veka, mu je to razumljivo — ter si prisvojilo vse izrodke inkvizitornega postopka. Constitutio Criminalis Carolina (1532) je dajalo postopanju še nekak videz javnosti s tem, da je predpisovala po izvršenem preiskovalnem postopku tkzv. „endlichen Rechtstag“ — nekakšno javno razpravo, če sta obe stranki to zahtevali. Z zvonjenjem se je sklicalo javno zasedanje, na katerem sta obe stranki govorili, ena obtoževala, druga se branila, sodniki so pa na podlagi tega razsodili. Vendar je bil to le videz, ker v resnici je bila sodba že prej izrečena, kajti čl. 81 C. C. C. sodnikom izrecno predpisuje, da se naj še pred to „javno razpravo“ posvetujejo med seboj in dogovore, kaj bodo izrekli za pravo in na podlagi tega se je tudi izrekla sodba. Na vprašanje sodnikov večnikom: „Kaj smatrate za pravo?“ so ti odgovorili: „To, kar je v spisih za pravo izrečeno“, torej to, kar so sodniki že prej odločili (Birkmayer l. c.). Pa tudi ta videz je kmalu izginil in postopanje je bilo popolnoma tajno. Zasebni tožilci izginejo, sodnik opravlja funkcijo tožilca, branilca in sodnika, vse to na podlagi pismenih pričanj in s torturo izsiljenih priznanj. Takšno je bilo stanje v Franciji

do leta 1789.; pri nas pa, izvzemši torturo, do leta 1848. Pač pa so to temno dobo razsvetljevale številne grmade, na katerih so javno in z velikim pom-pom sežigali žrtve inkvizicijskega tajnega postopka.

Ta razvoj velja tudi za naše slovensko pravno območje. Omeniti pa moramo v tej zvezi vendar naše ljudsko sodstvo za *causae minores* na vinogorskih zborih. Tu se je načelo javnosti, ki je bistveno in že v naravi vsakega ljudskega sodstva temelječe, ohranilo prav do leta 1809., ko so Francozi pomedli s tem zadnjim ostankom stremljenja prostega ljudstva po lastnem sodstvu.

Pri Hrvatih je bilo sodstvo do Habsburžanov javno, pa bodisi, da so ga izvrševali ljudstvo samo po „satnikih“ ali veliki župani in bani, pa tudi sami kralji, dokler so bili iz narodnih dinastij. Z nastopom Habsburžanov je razvoj sličen kot pri nas.

V Bosni in Hercegovini je vladalo muslimansko pravo, ki je poznalo inkvizitoren postopek, v kolikor lahko do okupacije po Avstro-Ogrski sploh govorimo o kakem kaz. postopniku. Kazensko postopanje v Dušanovi Srbiji je bilo pretežno javno. V dobi robovanja Turkom je bilo izključno javno, v kolikor je bilo v rokah ljudstva. To je bilo v obnovljeni Srbiji kodificirano že l. 1804. kot Nenadovičev kaz. zakonik.

Če resumiramo podani razvoj načela javnosti v različnih pravnih območjih do začetkov preteklega stoletja, t. j. do dobe, ko prevzame meščanstvo politično nadvlado, moramo poudariti, da je vsako ljudsko sodstvo javno, kar je utemeljeno že v naravi tega sodstva, da pa z naraščajočo diferenciacijo slojev v posameznih ljudstvih in pozneje državah, postaja sodstvo vedno bolj domena vladajočih slojev, do 19. stol. torej aristokracije in denarnega plemstva, ter se tudi izvršuje v korist teh slojev. Nujna posledica tega razvoja je, da se sodstvo, v svrhu prikrivanja tega pristranskega izvajanja, izvršuje vedno bolj tajno; z izključenjem javnosti in uvedbo inkvizitornega postopka je ta cilj dosežen. Ob koncu 18. stoletja pa si je meščanstvo pridobilo ekonomsko nadoblast nad tedaj vladajočim plemstvom, ker je dobilo že na koncu srednjega veka v svojih rokah vso trgovino ter s tem sredstva, da si je kasneje moglo prilastiti najprej vso manufakturo, v drugi polovici 18. stol. pa tudi vso tedaj nastajajočo industrijo; z revolucijami l. 1789 in l. 1848 si je priborilo meščanstvo tudi politično oblast.

Z zmago meščanstva se je uvedel v kazenskem pravu javen postopek najprej v Franciji, pozneje v deželah, osvojenih od Napoleona, v Nemčiji in Avstriji pa šele po l. 1848., dasi so priznani filozofi že prej zahtevali javnost in ustnost postopka, tako Feurbach v spisu: *Betrachtungen über die Oeffentlichkeit und Mündlichkeit der Gerechtigkeitspflege*.

Od l. 1848. velja po vseh pravnih državah načelo javnosti v kaz. postopniku. Vendar si je tudi meščanstvo, ko je postalo vladajoči sloj, pustilo odprt izhod za slučaj, da mu postane javnost postopka nadležna, s klavzulo,

ki jo najdete v vseh kaz. postopnikih sodobnih držav; pridržek namreč, da je javnost izključena, kadar to zahteva interes javnega reda in varnosti države. Ob ta pridržek se teorija starejšega zelo spodtika. Tako pravi Geyer v svojem učbeniku: „Če se je bati motenja reda, hrupnega pritrjevanja publike za ali proti obtožencu in podobnih izpadov, tedaj se naj temu odpomore s tem, da se stvar delegira drugemu sodišču, ali pa z navzočnostjo vojaške ali policijske sile, ne sme se pa država tu zateči k tajnosti postopka in s tem priznati lastno nemoč“. Fašistični posebni tribunali v Italiji, sodobna nem. justica (proces o požigu Reichstaga), in razni drugi slični tipi sodišč drugod pomenijo odločen korak nazaj k stanju, kakor je vladalo v pravosodstvu tik pred propadom fevdalnega sistema.

IV. Naš kazenski postopek.

Splošni razlog za izključitev vsaj dela javnosti od razprav je omejenost sodnih prostorov, v katerih se vrše razprave. Da preprečijo prenapolnjenost prostorov z vsemi slabimi posledicami, izdajajo sodišča za razprave, za katere vlada veliko zanimanje, posebne vstopnice. Po mnenju večine teoretikov to ne pomeni kršenja načela javnosti, če se vstopnice izdajo vsakomur brez izjeme, ki pride pravočasno; v Franciji so se pa radi tega precej časa prepirali.

Iz istega določila izhaja tudi, da osebe, ki niso izpolnile 18. leta, ne morejo prisostvovati razpravam. Stari avstrijski kaz. pravni red je vseboval določbo, da smejo prisostvovati razpravam le: „odrasle in dostojne osebe moškega spola“, izključeval je torej tudi ženske od razprav. Oseba izpod 18. leta, ki mora prisostvovati razpravi kot stranka, priča, izvedenec ali oškodovanec ali tolmač, se mora odstraniti čim njena prisotnost ni več nujno potrebna.

Izključene od razprav so tudi oborožene osebe razen onih, ki po službeni dolžnosti nosijo orožje. Tudi s palicami oboroženi ne smemo prihajati na razprave. Naš kaz. postopnik pozna še poseben razlog izključitve javnosti, ki ga bomo pri drugih pravih na zapadu težko našli; kadar je namreč za ugotovitev istovetnosti kakšne muslimanke potrebno, da sname kopreno z obraza ali jo je treba iz drugih tehtnih razlogov zaslišati brez koprene na obrazu.

Dalje kaz. postopnik določa, da lahko predsednik po predhodnem opominu in discipliniranju odstrani od zasedanja osebe, ki z znaki odobravanja motijo razpravo. Vojaške osebe lahko izroči v kaznovanje vojaškemu oblastvu. Četudi na ta način ni mogoče vzdržati reda, lahko predsednik izključi vse poslušalce.

To bi bili razlogi izključitve javnosti z ozirom na osebe, pripuščene k javnim razpravam.

Naslednja skupina razlogov za izključitev javnosti temelji v značaju

stvari, ki se obravnavajo. Javnost se izključi iz ozirov na javno moralo in pohujšanje, kar je prvi vzrok te skupine. V Angliji, kjer je izključitev javnosti pri rednih sodiščih neznan institut, zakliče izklicevalec razprav, v slučaju, da pride do obravnave seksualnih odnosov, posilstev, detomorov in splavov, tale poziv: „Otroci in ženske ven!“ Vendar je to le formalnost, kateri se ni treba pokoriti. Često tudi sodnik sam pozove navzoče dame, naj se odstranijo.

Drugi razlog, ki spada v to skupino, ozir. na javni red in varnost države, sem že omenil v drugi zvezi.

Moderni kaz. postopniki poznajo izključitev javnosti od razprav proti maloletnikom, ki je pri razpravah zoper mlajše maloletnike obligatorna, zoper starejše maloletnike, ki so obtoženi s polnoletnimi soobtoženci pa dopustna le, če se polnoletni soobtoženci ne protivijo.

Izključitev se izreče ali po službeni dolžnosti, n. pr. kadar to zahteva varnost države, ali pa na predlog tožilcev ali obtožencev ali kakega drugega upravičenca n. pr. muslimanke.

Izključitev javnosti iz navedenih razlogov se sme zahtevati in odrediti vsak čas med razpravo. Izključitev se lahko glasi na ves čas razprave ali pa je javnost izključena le, dokler se ne opravi določeno dejanje, n. pr. zasliši kaka priča o tajnih stvareh in podobno.

Če je javnost izključena, se med razpravo niti rešitve sodišča ne razglašajo javno (§ 224). V Franciji se morajo tudi te vmesne odločbe sodišča razglašati javno.

Rešitev sodišča o izključitvi javnosti se pa mora vedno javno razglasiti (§ 225). Zoper to rešitev ni posebnega pravnega sredstva. Ugovore zoper njo je moči uveljavljati le v obliki končnega pravnega sredstva zoper sodbo, v kolikor pomeni taka rešitev po zakonu formalno prekršitev zakona. Če se razprava kljub rešitvi o izključitvi javnosti le vrši javno, to ni razlog za izpodbijanje veljavnosti postopka.

Dejanski učinek rešitve o izključitvi javnosti je odstranitev občinstva iz razpravne dvorane. Vendar določa § 225 k. p. nekatere izjeme, da morejo določene osebe kljub izključitvi javnosti prisostvovati razpravi.

Razpravi zoper maloletnika smejo prisostvovati njegovi roditelji, varuhi, učitelj, duhovnik, delodajalec z dovolitvijo sodišča pa tudi druge osebe, ki se zanimajo za zaščito mladine, zlasti zastopniki zavodov in društev za vzgajanje in zaščito maloletnikov.

Ne smejo se izključiti od zasedanja oškodovanec, ki se je pridružil kazenskemu postopanju, aktivni sodniki, člani državnega tožilstva, usposobljeni za sodnike, uradniki ministrstva pravde, usposobljeni za sodnike, nadalje osebe, ki so upravičene vršiti branilske dolžnosti in advokatski pripravniki.

Poleg tega smejo obtoženec, zasebni tožitelj in oškodovanec zahtevati, naj se dovoli navzočnost za vsakega izmed njih dvem osebam, ki

uživata njih zaupanje. Če je obtožencev več, sme prisostvovati za nje le 6 oseb, ki jih izbere sodnik, če se sami ne morejo med seboj sporazumeti. V tej določbi moramo videti nekak korektiv zato, če se načelo javnosti ne izvaja.

Sodišče more tem zaupnikom, potem ko je zaslišalo stranke in če zahtevajo to interesi javnega reda in varnosti države, pod pretnjo zakonskih posledic naložiti, da obdrže za se kot tajnost vse, kar so izvedeli na glavni razpravi. Sankcije za kršitev te molčečnosti vsebujejo § 149. k. z. za objave v tisku o razpravah proti maloletnikom in sicer zapor do 6 mesecev ali denarna kazen do din 5.000'— § 150. k. z. za objave iz drugih nejavnih razprav, kar je zahtevala korist državne varnosti. Kazen je tu zapor do enega leta ali v denarju do din 10.000'— § 151. k. z. za objave nejavnih razprav, kjer se pa ni zapovedala molčečnost izrecno, tu je kazen zapor do treh mesecev in denarna kazen din 3.000'— ter končno čl. 67. tisk. zak. za objave po tisku o dejanjih veleizdajstva in izdajstva države. Tu je kazen zapor do 5 let in v denarju do din 10.000'—.

Sodba se razglasi praviloma javno. Vendar se javnost za razglasitev sodbe zoper maloletnike izključi, če bi javna razglasitev škodljivo vplivala na maloletnikovo poboljšanje ali na njegovo nadaljnje življenje.

Javnost za razglasitev razlogov sodbe se izključi, če bi se utegnila s tem po mnenju sodišča ogroziti javna morala ali javni red ali državna varnost.

Po našem kazenskem postopniku se torej obsodba vedno razglasi javno, razlogi sodbe pa se lahko objavijo ob izključitvi javnosti. V Franciji pa mora predsednik zasedanja vedno poleg sodbe javno podati tudi resumé poteka razprave in izrek porote. Če se sodba prečita na nejavni seji, je to razlog za revizijo.

Sodno postopanje in glasovanje je vedno tajno.

Ustna razprava pred okrajnim sodiščem je javna z omejitvami, ki smo jih do sedaj obravnavali. Če pa se vrši razprava samo o kaznivem dejanju, ki se preganja samo na zahtevek zasebnega tožilca, se sme javnost izključiti tudi na sporazumno zahtevo obeh strank.

Pri razpravah, ki jih razpiše bodisi kasacijsko sodišče radi revizije, ali apelacijsko oz. okrožno sodišče radi priziva (javno razpravo radi nepopolnega priziva naš k. p. ne pozna), veljajo glede izključitve javnosti določbe kot za razprave pred senatom okrožnih sodišč.

Razprava, ki jo razpiše v svrhu povrnitve pravic, izgubljenih s kazensko sodbo, se vrši vedno ob popolni izključitvi javnosti z največjo obzirnostjo glede obsojenčeve osebnosti, po možnosti na oni dan, ko ni kazenskih razprav.

Javnost razprav je pogoj za veljavnost kazenskega postopka. Izključitev javnosti brez zakonite osnove, t. j. brez zadostnih razlogov, navedenih spredaj, ima za posledice ničnost postopanja, je torej ničnostni razlog vsled

prekršitve formalnega zakona, kar izrecno določa § 336/4 odstavek. Ni pa razlog ničnosti, če bi se javnost morala izključiti, pa se to ni zgodilo. Če se posameznik odstrani od razprave, s tem še ni podana ničnost postopanja, ker načelo javnosti ne vsebuje pravice posameznika prisostvovati razpravi.³⁾

Dotaknimo se še na kratko javnosti za stranke in slučaje izključitve pri njej. Ta javnost je omejena na stranke, kar znači, da smejo nekemu sodnemu poslu prisostvovati stranke (obtožitelj in obdolženec), druge osebe pa ne. Ti sodni posli so v k. p. navedeni taksativno in so to sodni ogled, zaplemba stvari, pisem in drugih papirjev, preizkava stanovanja in zasliševanje izvedencev. Pri teh poslih torej stranke smejo biti navzoče. Izključene pa so od zasliševanja obdolženec, v tem slučaju torej tožitelj in obdolženčev branitelj, in od zasliševanja prič. Vendar sodišče izjemoma — zakon o tem ne določa ničesar — dopusti pri zasliševanju obdolženca navzočnost tožitelja in branilca. Glede zasliševanja prič pa zakon v § 103 odst. 2 izrecno dopušča, da tožitelj in branitelj obdolženčev lahko prisostvujeta pri zasliševanju priče, če je verjetno, da priča ne bo mogla priti na glavno razpravo. Isto določa k. p. za zasliševanje priče, ki bi ne mogla priti na razpravo pred odrejenega sodnika.

V zvezi z izključitvijo javnosti strank je omeniti § 230 k. p. Če se namreč obtoženec na glavni razpravi vede nedostojno, ga sme predsednik po brezuspešnem opominu in discipliniranju dati odstraniti od zasedanja za nekaj časa, ob težjem motenju reda in če je bil že zaslišan, pa tudi za ves čas dokaznega postopanja. Vendar pa se mora pred dovršitvijo dokaznega postopanja poklicati nazaj ter ga predsednik obvesti o vsem, kar se je razpravljalo v njegovi odsotnosti.

Obtoženca tudi odstranijo od razprave, kadar se boje, da kak soobtoženec ali priča ne bi hotela govoriti v njegovi navzočnosti resnice, vendar ga kasneje obveste o tem, kaj je dotična oseba izpovedala.

Če motijo branilec ali zastopnik zasebnega tožilca ali oškodovanec red na razpravi z nedostojnim obnašanjem, jim sme predsednik po predhodnem brezuspešnem opominu in disciplinski kazni v denarju do 1000 dinarjev vzeti besedo; če stranka ne more dobiti takoj drugega zastopnika in tudi ni mogoče odrediti obtožencu branilca po službeni dolžnosti brez škode za njegovo korist ali korist tožilca oz. oškodovanca, tedaj sodišče preloži oz. prekine glavno razpravo. Isto se zgodi, če moti razpravo ali žali sodišče državni tožilec. S tem smo izčrpali določbe našega kazenskega postopnika o izključitvi javnosti od razprav.

Načelo javnosti razprav je, kakor smo videli, pri nas v veljavi. Redno pa sodišča od njega odstopajo v vseh političnih procesih, čeprav zakon

³⁾ Dr. S. Mayer: Kommentar zu der oesterreichischen Strafprozesordnung (l. 1884.).

tega ne veleva izrecno, ampak prepušča presoji sodišča, kdaj so v nevarnosti interesi države in obstoječega reda radi javnosti razprav pred sodišči. Žal pa je to sedaj pri nas že desetletna ustaljena praksa, ki ni v skladu z uvodoma navedenim stališčem pravoznanstva.

PROBLEMI ANGLEŠKE ZUNANJE POLITIKE

IVAN MOSTNIK

Danes bi bilo še prehitro govoriti o tem, ali sta Norveška ekspedicijska zveznikov in žalostni umik iz južne Norveške za vso vojno važna dogodka. Kar nas tukaj zanima, so posledice te vojne za male narode in za Evropo sploh. Na Norveškem ni niti mogoče reči, ali je uspeh ostal na eni ali drugi strani. Nemci so izgubili razmeroma zelo mnogo ladij in za zdaj tudi dovolj važno pot železne rude preko Narvika. Angleški imperij lahko takšen udarec mirno prenese, mogoče je celo, da bo vojevanje Anglije postalo po tem brezdvomnem porazu bolj energično in uspešno, da bo torej indirektno Angliji koristilo. Vendar je vsa zadeva žalostna predvsem za Norvežane. Pokazala je neko fiziognomijo angleškega in sploh modernega vojevanja, ki bi lahko človeka in posebno še pripadnika majhnega naroda močno vznemirilo. Kakšne so lekcije najnovejše zgodovine?

Predvsem: Ta vojna ni kakor druge, to ni kratkomalo imperialistična vojna, to je vojna, ki je nastala iz napetosti krize, silno neprijetne, dolgotrajne svetovne krize, to je prava „krizna vojna“, katere konec bo verjetno silno vplival na vso evropsko situacijo v gospodarskem, socialnem, kulturnem in še v mnogih drugih ozirih. Lord Baldwin je rekel dne 20. aprila 1936 v Bewdleyu:

„Ponovno sem izrekel banalno resnico, da bo prihodnja vojna konec civilizacije v Evropi... Ko bi se ta vojna končala, bi zdivjani evropski narodi vseh dežel, polni trpljenja in groze, s strastjo uničili vsako vlado v Evropi. Nastala bi anarhija od enega konca Evrope do drugega, vse kot protest proti pokvarjenosti na visokih mestih.“

Slično se je izrazil Anthony Eden dne 26. aprila 1938:

„Zaman je domišljati si, da smo zapleteni v evropsko krizo, ki bo nehala tako, kakor je prišla. Zapleteni smo v krizo človeštva, v svetovno krizo. Živimo v eni tistih velikih periodah zgodovine, ki so strašne radi svojih odgovornosti in konsekvenc. Strahotne sile so se sprostile, sile orkanov.“

V istem letu je rekel Robert Ley, voditelj nemške „Delovne fronte“ dne 17. junija 1936:

„Anglija nam mora vrniti kolonije. Če nam jih ne da, bomo šli in si jih vzeli sami.“

Oba ta izreka, Baldwinov in Edenov na eni, in Leyeov na drugi strani, kažeta precej točno dvojno lice sedanje vojne. Po eni strani je sprožila sedanjo vojno (kakor prejšnjo svetovno) konkurenca velikih sil. V letih 1929. do 1936. so Nemci neprestano uvažali več in več surovin. V prvi polovici leta 1936. so uvozili rekordno količino 9,609.600 ton železne rude; gumija in sličnih produktov so uvozili v istem času 46 odstotkov več, naftinih produktov pa v istem času za 43 odstotkov več. Angleži trdijo, da so imeli Nemci v letu 1936. neprimerno več surovin na razpolago kakor l. 1929., da pa so neprimerno manj uporabljali za navadno industrijo, ker je vse šlo edino v oboroževanje (James Turner: *Hitler and the Empire*, Lawrence and Wishart). Istočasno je Nemčija Anglijo uspešno izrivala iz balkanskih tržišč, iz Bulgarije, iz Grčije itd. Istočasno je celo gradila več ladij — za tuje naročnike. Velika Britanija in Irska sta gradili v drugi polovici l. 1936. za tuje naročnike 23 ladij z 642 tisoč tonami, Nemčija istočasno 50 ladij z 1978 tisoč tonami. Nemčija je zelo spretno izkoristila dejstvo, da je bila mnogim deželam od velike vojne dolžna denarja; ti njeni dolžniki so morali pri njej naročati.

Jasno je, da je taka konkurenca morala prej ali slej privedi do konflikta, natanko tega konflikta, ki ga zdaj sodoživljamo. Manj jasno je, zakaj so angleški državniki na vse to reagirali na način, kakršnega smo poznali iz zadnjih let. Sodeč po citiranih Baldwinovih in Edenovih besedah, bi mislili, da so se angleški državniki v celoti zavedali odgovornosti, ki jo je na njihove rame naložil čas, se zavedali dejstva, da bodo imele njihove odločitve dalekosežne posledice za ves svet in za življenje in srečo mnogih milijonov ljudi. Anglija je bila v teh letih dovolj vplivna, da bi bila lahko vzela usodo Evrope (in v veliki meri svetovno usodo) v svoje roke. Pod vodstvom dalekovidnih državnikov bi bila Anglija lahko začela gospodarsko politiko zelo velikega stila, gigantičen evropski „New Deal“, v katerem bi seveda bila morala sodelovati z vsemi prizadetimi državami in se energično postaviti proti vsakemu povzročitelju vojne. Angleški politiki te svoje idealne naloge brez dvoma niso izvršili. Resnica je, da so vodili politiko „kolonialnega egoizma“ t. j. bili so neprestano pripravljeni, da se spustijo v vojno za kakršno koli kolonijo, nikdar pa ne zaradi splošne varnosti. Posledica tega je, da se danes borijo v neprijetni poziciji za svojo lastno eksistenco, ki jih ne ogroža samo nasprotnik od zunaj, temveč nedogledne posledice vojne same, pa naj se zdaj že konča tako ali drugače.

V knjigi „Between two wars?“ (Med dvema vojnama?), ki je izšla v poceni izdaji „Penguin books“, trdi avtor, da je britanska vlada l. 1931. odklonila sodelovanje z Ameriko, ki je hotela nastopiti proti Japoncem zaradi Mandžurije. Javno so sicer trdili angleški državniki, da je bila Amerika

tista, ki ni hotela sodelovati. V knjigi pa stoji: „Zdaj vemo iz knjige ameriškega državnega tajnika Stimsona, da je to bilo točno nasprotje resnice: Vlada je oklonila ameriške ponudbe sodelovanja. Prav tako nenavadno se je angleška vlada obnašala v slučaju Abesinije. Dne 10. septembra 1935, torej dan prej, preden je Sir Samuel Hoare v Društvu narodov govoril svoj znameniti govor o „trdnem in kolektivnem“ odporu proti napadalcu, je zagotovil Lavalu, da Velika Britanija ne bo v nobenem slučaju proti Italiji ukrenila takšnih mer, ki bi jo lahko zapletle v vojno. To je pomenilo, da so se Italijani lahko „sami odločili zato, kakšne mere sankcij priznavajo.“

Mi vsi vemo, da sankcije v smislu pravil DN niso imele nikakega uspeha, da pa so občutno oškodovale trgovino nekaterih manjših držav, med drugimi tudi našo, jugoslovansko. Resnica je, da so si na pr. takrat madžarski kmetje opomogli s prekupčevanjem živine, ki so jo prodajali iz naše države v Italijo.

Vdor Japoncev v Mandžurijo predstavlja znamenit dogodek. Tedaj se je začelo pogubno, po smrti in trohnobi dišečo kolo sedanjih „kriznih“ vojn. Takrat je angleška konservativna stranka v svojih predstavnikih začela politiko porazov in umikov, tisto politiko, ki jo je nadaljevala preko Abesinije, Porenja, Španije, Albanije in Čehoslovaške — preko „Münchena“, ki nam je še vsem v dovolj živem spominu. Nekateri ljudje trdijo, da je tudi še sedanja vojna „na liniji Münchena“.

Niti oddaleč ni naš namen, da bi napadali Anglijo v korist katerega njenega nasprotnika. Res pa je, da v angleški politiki pogostokrat odločajo ljudje, o katerih ima povprečen Slovenec ali Jugoslovčan sploh precej meglene predstave, predstave o demokraciji itd. V zgoraj omenjeni knjigi beremo, da so v Angleškem Imperiju že dolgo pripravljali vojno, „ker pa so se morali ozirati na profite vojnih dobaviteljev, so te priprave vkljub ogromnemu obsegu vendarle bile nezadostne“. To gotovo ni bilo v interesu Anglije same.

Zakaj Anglija l. 1931. ni sodelovala z Amerikanci proti Japoncem v Mandžuriji? Zato, ker so njeni vladajoči krogi mislili, da bodo Japonci v Mandžuriji dobrodošla protiutež proti Rusiji. Zakaj v slučaju Abesinije niso resno uporabljali sankcij? Zato, ker je njihovim volivcem bilo sicer govorjenje o miru prijetno, Abesinija pa vendar ni zadevala njihovih kolonialnih profitov.

Zato jim je bila ta vojna tudi prej simpatična, kakor ne. Slično so si za časa španskih bojov pustili mirne duše potapljati ladje — zmaga španskih republikancev bi bila namreč ogromno povečala moč francoskih levičarjev in močno odjeknila tudi v Angliji. Prav to je bilo angleškim vodilnim krogom nesimpatično, prav to bi lahko odločilno zmanjšalo njihovo domačo oblast. Po vsem tem Münchena sploh ni treba razlagati. To je bil poizkus, da se z žrtvijo na tujem telesu odstrani nevarnost od lastnega. Mogoče bi pri vsem

iskrenem občudovanju do angleškega naroda in angleške kulture bilo le boljše, če bi Slovenci in ostali Jugoslovani razen angleške lepe literature včasih čitali njihovo izredno zanimivo ekonomsko. Iz te ekonomske literature sledi nepobitno, da vlada Anglijo peščica neverjetno premožnih ljudi. 4% angleškega prebivalstva razpolaga s 55% narodnega premoženja, ostalih 96% razpolaga s 45%. Le 850.000 ljudi v Angliji ima na leto večje dohodke kakor 500 funtov, od teh ima 6000 vsak nad 20.000 funtov letno, in 279 letno okrog 100.000 funtov. Dvanajst milijonov Angležev pa zasluži manj, kakor 122 funtov na leto. Teh 122 funtov na leto predstavlja v Angliji silno majhno vsoto, gotovo premajhno za dostojno preživljanje.

Kaj sledi iz vsega tega za majhne narode? Nepobitno sledi, da ni jemati čisto resno, če angleška vlada trdi, da se bori za male narode. Če je situacija danes za Anglijo neprijetna, potem je gotovo tudi res, da jo je Anglija po svojih predstavnikih tudi sama zakrivila. Nikdar seveda ne bi mogel kdo zahtevati, da bi mogočni angleški imperij žrtvoval svojo pozicijo, ali celo svoje kolonije. V situaciji, kakršna je današnja (ki traja že nekaj let) tudi žrtvovanje kolonij ne bi imelo prav nikakšnega uspeha. Anglija sama ima silno mnogo kolonij, pa le čuti krizo. Ima mnogo pasivnih krajev, to so rudarske oblasti južnega Walesa, Cumberland, Durham, Northumberland in zapadna Škotska. To, kar lahko zamerimo angleškim državnikom, je, da se niso ravnali po principih, ki so jih sami razglasili, po principih kolektivne varnosti, principih Društva narodov. Tudi danes njihova politika ni „narodna“ angleška, temveč predvsem politika ekonomskih odnosov. Nemški general Clausewitz je že pred več kakor sto leti pripomnil, da je „vojna le politika z drugimi sredstvi“. Čeprav se mora Anglija danes boriti za eksistenco, vendar njeni vodilni krogi — krogi krog „münchenskega“ Chamberlaina ne bi hoteli, da bi bila Nemčija v resnici hitro in temeljito premagana.

To, kar Chamberlain danes hoče, je poraz nemškega režima, ne nemškega naroda. Odtod pasivno zadržanje za časa Poljske vojne, odtod vojna z letaki, ki nekoliko meji na komičnost, odtod (ne iz slabosti) neverjeten mir na zapadu, odtod končno v najnovejšem času umik Angležev iz Norveške. Nam kratkomalo ni mogoče verjeti, da Anglija, država z neverjetno velikimi sredstvi, ne bi bila mogla držati oporišč na južnem Norveškem. Saj je imela tri tedne časa, da se utrdi. Toda v tem slučaju bi bila morala nekaj tvegati, morala bi žrtvovati denar, material in ljudi. Ali bi ji bilo uspelo? Nemška aviacija je silno močna, a sami Angleži trdijo, da imajo aparate, ki so najnovejšega tipa in zato tudi izredno zmogljivi. Sami Angleži so trdili, da so Nemčiji odrezali vse morske poti do Norveške, kar pa se je izkazalo za neresnično. Ker so Nemci pred zelo kratkim časom prišli v Hardangerfjord (tako rekoč pred nosom mogočne angleške mornarice), imamo pač pravico, da dvomimo o „absolutni bojaželjnosti“ angleškega vrhovnega poveljstva. Resnica bo pač ta, da je tudi ta vojna „politika z drugimi sredstvi“ in da

se angleška komanda pod vplivom angleških politikov čuva pred tem, da bi bila preveč energična. Kaj bi bilo, če bi imeli Angleži prevelike uspehe? Zgodilo bi se mogoče, da bi se režim v Nemčiji oslabil prehitro ali na nesimpatičen način za angleško vlado. Zgodilo bi se tudi lahko, da bi se angleški vojaki sami ne počutili več dobro in začeli spraševati o vzrokih. Vsi ti razlogi danes brez dvoma učinkujejo. Angleži poskušajo blokado; ali jim bo ta sama prinesla uspeh, o tem pa so mnenja deljena.

Nekaj pa je gotovo. Laburistični tisk se danes sprašuje, ali ni vsa afera na Norveškem po svetu zmanjšala ugleda angleškega imperija. Na to vprašanje moramo brez dvoma odgovoriti pritrdilno.

(Op. Članek je napisan še pred vdorom v Belgijo. Zdi se, da „finančno“ vodstvo Anglije ne vodi uspešne vojne.)

P O R O Č I L A

LIKOVNA RAZSTAVA Z. MUŠIČA IN K. PUTRIHA

Znani mariborski slikar Zoran Mušič in ljubljanski kipar Karel Putrih sta razstavljala od 31. marca do 14. aprila 1940. Mušičeve slike nam niso pokazale novih strani njegovega dela. V svojih mariborskih slikah je Mušič že prej odkril prašno in sivo mariborsko atmosfero, takšno, kakršna se kaže sredi mesta. V tem prašnem zraku izgubljajo barve svojo intenzivnost, vse so oslABLJENE, kakor prekrite z rahlo meglo. Motil bi se pa vsakdo, ki bi mislil, da hoče Mušič impresionistično podajati barve, ki jih vidi. Tako bledih barv, kakor so na njegovih slikah Aleksandrove ceste in Glavnega trga, v resnici ni, to so barve čisto njegovega osebnega občutja, harmonije oz. kombinacije barv, ki so vsaka zase v svoji intenzivnosti jako oslABLJENE. Posebno ljubi Mušič modro barvo, v sivih in zelenkastih odtenkih, tudi rjavo in rožnato. Mušičeve barve ne delajo prostora, v ozadju kakšne slike so iste, večinoma hladne barve, kakor v ospredju. V neko relativno globino nas povedejo šele linije risbe. V prašni atmosferi Maribora pa kažejo linije v resnici neko neizprosno logiko, ne tako pri Mušiču. Čeprav je prvenstveno slikar, je vendar očitno, da počiva notranja trdnost teh njegovih slik na risanih predmetih, tako si držita n. pr. na sliki Glavnega trga ravnotežje v postavku blede-rožnati Marijin obelisk na desni, in blede-rjava kupola magistratnega stolpa malo diagonalno na levi. Prav tako dominirajo na sliki „Izvoščki“ brez dvoma drevesa v ospredju in motivi voz, konj in izvoščkov, risba pa je tu le nakazana, prav tako kakor v Aleksandrovi cesti II., kjer je

slikar temne lise majhnih ljudi naravnost postavil v sredo slike. „Temne lise ljudi“ je dobesedna resnica, ljudje mravljinčeve velikosti so dobesedno samo nakazane lise, kratki zamahi s čopičem. Impresionisti so včasih slikali ljudi kot barvne lise, vendar so jih v večini slučajev karakterizirali kot ljudi (tudi n. pr. Seurat), Mušič jim s svojim načinom jemlje vsako organičnost. Njegove hiše so barvane kulise, v katerih ni mogoče stanovati. Seveda bi bilo banalno, če bi kdo hotel na podlagi tega Mušiču očitati zaničevanje vsega, kar se tiče človeške vsebine predmetov, in zaničevanje ljudi, vendar pa tako čisto artistično zaničevanje gleda skoraj iz vseh njegovih del na tej razstavi. Rodin pravi: „V resnici ni niti lepega stila, niti lepe risbe, niti lepe barve: lepota je samo ena, lepota resnice, ki se razkriva“. Pri Mušiču ni mogoče razbrati niti življenja predmetov, niti njegovega lastnega, intimnega in subjektivnega doživljanja. Mušič kaže v teh svojih slikah samo neko čisto artistično (umetniškega dela se tičočo) harmonijo tonov in barv, ki je po svoji ekskluzivnosti samo njegova stvar in nima z življenjem slikanih ali gledajočih ljudi večinoma res nikakšnega opravka.

Na vsej razstavi je res samo ena, drobna človeška figura, ki je kolikor toliko „risana“, in ni le bolj ali manj dekorativna lisa, to je majhna figura iz barke stopajočega, z vrečo obteženega ribiča (Bracera).

Pri tem ima Mušič izrazito spretno roko in čut za neke vrste dekorativnost, ki včasih preseneča. Zamahi njegove roke so celo tako hitri in spretni, da postajajo včasih — menda nehote — izraziti. Tukaj omenjam predvsem „Kolodvor“, izrazito ekspresionistično sliko, ki bi jo jaz imenoval „Žvižg lokomotive“, tako močno daje vtis dinamike in celo tona. Tu je Mušič svoji nadarjenosti pustil do izraza in — čudno, prav na tej sliki so kljub vsej navidezni nametanosti tudi bolj sveže barve. Poleg te, meni najbolj simpatične slike, omenjam kar tudi najbolj nesimpatično, to je motiv iz bližine Korčule, kjer ležijo barke na bregu. Ena teh bark je tako rekoč nesramno modra, tako modra, da kriči. Samo po sebi to ne bi bilo nič hudega, a na vsej sliki ni druge barve, ki bi tej nesramno modri in strašno glasni barvi odgovarjala. Ta modra barva je v sliki čisto izolirana in na vsej sliki ni barve in oblike, ki bi tej modro barvani barki odgovarjala in jo spravila do tega, da bi se — likovno — malo bolj dostojno vedla.

Takšen udarec pa je seveda pri Mušiču izjema. Bolj se je slikar poglobil v dvojno modro barvo cirkuške plesalke in zavese z refleksi za njo — čeprav način reševanja ni docela nov, isto velja za rjave in rožnate tone viadukta, čez katero vozi železnica — t. j. železnici podobna gmota rjave barve. Mušičeve bolj risane scene, na pr. „V gledališču“ ali „Komedijanti“ so kakor daljen odmev francoskih impresionistov in slikarskih simbolistov n. pr. Belgijca Ensorja. Bleda sta „Prisojnik“ in „Iz Kranjske gore“. Na zadnji sliki delajo prostor edino temne lise vej in listov v ospredju, sicer so gore v ozadju prav tako blede, kakor ospredje.

Zoran Mušič je že nekolikokrat dokazal, da je nadarjen slikar. Slikarju, ki je imel drugod toliko uspehov, ni mogoče očitati navadnega neznanja. Površnosti te razstave — ki so mnogim ljudem mogoče vseč — si moremo le razlagati iz slikarjevega odnosa do življenja. Mušič se večkrat prav spretno norčuje iz predmetov in — zdi se mi — včasih tudi iz svojih ljubih in spoštovanih gledalcev. To je psihološko zanimivo. Če bi slikar to svoje norčevanje čisto likovno afirmiral (namesto, da se izraža z negacijo), bi gotovo dobili dela, ki bi izražala njegova čustva in bila zato zanimiva. To smer je začel v sliki „V gledališču“. Ne dvomimo pa, da bi bil tudi drugega sposoben — vsega.

Karel Putrih je čisto drugačen umetniški temperament. Energično se zažene v probleme, resen, včasih do nasilnosti direkten. Pri njem ni govora o uniformiranosti, vsaka plastika kaže neko razračunavanje s samim seboj, s formo in s psihologijo modelov, ki jo podaja z izredno poglobljenostjo. Zelo lepe so portretne glave slikarja, glava O. M. (ki je menda tudi slikar), prav tako sta čudoviti glavici obeh deklic, „Mojce“ in „Punči“. Fragment moške glave kaže neko zemeljsko težo, celo tehnika je težka in snovna, kipar je z veliko silo prikazal Adama, ki se ga še drži ilo, iz katerega je ustvarjen. Nekoliko slično se človeka dojmi portret slikarja. Izraz obeh dekliških glav pa je nasprotno rahel in nežen, kot vase prisluškujoč, to sta res počasi se odpirajoči človeški cvetki. Zame je silno lep in fino občuten ženski akt „Sedeča“. To je žena s težkimi ledji, ki se obrača z vsem gornjim telesom. V tej kretnji in v kretnji rok je bogastvo plastične forme in neko posebno snovno-lirično občutje, nekaj, kar izrazito pripada Putrihu. Slična in vendar čisto različna je „Pomlad“, ki izraža neko silo stvarjanja in porajanja. Lep je „Počitek“, ta ležeča žena, ki ima eno roko za glavo, je sproščena in vendar problematična. V njej so hote ali nehote neke nežne misli o ženi sploh, o skrivnosti ženske telesnosti in njeni in naši (moški) podzavesti, nekaj, kar od daleč spominja na drugačne ležeče akte slikarja Courbeta. Sicer pa je zelo mogoče, da je Putrih po svojem vehementnem temperamentu Courbetu res nekoliko podoben. Izredno krepko je postavljena skica „Slovenije“, silnega ženskega telesa, v vsej mirnosti izraz izzivalne moči. Vkljub vsemu mi osebno ni blizu veliki in pogostokrat občudovani ženski torzo. Zdi se mi, da se je silno energična, diagonalna kretnja tega močnega telesa nekje ob prsnem košu ustavila. Nasprotno izražata nenavadno poglobljenost dve majhni glavici iz terakote. Sicer se ne morem ubraniti vtisa, da je Putrih „mislil v bronu“ in se poslužil terakote le v nadomestilo, a izrazu teh glavici to mnogo ne škodi. V njih je nekaj absolutno plastičnega. Zdi se, da se je sam kipar temu čudil, da lahko upodobi živa bitja v neživi snovi in v treh smereh prostora. Saj Putrih sploh misli izrazito plastično, v prostornosti, v oblikah, ki jih je mogoče otipati. Ti dve glavici se nekako čudita samim sebi, težki dojemljivosti svojega lastnega, človeškega telesa in svoji prostornosti, čez

katero polzi luč in dela rahle sence. V teh glavicah je nekaj, kar spominja na fragmente antičnih kipcev, ne da bi mogel človek govoriti o posnemanju.

Rekel sem že, da je Putrih izrazit plastik, človek, ki čuti v prostoru. Silhuete njegovih figur se večkrat šele prav izrazito odkrivajo tedaj, če gre človek okrog njih. Prav tako lepo občuti Putrih material in površine. Zato je značilen način, kako diskretno dela z lasmi svojih modelov — kar je značilna, večna preizkušnja vseh plastikov. Zame sta užitek zase obe kratki kiti, ki se v lepem loku bočita od Mojčine glave. Kakor roč od vrča, tako se bočita, in v zaokroženosti te oblike je tudi neka psihična izrazitost, v teh dveh rahlih lokih je nekaj — kot vase obrnjenost zelo mladega dekleta.

Po svoji psihi je Karel Putrih izrazit Slovenec. V svoji plastiki izraža slovenske ljudi v njihovi čustveni teži, v njihovih kompleksih in v njihovi nežnosti. V njegovih moških glavah, je pogostokrat čustvo, ki se probuja iz sna, njegova dekleta so razen otroško naravne in naravnostne „Mojce“, moderna vase zamaknjena, nemirna in problematična bitja. Vse pa ni glasno, temveč opazno, pa obenem zastrto, prav tipično slovensko, komplicirano in kompleksno.

Kipar Putrih je še mlad in v svoji lastni plastiki še dolgo ni rekel zadnje besede, to, kar nam je pokazal, pa kaže resnost nadarjenega in stremečega umetnika.

Zdaj pa še nekaj. Tudi pri tej razstavi sem vzdihoval nad razstavnim prostorom v Sokolskem domu. Če kdo okna še tako lepo zalepi s papirjem, je vendar razsvetljava malenkost manj kakor nemogoča. Ta slaba razsvetljava ne škoduje le slikarskim delom (posebno uboga so tista na razsvetljeni strani od vrat proč), temveč tudi plastikam. Tako je moral izražati na pr. lepi kip O. M. sredi zadnje stene pravi strojniški ogenj silno raztrgane luči, kar je njegove oblike uničevalo. In slike? O, quousque tandem!, ali po slovensko, kako dolgo bo še trajalo, da bo veliko mesto Maribor dobilo vsaj kolikor toliko dostojno razstavno dvorano? Kako dolgo, o gospod, kako dolgo?

Br. Rudolf

KOBANSKI TEDEN

Današnje spoznavanje zemlje in ljudi usmerjata poleg gospodarstva v prvi vrsti tujski promet in statistika. Tujski promet vodi v napredno tujino in v prometne domače kraje, ne združuje nas pa s konservativnimi patriarhalnimi domačimi pokrajinami. Statistično obravnavanje in podajanje zemlje in ljudi ima kabinetni muzejski značaj, ko oklene človekovo življenje v diagrame in številčne kolone, pri tem ga pa ne analizira v vsestranosti, radi česar ostane statistična sistematika omejena na sistematike. Tudi pri pokrajinskih razstavah in prireditvah prevladuje danes tujskoprometna in statistična metoda, ki pa zahteva vsestranski organizacijski in administrativni aparat, kakršnega zmorejo samo napredni kraji in napredne zemlje, ki že

aktivno sodelujejo v današnjem amerikaniziranem propagandnem, prosvetnem in gospodarskem življenju. To pa Kobansko ni.

Zato so priredili v dnevih od 15. do 21. aprila 1940 Kobanski teden ljudje, ki s Kobanskem živijo, ki so na Kobanskem delovali in ki so s Kobanskem povezani s svojo ljubeznijo in zanimanjem, ter dali Kobanskemu tednu rodoljubni značaj. Po svoji vsebini je Kobanski teden seznanil mariborsko javnost z lego Kobanskega, njegovim krajepisnim značajem, s kobansko mladino in njeno delavnostjo, pokrajinsko narodopisno preteklostjo in s sodobno slikarsko umetnostjo, ki Kobansko upodablja. Podal je uvod v Kobansko, kar je bilo tudi najbolj primerno in sprejemljivo za povprečno naše znanje o kobanski zemlji in o kobanskem človeku, in s tem zainteresiral Mariborčane za Kobansko, zlasti njegovo mladino pa je z Mariborom zblížal. Kot informativna prireditelja je Kobanski teden popolnoma uspel in mariborska javnost se mu je pozitivno odzvala. Družba sv. Cirila in Metoda, ki je prevzela nad prirediteljsko pokroviteljstvo in s tem omogočila prirediteljem (I. Robnik, L. Šušmelj, F. Golob, Kobanci v Kamnici, Rdeči križ v Selnici) javni nastop, je storilo dobro delo.

Da so morale pri sestavi, številu in sredstvih prirediteljev Kobanskega tedna nastopiti tudi pomanjkljivosti, je razumljivo. Glavna pomanjkljivost je bila, razen v L. Šušmeljevi slikarski razstavi, da je predstavljal Kobansko Kozjak in da so bili v sorazmerju s kozjaškim zapostavljeni remšniški, radeljski in goliški del Kobanskega; radi tega je dajal sliko Kobanskega najbolj urbanizirani in kulturno nivelizirani, v ozadju pa je stal najbolj patriarhalni in kulturno vsestransko svojevrstni del pokrajine. V Šušmeljevem podajanju zemlje je prevladoval topografski motiv nad položajem pokrajinskih enot in celot. Podobno bi mogli načeti vprašanje zbranega in izbranega folklornega materiala. Pri tem smatramo, da prireditelji na take pomanjkljivosti niso niti mislili in jih tudi niso občutili. Z mladostno smelostjo so prireditelji pripravili z osrednjo točko L. Šušmeljeve slikarske razstave, za katero so bile druge točke ornament, ki so se pa zlasti s pevskim in igralskim nastopom izrazili kot samonikli deli prireditve.

Kobanski teden so priredili izobraženci s Kobanskega, oziroma izobraženci, ki so s Kobanskim neposredno povezani. O problematiki vsake pokrajine more govoriti z znanjem in ljubeznijo samo njen človek. Kobansko pa je tista naša zemlja, ki nam daje relativno najmanj izobraženstva in ki je kot taka ostala brez izobraženstva v obrtnem, trgovskem, kmetskem in birokratskem pogledu. Družba sv. Cirila in Metoda je priskočila na pomoč kobanskemu šolstvu, Kobanski teden je zapustil svoj trajni literarni in umetniški spomin L. Šušmeljeve Kobanske motive, naloga vse naše javnosti pa ostane, da vzgoji iz kobanske mladine danes še manjkajoče izobraženstvo, ki bo kot racionalni gozdar in kmet, obrtnik in trgovec, učitelj in duhovnik vključil Kobansko z vznožno Dravsko dolino v naš gospodarski in socialni

organizem in ki bo odkrival problematiko zemlje. Nismo in nočemo biti sezonski interesenti za Kobansko, nočemo doktrinarno reševati kobanskih problemov, temveč ugotavljamo trajni tok kobanske mladine v množico težakov Dravske doline, ker drugam v svojem okolju ne najde; ker ne najde v gozdarsko ali kmetijsko šolo, ne v obrt, ne v trgovino, ne v srednjo šolo. V današnjem sestavu družbe bi mogel samo tak izobraženec likvidirati razliko med Kobanskim in Dravsko dolino in samo tak bi mogel pripraviti tla za organizacijo Kobanca, ki še živi marsikje v predmarčni dobi. Prireditelji Kobanskega tedna so s prireditvijo nakazali problem kobanskega izobraženstva, zgodovini pa bo ostalo, da zabeleži, kdaj je organizirani narod problem videl in kdaj rešil. Job

KOLEKTIVNA RAZSTAVA LOJZETA ŠUŠMELJA V MARIBORU

Tik po sklepu kolektivne razstave akad. slikarja Zorana Mušiča in akad. kiparja Karla Putriha je priredil v Beli dvorani Uniona kolektivno razstavo svojih slik akad. slikar Lojze Šušmelj. Težko si je misliti večji kontrast, kakor ga predstavljata po vsej svoji idejni in tehnični usmeritvi Mušič in Šušmelj. Prvi je svetovljan, impresionist na realistični podlagi, včasih s kompozicijskimi primesmi formalnega ekspresionizma, čist slikar, ki mu je ton alfa in omega; drugi je kobanski gorjanec, ki se ga kar vidoma drži ilovica obmejnih kolnikov, prirodni človek, mračni in težek, trmast, samosvoji in zagrenjen, išoč z muko načina, kako bi povedal, kar ga teži. Pri Mušiču preliči tonov, poetičnih razpoloženj in slutenj; pri Šušmelju temni, mračni, včasih kar ilovnatost umazani toni, težke konture in za njimi epika vsakdanjega kmečko-gorjanskega življenja. Še noben naš slikar ni bil tako tesno notranje povezan z zemljo, ki ga je rodila, kakor je Lojze Šušmelj. V tem je jedro njegove moči, a tudi kal nevarnosti, da se izgubi v pripovedovanju in tendenci ter zanemari tisto, kar je glavni temelj vsega slikarstva, pa naj pripada kateremu koli stilu ali izumu: barvo in njeno tehnično stran.

V tem Šušmelju, ki se nam je predstavil na tej razstavi, je še disharmonija med hotenjem in upodobljevalno silo umetniške dognanosti. Ideja prevladuje nad barvo in tehniko. To velja za večino njegovih slik, najbolj vidno se nam pa odkriva v olju „Bebec“. Ta bebec je gotovo epično krepka figura, razodevajoča vso težo tragičnosti spačenega človeškega bitja, toda slikarsko je nerešen, nedognan, nezrel in bi zato bilo bolje, da ga ni razstavil. Prav tako bi bile v korist celoti morale izostati še nekatere nedognane stvari, med njimi tudi nekaj akvarelov. Vrženi so na papir brez zadostne notranje priprave in slikarskega studija, v naglici, ki se kar preočito razodeva že na prvi pogled. Zopet dokaz, kako potreba je pri vsaki razstavi, tudi kolektivni, vsaj prijateljska žirija. Umetnik sam je do svojih stvari težko nepristranski, ker jih ne gleda samo z umetniškega, ampak le prečesto še z osebnega zre-

lišča, pri katerem igrajo zavestno ali podzavestno vlogo najrazličnejši subjektivni momenti. Celo popolnoma dozoreli umetniki, z najbolj prefinjeno avtokritiko, se ne branijo objektivnega strokovnega nasveta. Umetnik, ki živi pod sugestijo svoje nepogrešljivosti, ali pa se da zavajati po nekritičnih entuziastih, je v nevarnosti, da obtiči sredi pota in nikoli ne doseže cilja. Za Šušmelja bi nam bilo iskreno žal, ako bi obtičal, kajti v njem je mnogo sile resničnega znanja. Poleg tega je samonikla natura, slikar, ki je svoj stil tako rekoč prinesel s seboj že ob rojstvu, da mu je prirodno dan, kar nam razodeva dejstvo, da ima svojo svojsko noto v temelju že ustvarjeno. To je dragocenost, po kateri hrepene mnogi vse življenje zaman, loveč se za vzori in vzorniki ter izgublajoč se pri tem v plehki brezosebniosti.

Ta svojska Šušmeljeva nota je v ekspresivni ekipi podajanja, Šušmelj ni in nikoli ne more postati kolorist, kajti skala njegovih barvnih tonov se pričinja skoraj tam, kjer se pri koloristih že neha. Temne, mračne, hladne barve so njegov svet, v katerem se lahko izživlja. Kakor hitro se loti svetlih, živih, toplih barv, stopi na teren, ki mu je tuj in njegovemu temeljnemu razpoloženju ne odgovarja. Zato gre njegov razvoj lahko samo v smeri tonskega izpopolnjevanja v določenih barvnih skalah, kompozicijske dognanosti in tehnične dovršenosti. Pri tej je pa treba uskladiti kompozicijo, ton, tehniko in slikarsko dostudiranost celote kot detajlov. Na tej razstavi je pokazal, da te skladnosti še ni dosegel v taki meri, da bi se mu posrečila povsod. Na nekaterih slikah smo opazili disonance: poleg slikarsko zrelo dognanih detajlov smo opazili grafično uporabljene pripomočke. Da je ta trditev pravilna, je najboljši dokaz nasprotni „Sv. Duh pri Ostrici“, Šušmeljevo najboljše olje na tej razstavi. Tu je dosegel ob dognani kompoziciji tonsko povezanost, slikarsko rešene probleme celote in detajlov in še celokupni izrazno-razpoloženski poudarek. Drugo v tej zvezi omembe vredno delo je „Ojstrica“, ki pa ni tako celotno enotno. Dalje je tonsko zanimiva „Kobanska pokrajina“ s svojimi finimi toni in v njih zadeto dinamiko. Elemente tega zasledimo tudi v še nekaterih oljih, vendar ne tako izrazito ali ne tako enotno. Tu naj bi bilo izhodišče za njegova prihodnja prizadevanja!

Svojska nota, ki jo kaže Šušmelj v svojih oljih, je podana tudi v akvarelih in nekoliko v risbah. O akvarelih sem že dejal, da so med njimi nekateri, ki se jim pozna naglica in nedognanost, kakor tudi, da so večinoma premajhni. Toda prav med njimi jih je zopet nekaj, ki izpričujejo, da bi se utegnil Šušmelj uveljaviti v akvarelni tehniki prav izrazito. Naj omenim za primer samo onega „Iz bistriške grabe“. Mimo tega bi utegnil studij akvarela s svojo mehko ugodno vplivati tudi na celotno Šušmeljevo umetniško ustvarjanje. Zato bi želeli videti v kratkem njegove akvarele večjega obsega in doživljene dognanosti, ki jo ustvarja poglobljen studij predmeta in barve. Njihova na olje prenesena tehnika bi ga sama po sebi privedla do omiljenja slikarskih

trdot, ki jih ponekod opažamo v njegovih oljih, a tudi v trdih, preveč sklenjeno hladnih črtah nekaterih risb. O linorezih, ki jih je tudi pridružil svoji razstavi, govorim na drugem mestu.

Ako ponovim glavne ugotovitve v sklep, se lahko glasi: Lojze Šušmelj je krepka in samonikla slikarska natura. Je izrazit epik. Povezan je s svojo zemljo in ljudmi na njem, predvsem z njihovo socialno stranjo. Ta elementarna karakturna bitnost ga rada zanaša s terena slikarstva na teren pripovedništva. Ko bo to silo vskladil z zahtevami slikarske rešitve zastavljenih problemov, bo dosegel sintezo, ki bo lahko pomenila nekaj novega in pomembnega ne samo zanj, ampak za vse slovensko slikarstvo. Zato mora to sintezo iskati s samozatajevanjem, samokritiko in vztrajnim studijem. Od njega samega je odvisno, ali bo izpolnil pričakovanje, ki ga gojimo do njega.

R. Rehar

MARIBORSKA DRAMA 1939/40

(Konec)

Konec sezone je uprizorilo mariborsko gledališče še tri komade: Golarjevo *Vdovo Rošlinko*, Benedettovo *Trideset sekund ljubezni* in O'Neillovo *Ano Christie*.

Uprizoritev Golarjeve igre se je vršila v okviru pisateljve šestdesetletnice. Uvodno besedo je govoril prof. dr. Dornik, navzoči avtor je bil deležen pristrčnega aplavza. V razvoju naše ljudske igre je Golarjeva komedija pričetek realističnega repertoarja, dasi ima še delo tudi folklorno romantične sestavine, ki označujejo našo starejšo ljudsko igro. Za sedaj je to delo gotovo naša najbolj popularna in učinkovita kmečka komedija. Naslovno vlogo je igrala Mileva Zakrajškova s preprostim, toda učinkovitim realizmom. Kot Rožmanov Janez se je Vladimir Skrbinšek prvič pojavil v kmečkem repertoarju in se prav dobro znašel. Balantač Milana Košiča, ki je delo prijetno zrežiral, je po vsej zamisli najbolj rinil v karikirano narodopisnost.

Pri Benedettu, najboljšem sodobnem italijanskem komediografu, bi se naša veseloigra lahko s pridom učila lahkotne, igrive improvizacije, ki spleta iz vsakdanjih ničevosti in enako ničevih vsakdanjih človeških slabosti učinkovite humorne prizore. To bi bil primeren korektiv naši tradiciji alpske veseloigre, ki je glede snovi in humorja precej stereotipna in deluje z drastičnimi in okornejšimi učinki. Režiji Jožka Koviča bi oponesli samo to, da ni znal s posamično in ansamblsko režijo vzbuditi vtisa kolikor toliko generalske rodbine. To, kar smo videli na odru, je bila rodbina malega uradnika, brez čuta za vnanjo formo in distingviranost, ki sta v Italiji tako zelo v ceni. Splošno je ugajala B. Rasbergerjeva kot *Crazia*, Just Košuta kot stric *Gustavo* in M. Košič kot južnjaški odvetnik. Lj. Crnbori je bil formalno gladek, toda premalo pristrčen ljubimec.

O'Neill, *Ana Christie*. Motiv padlega dekleta, ki ga privede čista strast celega moža na pot poštenja, je bila priljubljena snov etičnega naturalizma konec preteklega stoletja. O'Neill ga je obdelal dosledno realistično, brez večje sentimentalnosti, zlasti brez tirad o skriti duševni lepoti padlih deklet, ki so bile svojčas priljubljene. Iz ameriške potrebe po happyendu je zaključil dramo pozitivno, pomirljivo. Mož-odrešitelj bo ženino preteklost z možato odločnostjo iz-

brisa iz spomina in naredil iz nje novega človeka. Naslovno vlogo je igrala Elvira Kraljeva z izrazom močne žene, ki jo življenje sicer krivi in vije, toda ne zlomi. Njenega soigralca mornarja Burkeja je upodobil Vladimir Skrbinšek z mladostno neposrednostjo in poudarjenim realizmom. Že blizu naturalistične groteske sta bila Mileva Zakrajškova kot Marthy in P. Kovič kot štari Christopherson. Odlika Skrbinškove režije je bila v njenem ekspresivnem realizmu in skladni ansambelski igri.

Režija minule sezone je bila v rokah treh režiserjev, J. Koviča, Vl. Skrbinška in P. Malca. Zadnji čas se je začel kot režiser uveljavljati tudi M. Košič v humorno groteskni igri. Najstarejši pa tudi najbolj zaposlen režiser na mariborskem odru je J. Kovič. Je odrski rutiner, ki prireja predstave z veliko ambicijo, marljivostjo in ekspeditivnostjo. V ospredju njegovega režijskega dela je artistična odrska učinkovitost, z eklektičnimi sredstvi reinhardtovske in poznejše gledališke stilstnosti. Leposlovna in psihološka problematika in odrsko-arhitektonska fantazija ostajajo pri tej čisto artistični zavzetosti precej v ozadju. Zato je marsikatera njegovih režij eklektično-konvencionalna in samo okvirna, odrski slog ne raste vsakokrat iz značaja dela samega, marveč se kot dekorativen okvir povezne na literarno delo.

Vladimir Skrbinšek je v prvi vrsti igralec; kot režiserja ga zanimajo ob večji psihološki zavzetosti zlasti izrazito dialektične drame, moderna pravna komedija, Shaw in podobni. Njegov režijski slog se izraža v ekspresivnem realizmu, ostro poudarjajočem dramatične sestavine dela in psihološke posebnosti oseb, večkrat v škodo neposredne življenjske preprostosti.

Peter Malec je režiser moralno patetičnega sloga. Glede režije je izbirčen, uprizarja izključno dela, ki so po njegovi notranji podobi, — resnobna dela, krepko dozirana z moralno tendenco. Kot režiser se čuti protagonist v moralno očiščevalnem postopku v drami, s svečanim patosom, ki spominja na obrednost. Od omenjenih režiserjev je najbolj formalen, najbolj literaren in idejno sugestiven.

Po svojih igralcih, režiserjih in drugih okolnostih je mariborsko gledališče odsev ljubljanskih gledaliških razmer. Še bolj kot ljubljanskemu pa primanjkuje mariborskemu igralskega naraščaja, okolnost, ki postaja vsako sezono bolj pereča. Nekateri starejši igralci so umetniško že obnemogli, štejejo samo še po številu. Zanje bo treba najti nadomestila in to čimpreje.

Dr. V. Kr.

LJUBLJANSKO GLEDALIŠČE

OPERA

Letošnji repertoar ljubljanske opere prav za prav doslej ni prinesel še ničesar novega, marveč obsega večinoma dela, ki so bila prejšnja leta v Ljubljani že izvajana. Ta način se mi ne zdi niti zelo vzgojen, niti umetniško načelno pravilen. Pomislimo, da se malone vsa gostovanja vrtijo okrog Madame Butterfly, Traviate, Manon in podobnih oper, katerih število izvedb je često prekoračilo že petdeseto ali še več. Seveda so ti pojavi zlo, ki ga ni mogoče izpremeniti, kajti gostje, pa naj pridejo od koder koli že, imajo svoj železni repertoar, ki po navadi vsebuje le malokdaj nekaj izven navedenih oper. Tako je občinstvo prisiljeno, da posluša iste stvari mnogokrat, pri čemer pa ima vsaj to možnost, da spozna različne pevce in si na tem temelju vsaj ustvari pojem o različnih pevskih kvalitetnih stopnjah, kar je vsekakor tudi pozitivno. Če preidemo gostovanja in njihove učinke, pa moramo vendarle naglasiti nujnost, da se v bodoče vnašajo v operni reper-

toir postopoma starejša in novejša dela, ki našemu opernemu občinstvu še niso poznana ter bodo mogla vsestranski pozitivno vplivati: da bodo gojila smisel tudi za druge vrednote, kot smo jih običajno vajeni in da bodo posredovala širši razgled v področju operne tvorbe. Opozarjam na pr. na operna dela čeških skladateljev Křička in Martinija, pa tudi drugih. Nova produkcija je namreč tako narasla, da bo mogla temeljito prispevati k spoznanju novega dogajanja v operni literaturi. Z razumevanjem za nove tvorbe si bo opera nedvomno pridobila mnogo zaslug v razširjanju umetnostne izobrazbe svojih poslušalcev. Morda bo delo v tem smislu naletelo spočetka na nerazumevanje; celo zelo verjetno je to! Vendar naj to ne moti, kajti širše sloje je treba polagoma uvajati v nov svet, da se ga privadijo; potem se jim bo zdel tako sam ob sebi umeven ter domač kot svet, iz katerega so izšli ter je izgledalo, da bodo v njem ostali za vedno zasedrani. Spominjam na primer Adrijane, ki je za ljubljansko publiko pomenila novost. Kljub temu, da razpolaga Adrijana z lepimi umetniškimi kvalitetami in je pisana pretežno romantično, jo je občinstvo sprejelo hladno. Zakaj neki? Ker se je še ni navadilo tako kot na pr. Traviate ali Manon. S publiko je treba ravnati oprezno: počasi in sistematski jo je treba vpeljavati v nove sfere, da bo prehodila vse poti brez vrzeli. Preiti iz romantike v novo stvarnost bi bil kaj nevaren eksperiment, ki bi se kaj težko obnesel in bi bil razvojno docela neutemeljen ter nepravilen. Kakor povsod, je tudi v tem pogledu potreben nek red in sistem, ki zahteva doslednost v razvojnih principih. Izpolnjevanje takšnih stremiljenj pa bo sočasno dokazovalo, da se operno vodstvo v celoti zaveda svojih kulturno-vzgojnih nalog: dvigati ljudstvu smisel za višje umetniške vrednote in ne biti le nekakšno zabavišče. Res je, da se tu materialni in čisti umetniški činitelji često ter ostro križajo, odnosno si nasprotujejo. Glavni razlog tem križanjem in nasprotjem pa je sistematika opernega dela, ki je ljudstvo razvajala in mu skušala v zahtevah preveč ugoditi, čeprav je s tem razvoj njegovega umetniškega izobraževanja v resnici zadrževala na isti stopnji ali ga celo nižala. Doslednost načrtnega dela pa bo tudi v tem pogledu vodila navzgor in sčasoma uravnotežila materialni ter čisti umetniški vidik, ne da bi kvaliteta kakor koli trpela in ne da bi se moralo pristajati na kakršne koli „popuste“ radi umetniško skromnega občinstva. Dosega takšnega stanja kajpada ni delo enega ali dveh, temveč vrste let. Prepričani pa smo lahko, da je na pravih načrtnih osnovah izvedljivo ter bo olajšalo prizadevanja in neizmerno dvignilo kvaliteto sodobnih opernih stremiljenj.

Preden preidem na stvarna poročila, bi želel omeniti še nekaj stvari, ki več ali neposredno zadevajo našo opero. Prvo in najvažnejše med temi se mi zdi vprašanje razmernosti med poedinimi činitelji izvajajočega ansambla: solisti in zborom. Če naj namreč opera kot umetniški lik predstavlja kolikor toliko homogeno celoto, mora v vseh svojih komponentah doseči kar najmočnejše ravnotežje, in to ne zgolj z vidika ustvarjanja, temveč tudi z vidika izvajanja. Z drugo besedo: med solisti in zborom mora obstajati vsaj zasilno ravnovesje. Razumljivo je, da v absolutni meri tega ni mogoče doseči. Solisti so različni, eni boljši, drugi slabši. To velja za vsako, tudi najboljše gledališče. Vendar je treba tu mogoče doseči nekaj, česar različna umetniška kvaliteta solistov ne ovira: nekako sorazmerje vseh solističnih sil. Podobno zahtevo smemo in celo moramo postaviti v vprašanje razmerja solistov in zbora. Praktično povedano: zborist ne sme biti mrtva stvar, ki ga ne zanima, kaj se godi na odru in ki smatra za svojo edino dolžnost, da odpoje, kar mu predpisuje njegova vloga. Zborist mora biti marveč aktivno sodelujoč član celotnega corpusa, človek, ki sodoživlja in stavi vse svoje sile na razpologo, da pripomore k izravnani, resnični sliki umetniškega hotenja.

Največja napaka večinoma manjših gledališč je namreč ta, da smatrajo zbor kot nekaj postranskega in ga zato po njegovih sposobnostih ter pomenu podcenjujejo. Posledice napake so kakor karikatura: zbor se premika leseno, včasih ne ve, da-li bi zavil na desno ali levo, od časa do časa odpre usta. Tako predstavlja raztrgano skupino, ki kaže, kakor da ne ve, kaj hoče. Mar moremo potem zahtevati, da nam vsi predstavljajo celoto, če iste ne dosega jo niti posamezni činitelji celote? Naj se zdi komu omenjeno vprašanje še tako nevažno, je vendar za dosego umetniške harmoničnosti te ali one tvorbe načelno in dominantno pomembno, saj mora obstajati med poedinimi izvajajočimi činitelji razmerje kar največjega sodelovanja in relativne enakovrednosti. Uresničenje te zahteve pa seveda zahteva in predstavlja izravnost med posameznimi činitelji samimi.

Če hočem preiti na konkretni predmet, moram naglasiti, da mora tudi sodelujoči corpus ljubljanske opere polagoma doseči takšno izravnost. Čeprav je zbor letos nasproti preteklim sezonam boljši, mu še vendar največkrat manjka vsega, česar bi ne smel pogrešati; tudi izmenjava starejših z mlajšimi, svežimi močmi bi bila koristna. Pa tudi solistični corpus mora polagoma najti izravnost, ki mu manjka. Prav te nesorazmernosti, neizravnosti so razlog, da človek odnese često iz opere razbit vtis, vsled česar je prikrajšan za občutek estetske celotnosti, ki je umetniški tvorbi središčno bistvena. V tem pogledu moramo obema navedenima činiteljema priključiti še orkester in balet, na katera se nanašajo zahteve po sorazmerni relativni izravnosti prav toliko, kot za solistični ali zborški corpus.

Prav posebno važno se mi zdi vprašanje stilne doslednosti, ki zadeva dirigente in režiserje. Često namreč opažam, da si ta ali oni dirigent ali režiser dovoljuje tolikšno individualno interpretacijo, katera bistvenosti tvorbe celo škoduje. Začuden se vprašam, da-li je ta ali ona opera res originalnemu tekstu odgovarjajoča in v koliko. Umljivo je, da priznam in tudi zagovarjam načelo individualne interpretacije, ki pa se more seveda gibati v mejah tako daleč, da neka opera ne izpade iz svojega stilnega okvirja. Stvarnih primerov ne bom navajal, čeprav bi jih imel na razpolago več. Vendar naglašam, da je naloga reproduktorja (dirigenta, režiserja, pevca) prvenstveno ta, da se originalni zamisli približa čimbolj verno in se pri tem ter zato poslužuje tudi svojih lastnih ustvarjalnih sil.

Končno še omenjam vprašanje operete, s katero je naša opera letos dobro založena in privablja trume poslušalcev. O tem vprašanju sem govoril v glavnem že v začetku svojih izvajanj, kjer sem naglasil, da je treba publiko odvajati od lahke glasbe in jo uvajati v krog višjih muzikalnih vrednot. Priznavam, da je tudi opereta potrebna: ljudem za lahko razvedrilo, gledališki blagajni pa za zamašitev vrzeli. Kljub temu pa je potrebno dvoje: da sta izbira ter izvedba čimbolj kvalitativni in da opereta ne zavzame pretežnega dela opernega programa, s čimer bi nastala nevarnost, da se kulturni nivo in umetniško-vzgojni pomen opere kot ljudske institucije sumljivo zniža. O operetnih vprizoritvah posebej ne bom poročal in se bom omejil le na operne izvedbe.

Ta vprašanja: izbira sporeda, razmerje relativne izravnosti sodelujočih činiteljev, stilna doslednost in položaj operete — se mi zdijo načelno važne za vsako in tako tudi za ljubljansko opero, zlasti še, ker sem prav v njej našel dovolj razlogov, da navedena vprašanja posebej omenjam in na njih opozarjam. Pravilno tolmačenje teh problemov more voditi le k cilju, ki nam je najvažnejši: da postane naša opera ustanova, ki bo povsem odgovarjala umetniškim in kulturno-vzgojnim stremljenjem sodobnih zahtev.

Dr. Dragotin Cvetko

(Se bo nadaljevalo)

Silva Trdina: V Provincii. Silva Trdina se je pred zelo kratkim časom nepričakovano pojavila z dramo: „V provinci“. Prav za prav je stvar tragična komedija, ki začne s samomorom nekega osmošolca in konča s porazom nesimpatičnega direktorja. Vmes prihajajo na dan zabavni značaji dičnih vzgojiteljev, ki si jih je avtorica prav pošteno privoščila. Ni pa štedila tudi drugih prizadetih. Tako pravi v tretjem dejanju simpatično risani katehet Gregorec o starših: „Saj jim ni zanjo (za našo ljubezen do dijakov). Oni zahtevajo od nas samo eno stvar — dober red v izpričevalu.“ Te besede je povedala Trdina vsakemu profesorju iz srca.

Radi naših problemov, ki jih obravnava, radi življenjskosti, s katero je zagrabila v težave današnje šole, človek ne ve, ali bi stvar gledal bolj iz umetniškega in literarnega ali bolj iz stvarno-polemičnega stališča. Vse to pa ne škodi. Tragikomedija je napisana z dobro tehniko, živo in prepričevalno. Nekaj posebnega je lepi jezik — pa to se že tudi spodobi za nečakinjo Janeza Trdine. „V provinci“ je razmeroma nenavadno dognano in izpiljeno delo, posebno če pomislimo, da je to prvo „javno“ delo avtorice. Dialog je živ in osebe tudi v resnici karakterizira, v načinu govorjenja razodeva avtorica pravi smisel za izraz svojih oseb, ki so risane po načinu solidnih modernih komedij, posebno čeških in madžarskih. Seveda, tu pa tam še moti, kako škripa dramsko kolesje, moti, na pr. da neka profesorica govori o starem pijancu Rudežu in se ta stari pijanec tudi takoj nato prikaže itd. Silno posrečeni pa so nekateri manjši domisleki, tako zadrege številnih profesorjev, ki si vsi mislijo, da se imajo sami zagovarjati radi seksualnega delikta, ki so ga res zagrešili; medtem pa meri direktor na čisto nedolžno profesorico Dolinarjevo. Značaji niso v vseh scenah enako močni, ženski vkljub vsemu močnejši kakor moški, tako je na pr. osmošolka Medenova v čisto kratkem dialogu neverjetno živa in življenjska, medtem ko je osmošolec Sever mestoma nekoliko literaren. V celem je „V provinci“ čisto gotovo daleko najbolj pomembno dramsko delo, ki ga je napisala kedaj kakšna slovenska žena in je že zato dogodek. Je pa tako močno, da bi bila galantnost proti avtorici žalitev. Delo je treba soditi z najostrejšimi merili. In tu je mogoče treba reči, da je avtorica nekoliko preveč zadržana. Mogoče je, da je zelo nadarjena, pa tej nadarjenosti ni pustila do polnega razmaha. Vse je silno inteligentno in simpatično, pretrese pa prav za prav ne. Na odru bo brez dvoma učinkovalo silno močno. Iz čisto umetniškega stališča pa je gotovo treba reči, da ni v Silvi Trdini dionizičnega „ni za lek“. Skoraj preveč je disciplinirana, v vsej odkritosti, hrabrosti in čustvenosti je vendar skoraj tako disciplinirana, tako zadržana, kakor da bi stala v šoli za katedrom. To rahlo, čisto rahlo in zelo okusno zakrito šolmastersko potezo ima seveda že tudi — njen slavni stric, Janez Trdina, s katerim sta si tudi tu podobna. Na koncu poseže v razvoj dogodkov višja šolska oblast — kot deus ex machina, kakor kralj v Tartuffu. A Molière je prikazal svojega kneza tako vzornega, tako vzvišenega — da se je skrivoma iz vzora delal norca. Tak pa ni bil namen Silve Trdine. Nekaterih problemov se je rahlo ognila, da se je tembolj energično porazgovorila z drugimi. Vsa čast njeni odkritosti, hrabrosti in resnosti, njenemu značaju in vedremu optimizmu. Vkljub vsemu je s čisto polemičnega stališča načela v tej, recimo komediji množico problemov, ki jih v tem obsegu ni mogla rešiti. Podrobnosti so silno lepo opazovane, nekoliko pa

manjka osebnosti avtorice, njenega temperamenta in osebne prizadetosti. Vse to — da se razumemo — iz najstrožjega umetniškega stališča.

V uvodu pa je napisal France Vodnik nekaj konstatacij, ki so skorajda neslane. „Pedagoška vrednost pričujoče drame je nedvomna.“ Skoraj bi rekel: si tacuisses! Avtorica se na pr. seksualnih problemov dotakne le na rahlo; to je pravica komediografa, zato pa dela ne gre meriti s „pedagoškimi“ načeli. Neodpustljivo naiven pa je sledeči Vodnikov stavek: „Dokler starši vedo, da imajo profesorski zbori Majdiče, Dolinarje, Kolarje in Gregorce, jih ni treba biti strah za mladino.“ Trdinova pa konstatira v drami sama, da vzgaja dijaka tudi dom (kakršen koli dom) in ulica. Dalje: „Študentu, ki ga uničuje beda, tudi profesor, ki sam komaj živi, ne more dosti pomagati.“ Ne, France Vodnik, s tako površnim optimizmom strašnih problemov današnje šole ne moremo reševati. Problemi dijakov, teh svežih, pričakujočih, življenja lačnih ljudi so silno resne narave. Ti dijaki hodijo k nam v grozotno prenatrpane razrede. Doma pogostokrat nimajo ali pa je razbit in brez moči. In v mnogih, premnogih primerih niso niti dostojno hranjeni, pogostokrat je celo njihova hrana tako slaba, da negativno vpliva na uspeh. In študentska zapuščenost, njihova neorientiranost ne opravičuje optimizma — ker bi moral človek z reformami začeti drugje! Neprimerno bolj „moška“ je tukaj gesta Silve Trdine: „...če ne moremo v hipu preusmeriti splošnega svetovnega toka, lahko vsaj do neke mere preusmerimo sebe.“ Res, pri sebi je treba začeti. To je lepa, polemična „morala“ te simpatične in pomembne igre. Silva Trdina se je zelo prepričevalno uvedla med slovenske dramatike. Pokazala je, da po živahnosti dialoga in po spretnosti karakterizacije prekaša celo mnoge moške tovariše. Razen tega ima tiste lastnosti, ki jih mora umetnik imeti: ona je čist in resen človek, in umetnost ji je sveta. Po tem prvem delu lahko z veselo radovednostjo pričakujemo — naslednjega.

Branko Rudolf

Antoa Sovre: Stari Grki. Mohorjeve občne zgodovine II. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1939. Str. 567, slik 231., leks.

Ko je izšel preteklo leto zadnji zvezek velike celokupne Grudnovne in Malove Zgodovine slovenskega naroda, se je Mohorjeva družba že zdavna bila odločila za izdajo prepotrebne nove in leksikalne splošne zgodovine. Zastarelo, poljudno preprosto in v prvi vrsti širokemu ljudskemu sloju namenjeno Starétovo zgodovino so že dolgo prehiteli nove razvojne prilike in mnogokaj je izpremenil čas, v katerem so si Slovenci izgradili univerzo in sodobnim potrebam odgovarjajoče zgodovinopisje. Delo tako monumentalnega obsega, kakor si ga je tu zamislila naša slovenska izdaja in založba, prav gotovo tudi materialno in kulturno zmogljivejšim narodom ni vsakdanji dogodek. Tembolj nam je treba ceniti pogumno zamisel, napore in težave njenega uresničenja in požrtvovalnega duha, kjer koli si ta utrjuje znanstvene postojanke sredi ne baš prožnih slovenskih sredstev in kulturnemu napredku zelo malo naklonjene dobe.

Kot prva knjiga nove občne zgodovine je izšla decembra 1939 zgodovina Grkov, ki jo je spisal pod naslovom „Stari Grki“ prof. Anton Sovré. Pisatelja za obravnavo grške antike gotovo ni bilo težko najti, kdor je poznal in cenil Sovrétovo zvesto zakoreninjenost v študiju antike in njegove odlične oblikovalne sposobnosti. Podeljeno mu nalogo je sprejel temeljiti in vsestranski poznavalec starega veka, filolog in zgodovinar hkrati, umetniško čuteči prevajalec klasičnega teksta, znanstvenik, ki družu kritično in metodično razumnost s čustveno emocijo udane ljubezni do antike. Kdor se je s tako vneto uživil v filološki in miselni značaj originalnih tekstov, temu mora biti v posebno zadoščenje in veselje, da spričo ponujene prilike

enotno objame zgodovinski in filozofski smisel duhovne celote in da se prebliža sintetični interpretaciji razvojnih sil in notranjih zvez samih. Ta občutek nam v polni meri potrjujeta Sovrétovo organično doživljanje idejne skladnosti in neposredna živost širokopotezne koncepcije, kadar gre za razlago bistvenih in osnovnih potez grškega življenja, pa četudi skritih in manj znanih. Z zdravim realističnim čutom za materialno stvarnost in pristnost, s previdnim, a vendarle dovolj odločnim in vsikdar zmernim tehtanjem zgodovinske resničnosti in uporabljivosti posameznih elementov se je pisatelj kritično izogibal mehničnega prevzemanja že ustaljenih tipiziranih predstav, ki so jih še današnjim generacijam posredovale pseudohumanistična navlaka, romantična idealizacija in historicistični balast preteklih stoletij. Notranja logika razpleta je smiselna, jasno dojemljiva in polna napetega stopnjevanja, a brez pretirane „dramatizacije“. Osebnostim odmerjena karakterizacija zveni pravično in verjetno, kulturnozgodovinsko vrednotenje temelji na imanentnih časovnih premisah in je zato objektivno in nedoktrinarno.

Posebna prednost, ki gre Sovrétovemu sintetičnemu delu o Grkih, je pa tudi v okolnosti, da se je po preteklih desetletjih vsestransko kritičnega proučevanja antike, kjer je sodeloval ves svet z ogromno naraslo literaturo, dosegel nekaj višek metodične spopolnitve in da je bila omogočena na podlagi moderne znanstvene revizije in delnih rezultatov pomožnih in specialnih strokovnih ved spet enotnejša, k^o splošnim zaključkom stremeča obravnava antike. Ravno v tem pogledu predstavlja slovenska izdaja zgodovine Grkov srečno naključje in danes še tudi v Evropi redko priliko celokupnega pregleda najnovejših zgodovinskih dognanj v delu občne izdaje. Odprta vprašanja niso tu več na mestu, kvečjemu da jih avtor v slučaju potrebe nakaže, kar je do neke mere vsekakor dolžan pred nedognanimi in spornimi hipotezami o osnovnih stvareh. Sovrétov postopek je bil tudi v tem pogledu pravilen in so njegove trditve nedvoumne, odločne ter izrečene s čutom razsodnosti tudi na najbolj problematičnih mestih. V glavnem so upoštevane najnovejše priznane ugotovitve gospodarskega, političnega in kulturnega življenja stare Helade. Radi osebnega značaja antične kulture, njenega arheološkega gradiva in virov mora biti tudi sleherni raziskovalec kakršnega koli kulturnega področja te dobe že po svojem naravnem nagnjenju izrazito estetsko in filozofsko usmerjen, brez primere bolj kot za vsako drugo razdobje evropske zgodovine. Sovrétova razlaga idejnega ozadja in duhovnega značaja zgodovine je torej pravo nasprotje mehničnemu in suhoparnemu naštevanju pragmatičnih dejstev, njegove argumentarne navedbe se povsod nanašajo na celotno razvojno sliko ter jo osvetljujejo v markantnih in vsikdar dovolj vidnih potezah.

Knjiga ima vse potrebne dodatke in najobilnejše ilustrativno gradivo, kar še celo poveča njeno dragocenost. Slike so spretno izbrane in prinašajo tudi poleg znanih popularnih del le tipične primere, celo v taki množini, da razveseljujejo srce tudi razgledanega arheologa. Vazno slikarstvo je po pravici upoštevano, le nekaj totalnih pogledov na originalno formo posode bi bilo potrebnih in še nekaj več značilnih predmetov drobne umetnosti (na pr. terakote, gliptike, denarja itd.). Risbe prof. Ivana Potočnjaka so po sebi dobre deskriptivne skice in nimajo namena se oddaljiti od modela v smeri svobodne in samostojne umetniške impresije. Marsikje bi bila zato ponazoritvi predmeta in študiju originala bolj v prid fotografska reprodukcija. Škoda je tudi, da pogrša bralec geografsko in več historičnih kart, vsaj te bi bile takemu delu res potrebne.

Mohorjeva tiskarna se je glede tiska, reprodukcij in celotne opreme v najvišji meri potrudila in ji želimo prav enak uspeh tudi pri naslednjih zvezkih zasnovane edicije.

F. Šijanec

